

FORSVARET
Forsvarets høgskole

ØKET RUSSISK OPERATIV EVNE

*– IMPLIKASJONER FOR NORGES
EVNE TIL Å AVVERGE ELLER
MOTSTÅ ET VÆPNET ANGREP*

Øyvin Ravndal

Masteroppgave
Forsvarets høgskole
2016

Forord

Forsvarets utdanningssystem for offiserer er unikt ved at den enkelte kan tilbys akademisk utdanning på flere ulike tidspunkter i karrieren. Dette gir ikke bare mulighet til faglig oppdatering etter noen år i tjeneste, men det gir også mulighet til å gjennomføre de akademiske studiene i lys av egen praktisk arbeidserfaring.

Det har vært et privilegium å få være student ved masterstudiet ved Forsvarets høyskole, studieåret 2015-2016. Studiet har gitt meg anledning til å sette meg grundig inn i én av nåtidens store utfordringer i forsvars- og sikkerhetspolitikken: Den dramatiske økningen i den russiske operative evnen, og hvilke implikasjoner dette vil kunne få for det norske Forsvaret. Under arbeidet med oppgaven har tematikken også i stor grad blitt aktualisert i lys av den stadig tiltagende forsvarspolitiske debatten.

Som offiser er man vant til å jobbe i grupper, mens det å skrive en masteroppgave i stor grad handler om individuelle prestasjoner. Likevel, et slikt produkt oppstår ikke i et vakuum. Først og fremst vil jeg takke min veileder, førsteamanuensis Katarzyna Zysk, for inspirasjon, gode råd og lærerike diskusjoner. Videre fortjener bibliotekets ansatte stor ros for sin suverene serviceinnstilling. Takk også til alle dere andre som har bidratt med gode diskusjoner omkring sentrale tema i oppgaven, og ikke minst dere som har tatt dere tid til å lese oppgaven og komme med verdifulle innspill.

Aller mest vil jeg likevel takke Merete, min kjære kone og beste venn. Takk for at du nok en gang var villig til å ta belastningen det medfører når arbeidet mitt krever noe ekstra.

Kristiansand, 20. mai 2016

Øyvin Ravndal

Sammendrag

Denne studien undersøker hvilke effekter reform- og rustningsprogrammene i de russiske væpnede styrker, i perioden 2008–2015, medfører for Norges evne til å avverge eller motstå et væpnet angrep.

Utviklingen av russiske kapabiliteter studeres både i lys av de strategiske øvelsene, samt hvordan russisk operativ evne kommer til uttrykk under de militære operasjonene i Ukraina og i Syria. Økningen i den russiske evnen til strategisk mobilitet, fellesoperasjoner, metodisk målbekjempning samt den høyere beredskapen, medfører blant annet betydelig kortere varslingstid ved eventuell russisk aggresjon overfor Norge. I den nåværende sikkerhetspolitiske situasjonen er varslingstiden kun dager eller timer.

Dette medfører en dobbelt utfordring for det norske Forsvaret: Tiden til mobilisering og utgruppering av norske styrker er redusert, samtidig som nasjonen står overfor et stadig større spekter av trusler som må håndteres. Det knappe tidsperspektivet medfører også at det kan bli vanskelig for NATO å fremføre forsterkningsstyrker i tide, en forutsetning den norske sikkerhets- og forsvarspolitikken bygger på.

Studien analyserer konsekvensene av denne utviklingen i lys av et scenariostudium som skisserer et russisk strategisk overfall mot Øst-Finnmark. I denne analysen drøftes styrkeforholdet mellom Russland, Norge og NATO-allierte i tid og rom, noe som gir grunnlag for å trekke konklusjoner om aktørenes muligheter og begrensninger i dette scenariet. Scenariet brukes for å vurdere Norge og NATOs evne til å avverge eller motstå et væpnet angrep mot denne delen av det norske territoriet.

Abstract

This study explores which effects the reform- and armament programs in the Russian armed forces, in the period 2008-2015, implies for Norway's ability to deter or defend against an armed attack.

The development of the Russian capabilities is studied in the light of the strategic exercises, as well as how operational capabilities are demonstrated during the operations in Ukraine and Syria. The increase of the Russian capabilities for strategic mobility, joint operations, targeting, as well as the increased readiness to move, implies amongst other consequences, significantly reduced warning time in case of Russian aggression against Norway. In the current security situation, the warning time is only hours or days

This implies a double challenge for the Norwegian armed forces: The time for mobilization and deployment of Norwegian forces is reduced, as well as the country to handle a wider spectrum of threats. The reduced warning time also implies that it will be harder for NATO to deploy reinforcements in due time, a precondition for Norwegian security politics.

The study analyzes the consequences of this development in light of a scenario, depicting a Russian strategic ambush towards Eastern Finnmark. The analysis discusses the force ratio between Russia, Norway and the NATO-allies in time and space. This enables the author to make conclusions about the different parties' limitations and possibilities in the scenario. The scenario is used to evaluate Norway and the NATO-allies' abilities to deter or defend against an attack towards this part of the Norwegian territory.

Forkortelser

COB	Collocated Operating Bases
CSTO	Collective Security Treaty Organization
EK	Elektronisk krigføring
FDLO	Forsvarets doktrine for landoperasjoner
FFI	Forsvarets forskningsinstitutt
FFOD	Forsvarets fellesoperative doktrine
FMR	Forsvarssjefens fagmilitære råd
FOI	Totalforsvarets forskningsinstitutt
GIUK-gapet	Havområdet mellom Grønland, Island og Storbritannia
GLONASS	Globalt navigasjonssatellittsystem
JSM	Joint Strike Missile
K2	Kommando og kontroll
MAGTF	Marine Air Ground Task Force
MCPPN	Marine Corps Prepositioning Programme Norway
MLRS	Multi Launch Rocket System
NGK	Ny generasjons krigføring
NOFL	Nordflåten
NSM	Naval Strike Missile
RUS MoD	Det russiske forsvarsdepartementet
RUS MoFA	Det russiske utenriksdepartementet
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
SEMD	Det russiske sentrale militærdistrikt
SØMD	Det russiske søndre militærdistrikt
ØMD	Det russiske østre militærdistrikt
VEMD	Det russiske vestre militærdistrikt
RFAF	The Russian Air Force
RT	Russia Today
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe
UAV	Unmanned Aerial Vehicle
NRF	NATO Response Force
SRP 2020	Statens rustningsprogram 2020
VJTF	NATO Very High Readiness Task Force

Innhold

Forkortelser	5
1 Innledning	7
1.1 Bakgrunn	7
1.2 Problemstilling, definisjoner og avgrensninger	8
1.3 Disposisjon	11
2 Metode	14
2.1 Forskningsmetode- og design	14
2.2 Kilder	15
2.3 Refleksjoner omkring troverdighet og gyldighet	17
2.4 Sikkerhetsgradering	19
3 Teoretisk rammeverk	20
3.1 Sikkerhetsbegrepet	20
3.2 Væpnet angrep	21
3.3 Sikkerhetspolitikkenes kjerneoppgaver	22
3.4 Den norske balansepolitikken	26
4 Utviklingen i russisk operativ evne	28
4.1 Den russiske intervensjonen i Georgia i 2008	28
4.2 Hovedtrekk i moderniseringen av de russiske væpnede styrker	30
4.3 Utviklingen i det russiske øvelsesmønsteret	40
4.4 Russiske militære operasjoner utenfor landets grenser	51
5 Strategisk overfall: Varangerscenariet	62
5.1 Styrkeforholdet i nordområdene	62
5.2 Karakteristika ved Finnmark	64
5.3 Russiske operasjoner	68
5.4 Norske operasjoner	79
5.5 Allierte operasjoner	85
5.6 Implikasjoner for Forsvaret sett i lys av et mulig strategisk overfall i Øst-Finnmark	89
6. Oppsummering og veien videre	92
Litteraturliste	96

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Etter Russlands annekasjon av Krimhalvøya i februar 2014, og den påfølgende intervensjonen i Øst-Ukraina fra mars samme år, er den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa betydelig forverret. I følge sjefen for Etterretningstjenesten, generalløytnant Morten Haga Lunde, er forholdet mellom NATO og Russland nå på sitt kjøligste siden avslutningen av Den kalde krigen (Lunde, 2016).

De første tegnene på et mer selvhevdende og utfordrende Russland ble imidlertid tydelige allerede under den russiske krigen mot Georgia i 2008. Disse operasjonene tydeliggjorde samtidig også en rekke svakheter i måten russiske styrker gjennomførte operasjoner på (McDermott, 2009, s. 22). Kort tid etter invasjonen initierte derfor daværende forsvarsminister Anatolij Serdjukov en radikal reorganisering av styrke- og kommandostrukturen i det russiske forsvaret (Pallin, 2010, s. 1). Omorganiseringen har vært ledsaget av betydelig økede bevilgninger, og et omfattende investeringsprogram for de russiske væpnede styrkene, kalt «Statens rustningsprogram 2020» (SRP 2020) (Cooper, 2016). Parallelt med reformene har Russland gjennomført stadig mer omfattende og komplekse strategiske øvelser (Ekström, 2010; Norberg, 2015), og gjennomføringen av operasjonene i Ukraina fra 2014 og i Syria fra 2015, viser betydelig forbedrede russiske militære kapabiliteter i forhold til operasjonene i Georgia (McDermott, 2015a).

Spesielt utfordrende i denne sammenhengen er økningen i den russiske evnen til strategisk mobilitet, fellesoperasjoner, metodisk målbekjempning, samt den høyere beredskapen. Disse faktorene medfører kortere strategisk varslingsstid i forkant av et eventuelt væpnet angrep mot Norge. I følge forsvarsminister Ine Marie Eriksen Søreide er varslingsstiden i den nåværende sikkerhetspolitiske situasjonen bare timer eller dager (Søreide, 2016). Dette innebærer en dobbel utfordring for det norske Forsvaret: Tiden tilgjengelig for å mobilisere egne styrker er betydelig redusert, samtidig som det reduserte tidsperspektivet gjør det vanskelig for NATO å fremføre forsterkningsstyrker i tide (Forsvaret, 2015b).

I kjølvannet av de russiske militære operasjonene mot Ukraina har intensiteten i den norske forsvarsdebatten tiltatt i styrke. Gjennom de siste to årene har det både fra regjeringsapparatet, Forsvaret, akademia og i media kommet en rekke utredninger og uttalelser som uttrykker bekymring både over den økte russiske operative evnen og den aggressive utenrikspolitikken. Samtidig fremheves det at den norske forsvarsevnen ikke står i forhold til den økte

sikkerhetspolitiske risikoen Russland kan medføre. Det er imidlertid ingen av disse ugraderte utredningene som i særlig grad belyser *både* den russiske operative evnen, og hvilke konsekvenser dette kan få for Norges evne til å avverge eller motstå russisk aggresjon. Det er derfor behov for å tilføre den offentlige diskursen omkring disse temaene en større empirisk nyanserikdom, som kan understøtte praktisk anvendelige konklusjoner knyttet til Norges forsvarsevne.

1.2 Problemstilling, definisjoner og avgrensninger

Hensikten med denne studien er å bidra til økt forståelse og kunnskap om praktiske konsekvenser for Norges evne til avskrekking og forsvar som en følge av den økte russiske operative evnen. Dette gjøres ved å belyse bredden i de russiske reform- og rustningsprogrammene sett i en sammenheng med sentrale militære øvelsene, samt operasjonene utenfor Russlands grenser. Studien er gjennomført i lys av følgende problemstilling:

Hvilke implikasjoner medfører den økede russiske operative evnen for Norges evne til å avverge eller motstå et væpnet angrep?

Operativ evne er et kjernebegrep i problemstillingen. Definisjonen som benyttes i oppgaven forhold til vurderingen av både russisk, norsk og alliert operativ evne kommer fra Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD) og er definert som: «*Evnen til å løse sine [Forsvarets] oppgaver, herunder planforberedelser og beredskap. En funksjon av styrkenes evner og kapasiteter, tilgjengelighet, deployerbarhet og utholdenhet*» (Forsvaret, 2014, s. 227). De to andre sentrale begrepene i problemstillingen er: Evne til å avverge angrep, som i denne sammenheng innebærer avskrekking i en bred forstand, samt evne til å motstå angrep, forstått som forsvar mot angrep. Begge disse begrepene drøftes mer utfyllende i kapittel 3 (Teori).

Forsvarets fornyede fokus på potensielt væpnet angrep på Norge danner bakgrunnen for valg av tema i denne oppgaven. Forsvarssjefen har i forbindelse med utarbeidelsen av FMR lagt følgende fem utfordringer til grunn for den videre utviklingen av Forsvaret:

- 1) Væpnet angrep på Norge,
- 2) tvangsdiplomati med militære virkemidler,
- 3) terrorangrep,

- 4) myndighetsutøvelse og suverenitetshevdelse, samt
- 5) internasjonale bidrag.

Alle disse utfordringene kan sette Forsvaret på prøve, men i FMR legges det spesielt vekt på den første utfordringen, altså væpnet angrep på Norge. Dette anses å være den mest krevende utfordringen, og den skal dermed ligge til grunn for den videre utviklingen av Forsvarsstrukturen (Forsvaret, 2015a, s. 20). Det kan naturligvis innvendes at et væpnet angrep likevel er den minst sannsynlige av de utfordringene Forsvaret står overfor. Allikevel er problemstillingen betydelig aktualisert som følge av den tilspissede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa, og de relaterte utfordringene som NATO og Norge står ovenfor.

Et sentralt begrep i denne sammenhengen er «terskelforsvaret». Dette deles inn i fire nivåer:

- 1) Strategisk etterretning,
- 2) «førstelinjeforsvaret»,
- 3) allierte forsterkninger og
- 4) NATO-landenes samlede militære kapasiteter.

Det norske Forsvarets oppgaver i tilfelle et væpnet angrep vil være å fremskaffe strategisk etterretning, og å utgjøre et relevant førstelinjeforsvar. Førstelinjeforsvaret skal yte umiddelbar og effektiv motstand i de innledende fasene av en konflikt, samt legge til rette for alliert forsterkning (Ibid, s. 22). FMR legger derfor til grunn at Forsvaret må ha «... *en selvstendig evne til å håndtere de mest krevende utfordringene ved et væpnet angrep mot Norge i en begrenset periode*» (Ibid, s. 34). Det er imidlertid en viktig erkjennelse at det norske Forsvaret er helt avhengig av alliert støtte, og FMR forutsetter derfor at slik støtte er på plass innen få dager (Ibid, s. 36).

Implisitt i problemformuleringen ligger det at Russland på sikt *kan* komme til å utgjøre en trussel mot Norges sikkerhet. Forsvarets gjeldende strategiske konsept, *Evne til innsats*, definerer begrepet «trussel» slik: «*En trussel skapes av mennesker og kan ses i lys av de evner (kapasiteter) og den vilje (intensjon) som en aktør besitter*» (FD, 2011, s. 22). Nært knyttet til begrepet trussel er «risiko» som i samme dokument defineres som: «*...et produkt av de konsekvensene som kan oppstå som følge av en hendelse, og sannsynligheten for at en slik hendelse finner sted [...] I en slik sammenheng blir spørsmål om intensjon av underordnet betydning. Et lands sikkerhet kan derfor være utsatt for betydelig risiko uten at landet står overfor en direkte trussel*» (Ibid, s. 22-23).

Den viktigste forskjellen mellom trussel og risiko er dermed hvorvidt det foreligger en intensjon om å true et annet lands sikkerhetsinteresser. Russland har allerede i dag kapasitet til å true norske sikkerhetsinteresser, og utgjør dermed en risiko. Det ligger imidlertid utenfor denne oppgavens rammer og forfatterens kompetanse å vurdere hvorvidt det er *sannsynlig* at Russland i fremtiden vil utgjøre en trussel mot Norge.

I følge «Ekspertgruppen for forsvaret av Norge» er det imidlertid «[...] ikke sannsynlig at det i overskuelig fremtid vil oppstå militære konflikter kun på grunnlag av lokale eller regionale motsetninger i nord» (Tamnes et al., 2015). Forsvarssjefen har likevel i sitt Fagmilitære råd til Forsvarsdepartementet fremhevet at russiske og vestlige interesser møtes blant annet i Østersjøen, og at økt spenning eller konflikter i dette området kan forplante seg til Norge og nordområdene (Forsvaret, 2015a, s. 15). Dersom en konflikt mellom Russland og en eller flere av Norges allierte skulle utvikle seg slik at det utøser Atlanterhavspaktens artikkel V, vil dette kunne føre til et større russisk behov for å beskytte Nordflåtens strategiske undervannsbåter som er en avgjørende komponent for Russlands kjernefysiske annenslagsevne.

Patruljeområdet for de russiske strategiske missilubåtene i den nordøstlige delen av Norskehavet og i Barentshavet kalles «Bastionen», og beskyttes av «bastionforsvaret»¹ som strekker seg helt vest til havområdene mellom Grønland, Island og Storbritannia (GIUK-gapet) (Tamnes et al., 2015, s. 20). Dersom russerne etablerer bastionforsvaret utelukkende gjennom sjø- og luftoperasjoner i internasjonalt farvann vil dette ikke medføre noen krenkelse av Norges suverenitet. Et slikt scenario faller dermed utenfor denne studiens problemstilling, og det vurderes derfor ikke videre.

De delene av norsk territorium som vil være spesielt utsatt i forbindelse med en russisk etablering av bastionforsvaret er Finnmark og Svalbard. Dette fordi disse områdene utgjør de vestlige forankringspunktene for Bastionen. Flere forskere mener at kombinasjonen av Svalbardtraktatens tolkningsrom, øygruppens geostrategiske plassering, samt sårbarhet grunnet manglende forsvarstiltak gjør øygruppen særlig utsatt i tilfelle en konflikt mellom Russland og NATO (Ståle Ulriksen & Asle Toje gjengitt i Stormark, 2016a). Mulighetene for å forsvare Svalbard ble imidlertid belyst i en masteroppgave skrevet av Christian Keyser-Amundsen ved FHS i 2015. Blant denne studiens viktigste konklusjoner var at avskrekking av angrep og forsvar av Svalbard i stor grad må basere seg på nektelsesstrategier med

---

¹ Begrepene «Bastionen» og «bastionforsvaret» utdypes videre i kapittel 5.

hovedfokus på anvendelse av langtrekkende kryssermissiler (Keyser-Amundsen, 2015a). Siden de viktigste militære problemstillingene knyttet til Svalbard allerede er dekket i Keyser-Amundsens analyse, utelates dermed Svalbard fra den videre vurderingen i denne oppgaven. Det geografiske fokuset for denne oppgaven blir dermed på den andre delen av norsk territorium som kan være særlig utsatt for russisk aggresjon, nemlig Finnmark.

For å belyse de utfordringene Norge står overfor i forbindelse med eventuell russisk aggresjon mot Finnmark er denne delen av analysen gjennomført som en scenariostudie av et tenkt russisk strategisk overfall mot Varanger i Øst-Finnmark, i det etterfølgende kalt *Varangerscenariet*. Et strategisk overfall er et angrep som gjennomføres uten forvarsel, hvilket reduserer Norges mulighet til å iverksette defensive tiltak. Samtidig gjør tidsperspektivet at det er vanskelig for allierte forsterkninger å nå frem i tide. Et strategisk overfall er dermed den type væpnet angrep som i størst grad setter det norske Forsvaret på prøve (Hoff, Johansen, & Sundfør, 2012, s. 19–20). Det finnes et nærmest uendelig antall kombinasjoner av ulike målsetninger og handlemåter som kan settes sammen til et stort antall forskjellige fremtidige scenarier. Innenfor rammen av en masteroppgave er det imidlertid nødvendig å avgrense vurderingen. Når Varangerscenariet er valgt er dette ikke for å antyde at dette scenariet er mer eller mindre sannsynlig enn andre scenarier. Dette scenariet innebærer imidlertid relativt begrensede russiske operative målsetninger i forhold til scenarier som involverer større deler av Nord-Norge. Dette scenariet medfører dermed at avstanden til de russiske baseområdene på Kolahalvøya blir relativt kort, og at avstandene til de viktigste norske baseområdene i Nordland/Troms, på Ørland og i Bergen blir tilsvarende lengre. Styrkeforholdet i tid og rom gjør dermed at Varangerscenariet på en tydeligere måte enn mer vidtrekkende scenarier belyser de utfordringene det norske Forsvaret står overfor i tilfelle et strategisk overfall mot deler av norsk territorium.

1.3 Disposisjon

Denne oppgaven er organisert i fem kapitler. Kapittel 1 – *Innledning*, gir et omriss av bakgrunnen for oppgaven, presenterer problemformuleringen, viktige definisjoner, avgrensninger og disposisjonen.

Kapittel 2 – *Metode*, forklarer hvilken vitenskapelig metode som legges til grunn i oppgaven. Kapittelet belyser kildetilfanget og redegjør for andre studier med relevans for problemformuleringen. Kapittelet drøfter også forholdet til sikkerhetsgradert kildemateriale,

og hvorfor denne oppgaven er ugradert, på tross av den etterretnings- og operasjonsrelaterte problemstillingen.

Kapittel 3 – *Teori*, drøfter sikkerhetspolitikkenes virkemidler i et teoretisk perspektiv med spesiell vekt på av den norske sikkerhetspolitikken overfor Russland. På denne måten danner teorikapittelet en bro mellom problemformuleringen, og den påfølgende drøftingen i kapittel 4 og 5.

Kapittel 4 – *Utviklingen i russisk operativ evne*, drøfter utviklingen av russisk operativ evne med utgangspunkt i de russiske operasjonene i Georgia i 2008. Kapittelet presenterer innledningsvis reformene og omorganiseringen av de væpnede styrkene, herunder fremdriften av det russiske rustningsprogrammet, SRP 2020. Deretter analyseres de russiske strategiske øvelsene i årene 2008 til 2015 med fokus på øvelsenes målsetninger, scenario, kompleksitet og omfang. Siste del av kapittelet drøfter gjennomføringen av de russiske militære operasjonene på Krim i 2014, i Øst-Ukraina fra 2014 og i Syria fra 2015. Kapittelet analyserer også russisk «ny generasjons krigføring» (NGK, ofte kalt «hybridkrigføring» i Vesten), som innebærer anvendelse av alle statens maktmidler gjennom koordinert bruk av blant annet militære, diplomatiske og økonomiske virkemidler (Adamsky, 2015, s. 23). Dette kapittelets viktigste bidrag til studien er at det analyserer den russiske omorganiseringen av de væpnede styrkene, SRP 2020, øvingsvirksomheten og de russiske operasjonene i Ukraina og Syria i sammenheng. Dette gir mulighet for å vurdere den russiske operative evnen på et bredt grunnlag som danner et empirisk fundament for den videre drøftingen i kapittel 5. Kapittelet avklarer hva som faktisk var den russiske operative evnen ved årsskiftet 2015/2016. Utgangen av år 2015 danner dermed også en naturlig tidsmessig avgrensning av analysen.

Kapittel 5 – *Strategisk overfall: Varangerscenariet*, setter konklusjonene fra kapittel 4 inn i en norsk kontekst ved å belyse hvilke konsekvenser den økede russiske operative evnen kan medføre for den norske evnen til å avverge eller motstå et væpnet angrep. Drøftingen i denne delen av oppgaven er basert på et utvalgt scenario som beskriver et tenkt russisk strategisk overfall mot Varanger i Øst-Finnmark.

Selve scenariet er bygget opp med tre aktører: Russland, Norge og Norges NATO-allierte, og analysen er gjennomført ved hjelp av følgende metodikk:

1) Innledningsvis beskrives styrkeforholdene i nordområdene.

2) Derneft gjennomgås aktørenes:

a) *strategiske og operative målsetninger*,

b) *formende operasjoner*², som er operasjoner på dypet for å skape en fordelaktig situasjon på det nære stridsfeltet. Dette gjøres ved å rive opp sammenhengen og tempoet i motstanderens operasjon for slik å frata ham sin handlefrihet og evne til å kraftsamle,

c) *understøttende operasjoner*³, som er operasjoner i det bakre området, for å opprettholde handlefrihet for egne styrker.

d) *avgjørende operasjoner*, som er operasjoner i det nære området, direkte rettet inn mot å løse oppdraget fra høyere enhet. Operasjonene rettes primært mot svakheter i motstanderens operasjon og organisasjon (Forsvaret, 2004, s. 111-112,126).

3) Til slutt oppsummeres scenariet med fokus på implikasjoner for det norske Forsvaret.

Dette kapittelets viktigste bidrag til studien er at drøftingen av styrkeforholdet i tid og rom leder frem til konkrete konklusjoner om muligheter og begrensninger for de ulike aktørene i scenariet. På denne måten kan oppgaven tilføre nyanser til den pågående diskusjonen om avgjørende forhold knyttet til Norges sikkerhet.

Kapittel 6 – *Oppsummering og mulige framtidssikter*, fremhever de viktigste funnene i denne oppgaven, og trekker konklusjoner omkring de viktigste implikasjonene av den økte russiske operative evnen, for den norske evnen til å avverge eller motstå et væpnet angrep.

---

² Eksempler på formende operasjoner kan være: Fly, artilleri- eller missilangrep mot viktige mål på dypet, informasjonsoperasjoner, cyberangrep og raid.

³ Eksempler på understøttende operasjoner: Beskyttelse av kritiske kapabiliteter og logistikkstøtte, samt å opprettholde manøvreringsevne for reserver.

2 Metode

2.1 Forskningsmetode- og design

Denne studien er utarbeidet ved hjelp av kvalitativ metode ved at oppgaven går i dybden omkring de forhold som omfattes av problemstillingen (Jacobsen, 2015, s. 64). Under arbeidet med analysen har det vært forfatterens målsetning å frembringe dybdekunnskap omkring den russiske operative evnen, de og konsekvenser dette kan medføre for Norges evne til å avverge eller motstå et væpnet angrep. Valget av metodisk tilnærming har gjort det mulig å undersøke relevante aspekter i detalj, og dermed presentere en analyse preget av nyanserikdom.

Analysen bygger på eksisterende begreper og teorier, hvorav de begrepene som er mest relevante i forhold til problemformuleringen blir drøftet i teorikapitlet. Empirien blir fortolket i forhold til disse begrepene, og drøftingen kan således forklare generelle sammenhenger, men den kan ikke avkrefte eller bekrefte teori. Selv om den forståelsen som utvikles under arbeidet med studien har overføringsverdi også til andre situasjoner, gir den valgte metoden ikke grunnlag for generalisering, og studien har således ingen nevneverdig ekstern gyldighet i vitenskapelig forstand.

Analysen i kapittel 4 er gjennomført som en små-N-studie (Ibid, s. 106-107). Et slikt forskningsdesign legger til rette for å studere fenomenet russisk operativ evne gjennom å analysere en serie av russiske øvelser og operasjoner. Disse øvelsene og operasjonene er gjennomført over tid og i ulike kontekster, og på denne måten kan de belyse utvikling og ulike nyanser omkring fenomenet russisk operativ evne. Oppbygningen av analysen er tredelt: Innledningsvis beskrives hovedtrekkene i de russiske reform- og rustningsprogrammene som danner et utgangspunkt for den videre analysen. Deretter beskrives og sammenlignes en serie av åtte sentrale øvelser og til slutt beskrives og sammenlignes en serie av tre militære operasjoner.

Analysen i kapittel 5 er gjennomført som et scenariostudium. Dette forskningsdesignet legger til rette for å analysere de ulike aktørenes muligheter og begrensninger i et tenkt scenario, relatert til tid og rom. Å analysere fremtidige situasjoner og utviklingsforløp er imidlertid alltid vanskelig siden ingen kan vite hva fremtiden vil bringe. Studier av militærteori, historie, eller trender kan gi gode indikasjoner, men å forutse fremtiden vil likevel være forbundet med stor usikkerhet. I følge Iver Johansen er imidlertid scenarier i denne sammenheng «...en metode for å håndtere denne usikkerheten. I en viss forstand kan en si at man gjennom

scenarier konstruerer en "syntetisk" empiri som kan tjene som referansepunkter i fremtiden for de handlingsvalg man står overfor i dag» (Johansen, 2006, s. 8).

Begge disse undersøkelsesdesignene er kvalitative, men det er benyttet ulike fremgangsmåter for innsamling, bearbeiding og tolkning av data. Det er altså benyttet en designtrianglering (Jacobsen, 2015, s. 121), for på denne måten å kunne teste de empirisk baserte konklusjonene fra kapittel 4 mot forfatterens kunnskaps- og erfaringsbaserte militærfaglige vurderinger i kapittel 5. Dette fordi sterke sider ved det ene undersøkelsesopplegget kan kompensere for svake sider ved det andre.

2.2 Kilder

Kildetilfanget for denne studien har i all hovedsak vært dokumentstudier, både primær- og sekundærkilder. Gjennom analyse av et stort utvalg av relevante dokumenter har forfatteren hatt tilgang på et bredt utvalg av informasjon knyttet til problemstillingen.

De viktigste primærkildene for vurderingen av russisk operativ evne har vært pressemeldinger fra Kreml og Det russiske forsvarsdepartementet, samt andre offisielle russiske dokumenter og transkripsjoner av taler fra sentrale russiske beslutningstakere. Analysen har også benyttet datamateriale fra *Jane's Defence, The Military Balance* samt rapporter fra *Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)*. De viktigste norske primærkildene omkring dette temaet har vært Etterretningstjenestens ugraderte rapporter, *Fokus*, fra 2014 og 2015. I tillegg bygger analysen på offisielle dokumenter og pressemeldinger fra den norske regjeringen og NATO, samt uttalelser fra sentrale norske og vestlige beslutningstakere.

Det største kildetilfanget om utviklingen i det russiske forsvaret har likevel vært et omfangsrikt utvalg av sekundærkilder. Disse utgjøres primært av analyser gjort av sentrale eksperter, og til en viss grad journalister i relevante russiske og vestlige tidsskrifter og aviser. Blant de viktigste sekundærkildene er tre forskningsrapporter fra *Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI)* som omhandler russisk øvingsvirksomhet og operativ evne. Videre har forfatteren hatt stor nytte av analyser gjort av en rekke sentrale russlandsforskere, herunder Dmitry Gorenburg ved Harvarduniversitetet i USA og Roger McDermot tilknyttet blant annet *The Jamestown Foundation*. Studier utført av de norske russlandsforskerne Tor Bukkvoll, Kristian Åtland og Una Hakvåg ved Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI), samt Katarzyna Zysk og Kristin Ven Bruusgaard ved FHS, har også vært sentrale kilder for analysene i denne oppgaven. Det samme gjelder Ørjan Askviks og Christian Keyser-Amundsens forskningsarbeider ved FHS.

I tillegg til dokumentstudiene gjennomførte forfatteren i mars 2016 samtaler med flere fremtredende eksperter og beslutningstakere i det norske sikkerhetspolitiske miljøet. Rolf Tamnes, Svein Efjestad, Tor Bukkvoll og Kristian Åtland var alle velvillige til å la forfatteren diskutere teorier, samt de av oppgavens konklusjoner som var utviklet på dette tidspunktet. Disse samtalene gav nyttige innspill til andre innfallsvinkler til problemstillingen, og forfatteren fikk gode tips om ytterligere kildetilfang. På denne måten bidro samtalene til å utvide oppgavens perspektiv. Det har også vært vurdert å gjennomføre formelle intervjuer med russiske beslutningstakere for å utvide tilfanget til primærkilder omkring russisk operativ evne. Forfatteren vurderte imidlertid at siden tematikken er sensitiv ville de trolig ikke la seg intervjuet. På samme måte kunne personell i Forsvarets ledelse eller Etterretningstjenesten bidratt med viktige perspektiver, men også dette ble forkastet da slike intervjuer vanskelig ville kunne gjennomføres uten å berøre sikkerhetsgraderte temaer.

Det empiriske grunnlaget for vurderingen av Norge og de NATO-allierte som aktører i scenariet utgjøres hovedsakelig primærkilder. Dette innbefatter blant annet norske offentlige dokumenter og utredninger som FMR (Forsvaret, 2015a) og rapporten *Et felles løft* (Tamnes et al., 2015). *Forsvarets fellesoperative doktrine* (FFOD) (Forsvaret, 2014), *Forsvarets doktrine for landoperasjoner* (FDLO) (Forsvaret, 2004), samt *Stabshåndbok for Hæren* (Hæren, 2010) er benyttet som doktrinært grunnlag for å utlede norske handlemåter. I tillegg bygger analysen på en rekke uttalelser fra sentrale norske beslutningstakere. Tilfanget av sekundærkilder knyttet til vurderingen av Norge og Norges NATO-allierte er også omfattende, men i denne sammenheng fremheves spesielt rapporten *Don't Rock the Boat – Reinforcing Norway in Crisis and War*, skrevet av John Lund i 1989 (Lund, 1989). Selv om denne rapporten er skrevet på slutten av Den kalde krigen gir den en fortsatt aktuell og helhetlig oversikt over fysiske muligheter og begrensninger i forbindelse med allierte forsterkninger til Norge i en krise eller krig.

Som grunnlag for vurderingen av tid- og romfaktorene er det i hovedsak benyttet ulike typer kart og databaser, herunder *Norgeskart* (Statens kartverk, 2016), *Norsk vegdatabank* (Statens vegvesen, 2016) og *Risiko- og sårbarhetsanalyse* (Fylkesmannen i Finnmark, 2013). Forfatterens vurderinger basert på disse kildene kommer til uttrykk både i drøftingen, og som skisser på de vedlagte kartene.

2.3 Refleksjoner omkring troverdighet og gyldighet

Kvaliteten av all forskning avhenger av hvorvidt forskningen er utført på en vitenskapelig forsvarlig måte, og begrepene troverdighet (reliabel) og gyldighet (valid) er sentrale i denne sammenheng. Troverdigheten knytter seg til hvorvidt forskningen er utført på en tillitsvekkende måte. Intern gyldighet handler om hvorvidt det er dekning for de konklusjonene som trekkes i empirien, og ekstern gyldighet sier noe om hvorvidt resultater fra ett område er gyldige også i andre sammenhenger (Jacobsen, 2015, s. 16-17).

I analysen av russisk operativ evne har det vært nødvendig å gjøre et utvalg av øvelser, og et utvalg av analyseenheter vil aldri kunne bli helt representativt. I denne analysen er det valgt ut én øvelse for hvert av årene i den analyserte perioden, og utvalget representerer konsekvent de største og mest profilerte øvelsene. Dette fordi det er i dette utvalget at utviklingstrekkene forventes å være mest tydelige og dermed representative for utviklingen av fenomenet operativ evne i den utvalgte tidsperioden. Når det gjelder operasjonene er alle operasjonene i den aktuelle perioden analysert, hvilket gjør dette utvalget representativt. Totalt sett representerer dermed utvalget bredde og variasjon, noe som underbygger gyldigheten av de konklusjonene som trekkes. Konklusjonene er også relevante i forhold til problemstillingen.

Forfatteren kan ikke russisk, og siden dette begrenser kildetilfanget vil dette kunne påvirke gyldigheten av analysen. Det er imidlertid en rekke sentrale russiske primærkilder som publiseres på engelsk, og sammenholdt med det store utvalget av sekundærkilder vurderes denne utfordringen å være håndterbar. Det vil alltid være en utfordring at den informasjonen som fremkommer i sekundærkilder allerede har vært gjennom minst en omgang med siling og tolkning. Leseren kan således ikke vite om all informasjon som er relevant i forhold til egen problemstilling er fremkommet. Uansett om man leser primær- eller sekundærkilder, og disse er ment for publisering, vil en leser alltid stå overfor den utfordringen at man bare blir presentert for den informasjonen som kilden ønsker at leseren skal få tilgang på. Denne utfordringen blir spesielt aktuell i den nåværende sikkerhetspolitiske situasjonen med polariserte fronter, hvor det er tydelig at det russiske lederskapet aktivt fremmer det russiske narrativet, og også fra vestlig side kommer det informasjon som er farget av situasjonen. Dette kan påvirke gyldigheten av informasjonen som samles inn. Risikoen for at fordreid informasjon, eller bevisst villedning skal kunne påvirke gyldigheten av konklusjonene i denne studien, er forsøkt redusert ved å benytte et bredt kildetilfang. Videre har forfatteren brukt mye tid på å vurdere den enkelte kilde, samt å sammenligne fakta og konklusjoner mellom

uavhengige kilder. På tross av utfordringene knyttet til kildematerialet mener forfatteren at de innsamlede data er håndtert på en vitenskapelig troverdig måte. Det rike datamaterialet som er innsamlet er også relevant i forhold til problemstillingen, og vurderes dermed som gyldig. Det kan likevel ikke utelukkes at tilgang til andre kilder kunne ledet til andre konklusjoner.

Når det gjelder scenariestudien representerer den en rekke vitenskapelige utfordringer. For det første konstruerer scenarioforfatteren de hendelsene som blir analysert, og som i denne sammenheng kan ses på som analyseenheter. For det andre konstrueres det til en viss grad empiri knyttet til hvordan disse hendelsene utvikler seg. Både gyldigheten og troverdigheten av en scenariestudie må dermed vurderes på en annen måte enn et klassisk forskningsdesign basert på empiriske data.

Når det gjelder empirien som legges til grunn for rammeverket i scenariestudien er vurderingen av Russland som aktør i scenariet basert på en grundig empirisk analyse. Vurderingen av Norge og Norges allierte som aktør i scenariet er også hovedsakelig basert på empiri, men her drar forfatteren også nytte av sine egne kunnskaper og erfaringer fra nærmere 26 års tjeneste i Forsvaret, både i Norge, under operasjoner i utlandet, samt i NATO-stab.

Troverdigheten i analysen vil imidlertid kunne svekkes ved at scenarioforfatteren innehar forutinntatte holdninger om mulige målsetninger og kapasiteter hos aktørene, og at scenariet dermed ville kunne bli tilpasset for å passe til problemstillingen. For å styrke troverdigheten i scenarioanalysen har forfatteren imidlertid benyttet klassisk militær operasjonsvurdering. For en offiser med operativ bakgrunn som har gjennomført operasjonsvurderingen hundrevis av ganger vil dette være en delvis internalisert handlemåte. Analysen er også gjennomført etter på forhånd definerte steg for den enkelte aktør (strategiske og operative målsetninger, tilgjengelige styrker, formende operasjoner, understøttende operasjoner og avgjørende operasjoner). Ved å gjennomføre analysen metodisk konsekvent kan forfatteren redusere de utfordringene som knyttes til troverdigheten i analysen.

Når det gjelder den empiri som «skapes» som del av gjennomføringen av scenariostudiet, må gyldigheten av denne empirien vurderes i forhold til den hensikten studien har. Denne konstruerte empirien må ikke oppfattes som en sannhet eller en spådom om hva som sannsynligvis vil skje i fremtiden. Scenariets hensikt er utelukkende å belyse de ulike aktørenes muligheter og begrensninger i tid og rom, for således kunne konkludere om mulige handlemåter. Konklusjonene omkring disse mulighetene og begrensningene er dermed verdifulle og relevante i forhold til problemstillingen, og kan således vurderes å være internt gyldige, med forbehold om at konklusjonene er fremkommet på bakgrunn av en scenariostudie.

2.4 Sikkerhetsgradering

Gitt det store tilfanget av ugraderte og relevante kilder, har forfatteren under arbeidet med oppgaven unngått å søke tilgang på sikkerhetsgradert materiale, for slik å redusere risikoen for å kunne kompromittere gradert informasjon. Kapasiteter, sårbarheter eller eksakt plassering av viktige objekter omtales ikke, ei heller detaljer omkring forsvarslinjer eller viktig lende.

Det kan naturligvis innvendes at forfatteren som offiser har forutsetninger for å tilføre nyanser og detaljer til ugradert informasjon, og at dette i seg selv kan gjøre vurderingene graderte. På tross av at nyanserikdommen er større enn i mange tilsvarende studier, er vurderingene som er presentert likevel overordnede i sin natur. Dokumentet inneholder dermed ingen skjermingsverdig informasjon, som «[...] kan medføre skadefølger for Norges eller dets alliertes sikkerhet, forholdet til fremmede makter eller andre vitale nasjonale sikkerhetsinteresser om informasjonen blir kjent for uvedkommende» (Sikkerhetsloven, 1998).

På denne bakgrunn vurderes oppgaven i sin helhet som ugradert.

3 Teoretisk rammeverk

3.1 Sikkerhetsbegrepet

Den prøyssiske filosof og statsmann Wilhelm von Humboldt (1767 – 1835) definerte at statens viktigste oppgave er å sikre innbyggernes sikkerhet, både mot indre og ytre trusler (Humboldt, 1995, kap. IV-V). Dette er et postulat som også i dag benyttes hyppig i den sikkerhetspolitiske debatten.

I følge Jon Kristen Skogan innebærer en tradisjonell forståelse av sikkerhetspolitikken at den skal tjene til «å oppnå beskyttelse for eget land mot fysisk maktbruk og vold utenifra, i praksis oftest væpnet, militær maktbruk» (Skogan, 2011, s. 102). Sikkerhetsbegrepet kan imidlertid utvides i flere retninger. For det første kan man se sikkerhetspolitikken som et kollektivt anliggende, ved samordning gjennom organisasjoner som FN, Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) eller NATO. Stater kan også inngå bilaterale avtaler i den hensikt å hindre krig, og slik styrke sin egen sikkerhet. På denne måten utvider man det *nasjonale* perspektivet på sikkerhetspolitikk til et *regionalt* eller *globalt* nivå (Ibid, s. 102). Som vi ser av von Humbolts definisjon, kan sikkerhetspolitikken imidlertid også utvides til å innbefatte *indre trusler*, eksempelvis opprør eller separatistbevegelser. Dette er imidlertid en tolkning av sikkerhetspolitikken som ikke vektlegges i norsk sammenheng, og denne tematikken drøftes dermed ikke videre.

I begge disse tilfellene snakker vi imidlertid om en *negativ* definisjon av sikkerhetspolitikken, ved at definisjonen angir hva sikkerhetspolitikken skal beskytte *mot*. En annen måte å utvide sikkerhetsbegrepet på, er å benytte en *positiv* definisjon. Dette innebærer å la definisjonen angi *hva* sikkerhetspolitikken skal beskytte, eksempelvis «... *fred, landets suverenitet, dets territoriale integritet, samt nasjonal handlefrihet ...* » (Ibid, s. 104). På denne måten trekkes samfunnsikkerhet og menneskelig sikkerhet inn i det som i dag kalles «det utvidede sikkerhetsbegrepet». Problemstillingen i denne oppgaven legger imidlertid til grunn en negativ forståelse av sikkerhetsbegrepet, med fokus på de på eksterne truslene mot statssikkerheten.

Dette er en hensiktsmessig avgrensning, fordi norsk sikkerhetspolitikk i forhold til Russland hovedsakelig må forstås i et *realpolitisk perspektiv*, hvor statens suverenitet og overlevelse er det overordnede sikkerhetspolitiske mål (Kjølberg, 2015, s. 32-33). En realpolitisk tilnærming

legger til grunn at stater bør handle ut fra egeninteresser, og i et slikt perspektiv avhenger statens sikkerhet primært av det relative maktforholdet til andre stater (Shafritz, Goldstein, & Williams, 2006, s. 92). På grunn av Russlands relative makt, og det faktum at Russland er det eneste av Norges naboland som ikke inngår i det vestlige sikkerhetsfellesskapet, er Russland den dimensjonerende faktor for norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk. Dette forklarer også Norges alliansetilknypning: Norge har som en småstat med geografisk nærhet til en stormakt, søkt sammen med andre stater i forsvarsalliansen NATO. Alliansetilknypningen gir dermed Norge større innflytelse overfor stormakten, enn det de to landenes relative styrkeforhold skulle tilsi (Ibid, s. 92). Alliansetilknypningen gjør det imidlertid nødvendig å utvide tolkningen av sikkerhetsbegrepet fra et rent nasjonalt perspektiv, siden Norges sikkerhetspolitikk er så tett integrert med landets alliansepartnere.

3.2 Væpnet angrep

En av grunnsetningene for å forstå anvendelse av militærmakt er Carl von Clausewitz (1780 – 1831) sitt kjente postulat: «*Krigen er altså en voldshandling i den hensikt å tvinge motstanderen til å oppfylle vår vilje*» (Clausewitz, 2010, s. 24, forf. oversettelse). Den amerikanske forskeren Thomas Schelling tar denne analysen et skritt videre, og hevder at det prinsipielt finnes to ulike måter å anvende militærmakt på: *coercion* og *brute force*. I følge Schelling innebærer *coercion* eller tvangsmakt, bruk av vold for å true, skade eller straffe. Tvangsmakt i kombinasjon med forhandlinger vil i sin tur kunne bidra til å tvinge frem ønsket adferd hos motstanderen. *Brute force* eller anvendelse av rå makt innebærer derimot at militære virkemidler brukes for å ødelegge noe, for slik å hindre at motstanderen skal kunne benytte det (Schelling, 1966). Forskjellen er altså at tvangsmakt søker å påvirke det psykologiske aspektet, og dermed motstanderens vilje, mens rå makt retter seg direkte mot den fysiske dimensjonen hos motparten.

Skogan bygger så videre på Clausewitz og Schellings teorier, og setter dette inn i en offensiv ramme: I følge Skogan, kan en aggressor ved tvangsmakt anvende sine militære styrker for å drive utpressing overfor en forsvarer, og slik frata ham viljen til å stå imot aggressorens krav. Dette kan eksempelvis gjøres gjennom å true med å ramme viktig infrastruktur, store verdier eller befolkningssentra. Alternativt kan aggressoren overmanne en forsvarers militære styrker ved rå makt, og dermed frata forsvareren evnen til å nekte aggressoren å tvinge gjennom sin vilje (Skogan, 2011, s. 111-112).

En angriperes forsøk på å overmanne forsvarerens styrker med rå makt forstås i denne oppgaven som væpnet angrep. Det finnes ingen allment folkerettslig akseptert definisjon på væpnet angrep, men i følge *Direktiver for militære befalingsmenn og militære sjefer ved væpnet angrep på Norge*, den såkalte «plakaten på veggen», defineres begrepet slik: «Med væpnet angrep forstås i dette direktiv enhver uhjemlet inntrenging over norsk land-, sjø- og luftterritorium av væpnede styrker fra fremmed makt, når de åpenbart har fiendtlige hensikter eller når de bruker makt mot norske styrker som vil stanse dem» (FD, 1949).

Denne definisjonen avgrensner et væpnet angrep til det norske land-, sjø og luftterritoriet, og er således snevrere enn eksempelvis begrepet «væpnet konflikt», som omhandler konflikt mellom to eller flere stater eller organisasjoner, men som ikke innebærer geografiske begrensninger (Dahl, 2008, s. 42). I forhold til problemformuleringen og denne oppgavens fokus på forsvar av territoriet, er dette imidlertid en hensiktsmessig avgrensning.

3.3 Sikkerhetspolitikkenes kjerneoppgaver

Etter den foregående drøftingen av sikkerhetsbegrepet relatert til problemstillingen, og av begrepet væpnet angrep, vil den etterfølgende drøftingen fokusere på sikkerhetspolitikkenes kjerneoppgaver, som i følge Skogan er:

- 1) Å avverge angrep (avskrekking),
- 2) forsvar mot angrep (dersom avskrekking ikke lykkes), og
- 3) å avvise forsøk på militært press (Skogan, 2011, s. 108).

Militærmakt er imidlertid bare ett av sikkerhetspolitikkenes virkemidler, og Forsvarets rolle som del av sikkerhetspolitikken må derfor alltid ses i sammenheng med et videre spekter av virkemidler, herunder politiske og diplomatiske innsatser (Tamnes et al., 2015, s. 60,68-69). Problemstillingen i denne oppgaven er imidlertid bare rettet mot de to første av sikkerhetspolitikkenes oppgaver, og den videre drøftingen vil dermed fokusere på disse i en militær kontekst.

3.3.1 Nektelse

I følge Skogan har en forsvarer har prinsipielt ulike måter å anvende sin militærmakt på: *Nektelse og avskrekking*. I innledningen til gjeldende langtidsplan for Forsvaret er det fastslått at «Forsvarets viktigste rasjonale er å forsvare Norge og interesser og verdier mot eksterne trusler og angrep» (Prop. nr. 73 S, 2012, s. 7). Samtidig står det at «Med moderne kapasiteter og høy reaksjonsevne skal Forsvaret utgjøre en krigsforebyggende terskel som innebærer høy

risiko og kostnad for den som måtte utfordre norsk sikkerhet og selvstendighet» (Ibid, s. 7).

Som vi ser skal Forsvaret altså både kunne avskrekke en potensiell fiende, og kunne drive nektelse i tilfelle krig. I det etterfølgende skal vi belyse hvorfor det ikke nødvendigvis er noen motsetning mellom disse to ambisjonene.

Nektelse er anvendelse av rå makt overfor en aggressor i den hensikt å unngå overmanning, gjennom evne til å stå i mot, og eventuelt slå tilbake væpnet aggresjon. Nektelse kan oppnås gjennom både defensive og offensive militære operasjoner i land-, luft-, sjø- og cyberdomenet. Hensikten er å hindre en angriper tilgang til territoriet, eller muligheten til å kunne operere fritt i nærmere definerte områder. Evne til nektelse kan enten søkes oppnådd av et lands forsvar alene, eller gjennom kollektive forsvarsallianser (Skogan, 2011, s. 114-115).

Det finnes imidlertid ulike syn på hvordan Forsvaret best kan innrettes for å kunne oppnå evne til nektelse. På den ene siden finnes forskere, som tidligere forsvarssjef Sverre Diesen, som hevder at dette best kan oppnås gjennom nektelsesstrategier basert på utnyttelse av avstandsleverte presisjonsvåpen, samt de våpensystemer som beskytter disse. Årsaken til at avstandsleverte våpensystemer fremheves som spesielt formålstjenlige er at eksempelvis neddykkede ubåter med torpedoer eller kryssermissiler, eller kampfly med langtrekkende kryssermissiler, effektivt vil kunne nekte russiske styrker operasjonsfrihet i et nærmere bestemt område (Askvik, 2015, s. 54-55). Det er imidlertid ingen forutsetning for denne type nektelsesoperasjoner, at man selv skal være i stand til å kontrollere det området hvor man nekter en motstander å operere (Forsvaret, 2014, s. 231). Også den gjeldende langtidsplanen og FMR fremhever betydningen av langtrekkende presisjonsvåpen som del av nektelsesstrategier (Forsvaret, 2015a; Prop. nr. 73 S, 2012, s. 48).

Andre forskere, herunder Jakob Børresen, mener dermed at striden i landdomenet er avgjørende i nektelsesstrategier, siden krig i siste instans handler om å kontrollere territorium. Børresen mener videre at det er Norges vilje og evne til å forsvare territoriet som i størst grad kan avskrekke Russland fra å krenke Norges suverenitet. Dette krever imidlertid bakkestyrker som er forhåndsgruppert i utsatte områder, og som er organisert og utrustet for å kjempe over tid. Børresen hevder videre at kampfly og marinestyrker ikke har noen selvstendig evne til nektelse, men er relevante kapasiteter for å understøtte kampen om landterritoriet (Børresen, 2016). Evne og vilje til forsvar av landterritoriet fremheves også av *Ekspertutvalget for Forsvaret*, som særlig viktig da det kommuniserer handlekraft både overfor en potensiell motstander og allierte (Tamnes et al., 2015, s. 65).

Selv om disse to tilnærmingene til nektelse kan fremstå som diametralt forskjellige, vil et balansert forsvar kreve utvikling av begge kapasitetene, siden disse er komplementære og dermed gjensidig forsterkende. Unnsett tilnærming er det imidlertid en viktig erkjennelse at asymmetrien i maktforholdet mellom Norge og Russland, gjør at ambisjonen om nektelse overgår Norges selvstendige evne i forhold til Russland. Norge kan på egenhånd ikke stille tilstrekkelige ressurser til å utøve effektiv nektelse overfor Russland. Dette forklarer hvorfor førstelinjeforsvaret er innrettet slik som dette ble forklart i kapittel 1: Førstelinjeforsvarets rolle er å ta opp kampen med en inntrenger, og slik gjøre Norges forsvarskamp til et anliggende for NATO, og dermed utløsning av Atlanterhavspaktens artikkel V. Dette kalles også *Tripwire*-effekten (Schelling, 1966).

3.3.2 Avskrekking

Avskrekking er et sentralt perspektiv i krigføring, og i følge Sun Tzu (544 – 496 f.kr) er det slik at *“To win a hundred victories in one hundred battles is not the acme of skill. To subdue the enemy without fighting is the acme of skill”* (Tzu, 1963, s. 77). Avskrekking er altså primært anvendelse av tvangsmakt overfor en aggressor i den hensikt å påvirke aggressoren til å unnlate å bruke sin militærmakt for å løse en konflikt. Det er altså motstanderens intensjoner man forsøker å påvirke, ikke evnen (Schelling, 1966, s. 35-36). Til grunn for dette ligger en forutsetning om at en rasjonell motstander gjør en kost/nytte vurdering i forkant av sine handlinger. Dersom denne vurderingen tilsier at risikoen for betydelige kostnader ved en eventuell aggresjon er høyere enn den gevinsten som kunne oppnås ved seier, vil aggressoren avstå fra angrep (Skogan, 2011, s. 116).

Det ligger i sakens natur at avskrekking primært bør virke før en konflikt eskalerer til et nivå som resulterer i bruk av maktbruk. Militær avskrekking er dermed avhengig av at forsvareren eller dennes allierte, innehar relevante maktmidler til å svare på aggresjonen. Dette er imidlertid ikke nok i seg selv, siden det er avgjørende at en aggressor vurderer det som sannsynlig at forsvareren ikke bare har evne, men også vilje til å forsvare seg. Dersom angriperen bedømmer eller tar sjansen på at forsvareren ikke har evne eller vilje til å forsvare seg, har avskrekkingen dermed feilet. Aggressorens oppfatning av situasjonen er altså viktigere enn de reelle maktforholdene (Gjelsten, 2001, s. 8-9). En spesiell utfordring med avskrekking er imidlertid at det er krevende å analysere en motstanders intensjoner. Fravær av aggresjon er i seg selv ikke en bekreftelse på at forsøkene på avskrekking virket, ved at man

ikke kan vite sikkert om motstanderen faktisk hadde til hensikt å angripe, eller om helt andre faktorer påvirket beslutningen om å la være (Payne, 1996, s. 37-38).

Det er vanlig å dele avskrekking inn i to kategorier: Avskrekking ved nektelse og avskrekking ved gjengjeldelse. Avskrekking ved nektelse innebærer at forsvareren, enten alene eller som en del av en allianse, innehar evne til nektelse. Slik kan angriperen hindres i å nå sine mål, og påføres kostnader på slagmarken. Evne til avskrekking ved nektelse innebærer ikke at forsvareren må være i stand til å seire på slagfeltet, men forsvareren må ha evne og vilje til å opprettholde en stridssituasjon. På denne måten kan forsvareren påføre aggressoren tilstrekkelige militære, politiske og økonomiske kostnader, slik at de mulige gevinstene ved aggresjonen ikke står i forhold til kostnadene (Gjelsten, 2001, s. 8-9).

Alternativt kan avskrekking oppnås ved trusler om gjengjeldelse (Skogan, 2011, s. 113-118). I følge Schelling trenger forsvareren ikke være i stand til å vinne slaget, men han må kunne eskalere situasjonen til et nivå som vil medføre gjengjeldelse. Slik kan man dermed oppnå effektiv avskrekking selv med underlegne styrker (Schelling, 1966, s. 104). Schelling skrev dette med henblikk på kjernefysisk gjengjeldelse, som under den kalde krigen var det primære middel for avskrekking, enten i form av fleksibel eller massiv respons (Huntington, 1983, s. 37). I takt med utviklingen av langtrekkende konvensjonelle presisjonsvåpen kan det imidlertid hevdes at også disse utgjør en del av potensialet for avskrekking ved gjengjeldelse (Askvik, 2015, s. 48). I norsk sammenheng utgjøres de avstandsleverte presisjonsvåpnene av *Naval Strike Missile* (NSM) med 185 km rekkevidde, og i fremtiden *Joint Strike Missile* (JSM) med 280 km rekkevidde (Wall, 2012). Selv om disse våpensystemene ikke egentlig kan klassifiseres som langtrekkende (over 500 km rekkevidde), kan de likevel i gitte situasjoner anvendes til metodisk bekjemping av mål inne i Russland. Brukt i en slik sammenheng kan dette defineres som avskrekking ved gjengjeldelse. Med bakgrunn i det norske Forsvarets defensive tilnærming, og den norske strategiske tradisjonen, vil imidlertid en slik anvendelse av våpensystemene trolig være krevende for det politiske nivået, og dermed mindre sannsynlig (Askvik, 2015, s. 52).

Siden det norske potensialet for avskrekking ved gjengjeldelse er begrenset, vil slik avskrekking i stor grad måtte basere seg på NATO-alliansens sikkerhetsgarantier. For at en trussel om avskrekking ved gjengjeldelse skal være effektiv, er det imidlertid en forutsetning at trusselen oppfattes som troverdig. I den aktuelle sikkerhetspolitiske debatten diskuteres det åpenlyst hvorvidt NATO-traktatens artikkel V gir en reell garanti for alliert militær

unnsetning i tilfelle krig (Asle Toje sitert av Stormark, 2016b). Denne usikkerheten bør imidlertid belyses av Healeys læresetning, formulert av den tidligere britiske forsvarsminister Dennis Healey på 60-tallet. Han hevdet at de europeiske allierte trengte 95 % sikkert for amerikansk gjengjeldelse i tilfelle et konvensjonelt angrep fra Sovjetunionen, mens 5 % sjanse for slik støtte ville være nok til å avskrekke russerne (Gjengitt av Sharp, 1985, s. 660). Selv om mye er forandret i internasjonale forhold siden den gang, er det likevel flere grunner til å hevde at forutsetningene for Healeys læresetning fortsatt er gjeldende. På tross av at NATO-alliansen er utvidet til 28 medlemmer, med ulike sikkerhetspolitiske standpunkter, utgjør likevel den kollektive forsvarsgarantien kjernen i alliansen. I tilfelle et angrep på et av alliansens medlemsland vil det være avgjørende for alliansens troverdighet og videre eksistens at Atlanterhavspaktens artikkel V blir utløst. USAs lederskapsrolle i NATO gjør at den amerikanske holdningen vil være avgjørende for alliansens handlekraft. Det finnes ingen empiri for at ikke USA har villet stå ved sine allianseforpliktelser ved utbrudd av krig eller konflikt (Rolf Tamnes, e-post 11.04.2016). Det er derfor grunn til å tro at rekkene vil bli sluttet relativt raskt, noe som underbygger troverdigheten av den kollektive sikkerhetsgarantien.

3.4 Den norske balansepolitikken

I forhold til problemstillingen er det imidlertid ytterligere ett forhold som må belyses i en teoretisk ramme, da det har store implikasjoner på Norges og NATOs styrkedisponeringer i Nordområdene, og således direkte innvirkning på Norges evne til avskrekking og nektelse overfor Russland. Dette forholdet har sitt opphav i at behovet for å avskrekke Russland også kan medføre et klassisk sikkerhetsdilemma (Hertz, 2006). Dette fordi de tiltakene som fra norsk side er ment som er ment som avskrekking, fra russisk side kan tolkes som en trussel. I så fall vil det kunne føre til ytterligere opprustning fra russisk side, og dermed redusert sikkerhet for Norge.

For å kunne håndtere dette sikkerhetsdilemmaet, har norsk sikkerhetspolitikk overfor Sovjetunionen og senere Russland, tradisjonelt lagt vekt både på å kunne avskrekke et eventuelt militært angrep, men også forsøkt å unngå provokasjoner, for dermed å kunne berolige Russland. I praktisk politikk betyr dette at Norges forhold til Russland er preget av begrepsparene avskrekking og beroligelse, lansert av Johan Jørgen Holst (Holst, 1967, s. 31-39). Denne politikken innebærer blant annet selvpålagte restriksjoner i form av den norske basepolitikken, atomvåpenpolitikken og begrensninger for alliert øvingsvirksomhet.

Basepolitikken betyr at fremmede makter ikke skal ha permanente baser på norsk jord. Unntatt fra dette er imidlertid allierte hovedkvarter og forhåndslagret militært materiell. Atomvåpenpolitikken innebærer at det norske Forsvaret ikke skal benytte atomvåpen, og at slike våpen heller ikke skal lagres i Norge. Reglene for allierte øvelser fører også til enkelte begrensninger for alliert deltakelse på øvelser i Nord-Norge, herunder at ingen allierte fly eller fartøyer skal operere øst for 24 lengdegrad (omtrent linjen Alta – Kautokeino). Alle disse begrensningene ble innført under Den kalde krigen for å berolige Sovjetunionen (Riste, 1991). Det er imidlertid et viktig poeng at disse selvpålagte begrensningene er nettopp selvpålagte, og ikke er nedfelt i avtaler mellom Norge og Sovjetunionen. Dette innebærer at Norge står fritt til å oppheve begrensningene, uten at dette vil medføre juridiske komplikasjoner i forhold til Russland eller folkeretten.

På tross av at allierte stridskrefter er avgjørende for Norges evne til å avskrekke Russland, medfører politikken om avskrekking og beroligelse betydelige begrensninger på allierte styrkers nærvær i Norge i fredstid. På den ene siden er det altså avgjørende å integrere NATO-alliansen i løsningen av de norske sikkerhetsutfordringene, jamfør den foregående drøftingen om avskrekking. På den andre siden må alliansen også avskjermes fra å komme så tett på Russland at dette kan oppfattes som en provokasjon (Kjølberg, 2015, s. 32-33). Politikken overfor NATO er dermed preget av begrepsparene integrasjon og skjerming lansert av Rolf Tamnes (Tamnes, 1987, s. 59-99). De praktiske konsekvensene av denne politikken, i forhold til kjernebegrepene avskrekking og nektelse, vil bli ytterligere belyst i kapittel 5.

4 Utviklingen i russisk operativ evne

4.1 Den russiske intervensjonen i Georgia i 2008

Den russiske intervensjonen i Georgia i 2008 markerte et klart skille i russisk utenrikspolitikk. Dette var første gangen etter oppløsningen av Sovjetunionen at russiske styrker ble brukt til offensive operasjoner utenfor føderasjonens grenser. Krigen varte bare fem dager fra 8. til 12. august, og Russland vant en klar seier (Pallin & Westerlund, 2009).

Selv om det ikke finnes entydige holdepunkter for å hevde at det russiske lederskapet hadde planlagt en krig mot Georgia i august 2008, indikerer den raske russiske mobiliseringen og styrkefremføringen at det var utarbeidet beredskapsplaner for en slik eventualitet. På bakgrunn av en vurdering av operasjonenes forløp var trolig hensikten å etablere russisk militær kontroll i Abkhazia og Sør-Ossetia. Dette ble gjort gjennom en operasjon hvor russiske styrker oppnådde massiv styrkeoverlegenhet, ved å kombinere bakke-, sjø- og luftstyrker etter sovjetisk mønster (Ibid, s. 403). På tross av en klar seier, avslørte operasjonen en rekke utfordringer i de russiske væpnede styrker, spesielt innenfor områdene kommando- og kontroll samt samvirke mellom forsvarsgrenene. Det ble også stilt mer grunnleggende spørsmål ved om den russiske tilnærmingen til krigføring var relevant, og om utstyret og treningen holdt tilstrekkelig standard (Zysk, 2015a, s. 156-157).

Figur 1: Kampene i Georgia, (Roki, 2008)

I følge den daværende russiske generalstabssjefen, Nikolaj Makarov, var bare 17 % av hærens enheter klare til strid ved utbruddet av Georgia-krigen, og hele 83 % av avdelingene var ikke fulltallige. Blant luftforsvarets 150 regimenter var bare 5 klare til strid. I marinen lå 50 % av fartøyene uvirksomme for anker. En av hovedårsakene til den lave beredskapen var at en overvekt av avdelingene var rene kadreavdelinger (Solovyov, 2008).

Etter utbruddet av krigen i Sør-Ossetia var den russiske generalstaben i praksis «av nett» i hele fire dager. Krigsutbruddet skjedde på et tidspunkt da mange offiserer i generalstaben hadde sommerferie, og sivile og militære beslutningstakere var dermed utilgjengelige. Selv forsvarsministeren lot seg ikke kontakte på mobiltelefon i de ti første timene av konflikten. Kommandoforholdet mellom 58. armé, som ledet operasjonene i Georgia, og luftforsvarets enheter var heller ikke avklart, hvilket førte til utfordringer for ordregang og informasjonsutveksling. Dette førte blant annet til tap av russiske fly og piloter, samt svært mangelfull nærstøtte til avdelingene på bakken (Pallin & Westerlund, 2009, s. 407)

De tekniske kommando- og kontrollsystemene var i stor grad utdatert, noe som førte til at styrkene ofte rykket frem i blinde. Kommandokjøretøyene til sjefen for 58 armé brøt sammen under fremmarsjen, og armésjefen måtte tidvis lede styrkene via en satellitt-telefon, som han hadde lånt fra en journalist (McDermott, 2009, s. 70). Styrkene hadde heller ikke systemer for å kunne kommunisere etterretninger, spesielt fra rombaserte og elektroniske sensorer, hvilket medførte at ledelsen ikke kunne informere styrkene om georgiske manøvre og troppekonsentrasjoner. Det russiske globale satellittnavigasjonssystemet GLONASS, var heller ikke utbygd i henhold til planen, og det innebar at systemet hverken kunne støtte navigasjon eller metodisk målbekjempelse. Moderne presisjonsammunisjon, basert på satellittnavigasjon, kunne dermed heller ikke brukes. Spredte forsøk på å benytte det amerikanske GPS-systemet ble hindret av det som trolig var amerikansk jamming av GPS-signalene (Pallin & Westerlund, 2009, s. 410-411).

Frem til krigen i Georgia hadde bare marginale deler av det russiske forsvarsbudsjettet gått til oppdatering og vedlikehold av materiellparken. 60–75 % av 58 armés stridsvogner var foreldede T-62 og T-72M. Selv de oppdaterte T-72BM hadde manglende beskyttelse mot moderne panservern, hvilket skyldtes at stridsvognene deployerte til Georgia uten reaktivt panser. Videre var hverken de eldre stridsvognene eller stormpanservognene utstyrte med termiske sikter, moderne navigasjonssystemer, eller systemer for å skille venn fra fiende (McDermott, 2009, s. 72).

Status i de russiske væpnede styrker, i august 2008, benyttes i denne oppgaven, som et utgangspunkt for å vurdere utviklingen av den russiske operative evnen, og for å synliggjøre de sentrale endringene som har ført frem til de militære kapasiteter som Russland disponerer i dag.

4.2 Hovedtrekk i moderniseringen av de russiske væpnede styrker

Kort tid etter intervensjonen i Georgia iverksatte daværende forsvarsminister Anatolij Serdjukov en omfattende reformprosess i de russiske væpnede styrker. Det er grunn til å tro, at flere av utfordringene i de væpnede styrker var kjent for ledelsen allerede før krigen i Georgia, og at hovedtrekkene i planene for reformer av de russiske væpnede styrkene allerede var lagt. Det er likevel åpenbart at de manglene som ble avdekket, bidro til å etablere en kriseforståelse i det russiske militære etablissement, som dermed kunne brukes som en katalysator for å iverksette nødvendige, men smertefulle reformer (McDermott, 2009, s. 65). I tillegg til forsvarsminister Anatolij Serdjukov var den daværende generalstabssjefen, general Nikolaj Makarov, sentral i utformingen av reformene. Makarov fremsto på mange måter som en av de største kritikerne av den eksisterende tilstand i det russiske forsvaret, og han han hevdet sågar i en tale til det russiske Militærvitenskapelige akademi, i desember 2008, at de russiske styrkene var uten evne til å drive moderne krigføring, og derfor måtte reformeres og moderniseres vesentlig. De russiske væpnede styrker skulle omstilles fra primært å kunne kjempe en storskala krig mot NATO, til å kunne utkjempe mindre konflikter med mer potente styrker (Solovyov, 2008). Dette var en logisk konklusjon, basert på at en slik utvikling ble forutsett allerede i den russiske militærdoktrinen fra år 2000. Denne doktrinen fastslo allerede i situasjonsbeskrivelsen, at det var en minkende fare for global krig, men en økende fare for at regionale konflikter kunne eskalere (Kremlin, 2000, s. 1. Oversatt av Andrej Bystrov).

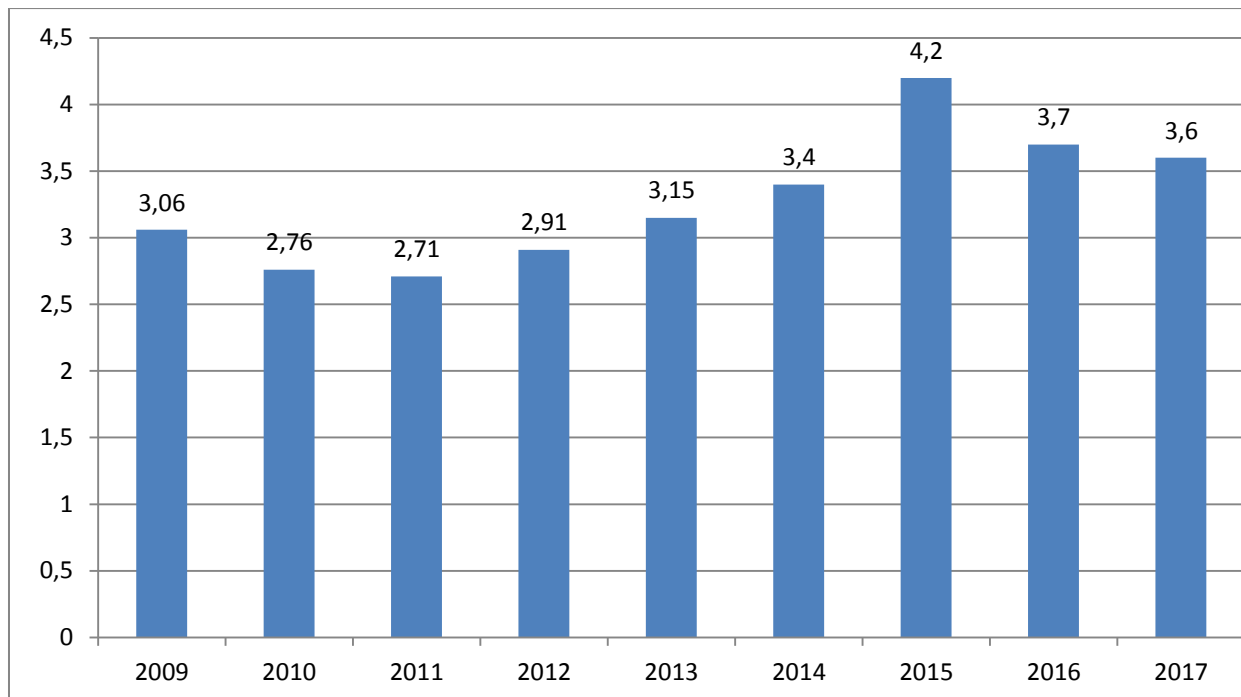
4.2.1 Budsjettutvikling

I dag er Russland det landet som bruker tredje mest penger på forsvaret, etter USA og Kina (SIPRI, 2015). Det har vært en reell årlig økning i forsvarsbudsjettene i hele perioden fra 1998 til 2015. Det er spesielt interessant å merke seg at etter 2011 har militærutgiftene vokst betydelig raskere enn andre poster på det russiske statsbudsjettet, og i perioden fra 2011 til 2015 økte forsvarsbudsjettet med 68 %. Selv om blant annet den norske Etterretningstjenesten stiller spørsmål om hvorvidt dette er bærekraftig i lengden (Forsvaret, 2015b, s. 14), er det så langt ingen tegn på dramatiske kutt i årene fremover. President Putin har også understreket at bevilgningene til forsvaret skal skjermes fra budsjettkutt. Dette på tross av den vanskelige

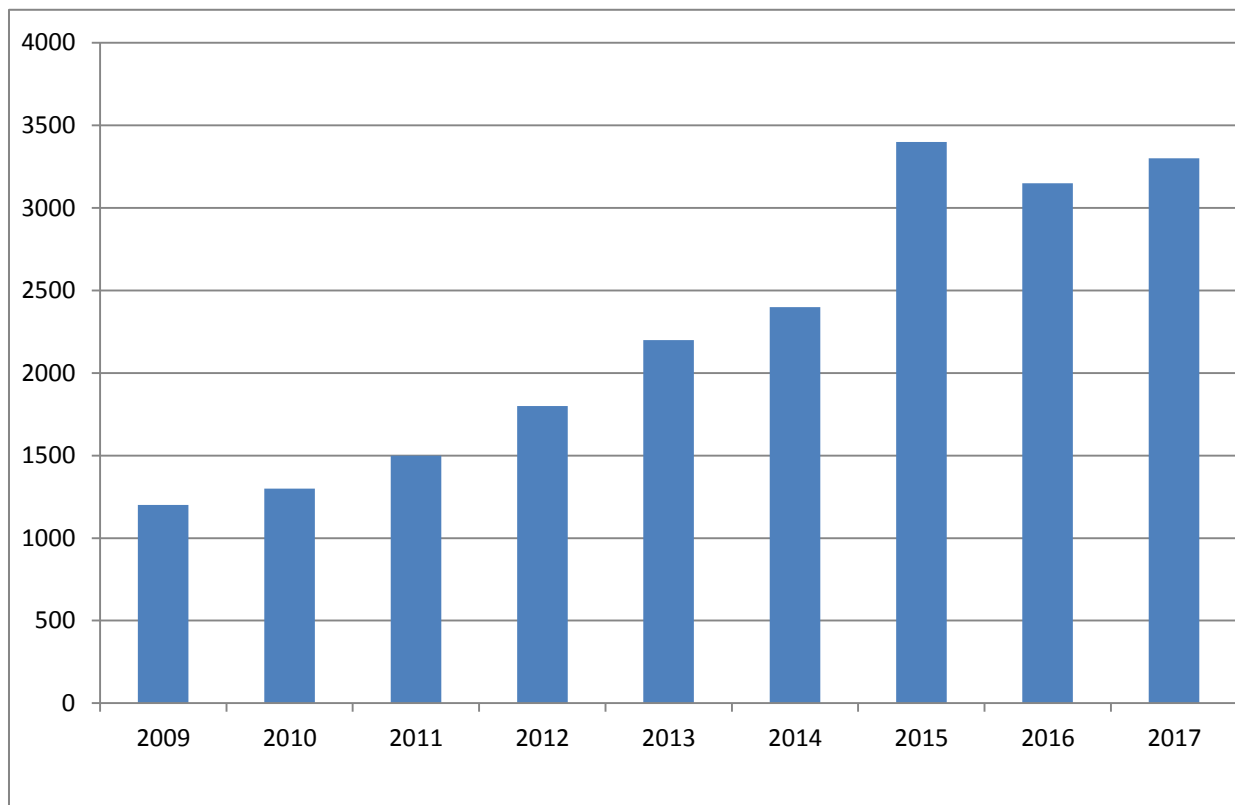
økonomiske situasjonen etter petroleumsprisenes dramatiske fall, og de vestlige sanksjonene som er innført mot Russland etter intervensjonen i Ukraina fra 2014 (Putin, 2015).

De etterfølgende figurene belyser de russiske forsvarsutgiftene både i forhold til bruttonasjonalproduktet (BNP) og i nominelle tall. Forsvarsbudsjettets andel av BNP indikerer den politiske prioriteringen av Forsvaret, mens størrelsen på forsvarsbevilgningene gir et inntrykk av den finansielle situasjonen for de væpnede styrkene.

Selv om tabellene må leses med en rekke forbehold, herunder at tallene for 2016 og 2017 er basert på usikre anslag, gjenspeiler de tydelig den russiske ledelsens satsing på forsvaret. De dramatisk økte forsvarsbudsjettene, som i stor grad har vært muliggjort av de høye petroleumprisene frem til 2014, har vært en forutsetning for Russlands økte militære evne og grunnlaget for høyere ambisjoner i den russiske utenrikspolitikken (Zysk, 2015a, s. 158).

Figur 2: Russiske forsvarsutgifter i prosent av BNP (The Military Balance, 2015, s. 164).

Figur 3: Russiske forsvarsutgifter i mrd. rubler (nominelle tall) (The Military Balance, 2015, s. 166).

4.2.2 Kommandostruktur

Strømlinjeforming av kommandostrukturen har vært en av de viktigste effektene av reformene i de russiske væpnede styrker. På toppen av kommandokjeden innebærer dette at sjefen for generalstaben rapporterer direkte til presidenten som øverstkommanderende. Tidligere rapporterte generalstabssjefen til forsvarsministeren (Giles & Monaghan, 2014, s. 4). Fra 2010 la russiske styresmakter til rette for mer effektive fellesoperasjoner, ved at militærdistriktene fikk en dobbeltrolle som fellesoperativ strategisk kommando (*Joint Strategic Command*). Antallet militærdistrikter ble også redusert fra seks til fire: Vest, sør, senter og øst. I praksis er alle styrker som er forlagt i, eller deployert til distriktet, underlagt sjefen for militærdistriktet. Unntatt fra dette er bare strategiske missilstyrker, strategiske luftvernstyrker og luftlandstyrker, som alle er direkte underlagt generalstaben (Zysk, 2015a, s. 164). Spesielt relevant i forhold til denne oppgavens problemstilling, er det at det i 2014 ble opprettet en ny fellesoperativ strategisk kommando Nord, tilknyttet Nordflåtens hovedkvarter i Severomorsk (Jones, 2014).

I hæren ble kommando- og kontrollstrukturen reformert, ved at den ble redusert fra fire kommandonivåer (militærdistrikt, armé, divisjon og regiment) til tre (militærdistrikt, armé og

brigade). Divisjoner og regimenter skulle i hovedsak avskaffes som kommandonivå, og erstattes av et brigadesystem etter vestlig modell. Hensikten med dette var å redusere kompleksiteten i kommando- og kontrollsystemet, å øke hurtigheten i ordreformidlingen og å fremme samvirket mellom ulike avdelinger (Sputnik, 2009). I ettertid er imidlertid en rekke divisjoner og arméer blitt gjenopprettet. Dette innebærer imidlertid ikke at Hæren har gått tilbake til et firedelt system, men etablert et system der divisjonene fører kommando over de allerede etablerte brigadene (The Military Balance, 2015, s. 160).

Strømlinjeformingen av kommandostrukturen vurderes å være en betydelig årsak til det russiske lederskapets evne til å reagere raskt på uforutsette hendelser, som eksempelvis den ukrainske presidenten Janukovitsjs fall i 2014. En effektiv K2 struktur er også en forutsetning for evnen til å kraftsamle og omdisponere styrker, herunder strategisk mobilitet. Disse forholdene drøftes imidlertid mer inngående under den etterfølgende gjennomgangen av russiske øvelser og operasjoner.

4.2.3 Personellordning

Som del av reformene ble styrkestrukturen dramatisk omorganisert i alle forsvarsgrener, ved at russerne gikk bort fra et kadresystem med vekt på mobiliserbare styrker, til avdelinger bestående av stående styrker. Alle avdelinger som ikke var permanent oppsatt, skulle dermed nedlegges. De russiske væpnede styrker skulle etter omorganiseringen bestå av 1 million soldater, mot 1,34 millioner soldater i 2008 (Zysk, 2015a, s. 167).

Ikke bare skulle styrkenes omfang reduseres, men en sterk reduksjon av stabselementer og offiserer i høyere stillinger, skulle frigjøre ressurser til operative avdelinger. Det russiske offiserskorpset var frem til 2008 tilpasset en stor mobiliseringsstyrke, og utgjorde over halvparten av den totale personellmengden. Serdjukovs reformer innebar en reduksjon fra 350.000 til 150.000 offiserer. I tillegg skulle personellkategorien *warrantoffiserer* med 140.000 mann avskaffes. Overtallig personell skulle dimitteres eller overføres til sivile stillinger i militærapparatet. Antallet mannskaper og underoffiserer skulle derimot økes til 850.000 (Thornton, 2011, s. 15). I ettertid har forsvarsdepartementet imidlertid måttet gå tilbake på enkelte av beslutningene. I 2011 ble 70.000 høyere offiserer kalt tilbake (McDermott, 2011b, s. 15), og i 2013 ble korpset av *warrantoffiserer* gjenopprettet med 55.000 mann (Zysk, 2015a, s. 166).

Det har vist seg utfordrende å fylle strukturen med nok kvalifiserte vernepliktige og vervede, og målet om en total styrke på 1 million mann synes ikke å være nådd. Enkelte kilder hevder imidlertid at rekrutteringen av vervede har tatt seg opp som følge av økte lønninger og bedre sosiale vilkår for militært personell, samt bølgen av patriotisk entusiasme i etterkant av intervensjonen på Krim. I følge Pavel Baev var det ved utgangen av 2014 var det faktisk flere vervede (295.000) enn vernepliktige (273.000) i strukturen. Både spesialstyrkene, luftlande- og marineinfanteriavdelingene er nå nærmest fullvervet. Det er også et betydelig innslag av vervede i konvensjonelle hæravdelinger (Baev, 2015, s. 23). Andre kilder hevder derimot at krigføringen i Ukraina har ført til svekket moral og øket desertering, spesielt blant vervede (McDermott, 2015b). Videre er det et faktum at på tross av store lønnsøkninger (2012: 300 – 600 % økning), bor mange offiserer, befal og mannskaper i ugjestmilde områder av landet, og i boliger som ikke holder akseptabel standard. Sammen med en rekke andre sosiale utfordringer bidrar dette til stor gjennomtrekk av personell, hvilket reduserer den operative evnen til de russiske væpnede styrker (Hakvåg, 2016, s. 24-26).

Selv om ikke alle målsetningene for personellreformen er gjennomført, herunder ambisjonen om et større innslag av vervede i alle avdelinger, er personellsituasjonen betydelig bedre enn det den var når reformene startet. Dette har i stor grad bidratt til at avdelingene er operativt tilgjengelige, i forbindelse med øvelser og operasjoner.

4.2.4 SRP 2020

Ved starten av reformprosessen var en av hovedutfordringene for de russiske væpnede styrker, et stort etterslep på nyanskaffelser av materiell, teknisk oppgradering og vedlikehold. Dette skyldes både svak økonomisk vekst i årene etter Sovjetunionens fall, sviktende bevilgninger til forsvarssektoren, og at driftskostnadene var uforholdsmessig store i forhold til forsvarsbudsjettene (Frolov, 2008, s. 18). Tidlig i reformprosessen uttalte generalstabssjef Makarov at innen 2012 skulle 30 % av avdelingene være utrustet med moderne materiell og hele 70 % innen 2020 (McDermott, 2009, s. 69). Som moderne materiell mener russerne i denne sammenhengen *nytt* materiell, eller materiell som er *modernisert* innenfor den siste tiårsperioden (Cooper, 2016, s. 19). Det kan imidlertid innvendes mot en slik klassifisering, at den ikke sier noe om hvorvidt materiellet faktisk er *moderne*, eksempelvis i forhold til vestlig standard.

Ettersom kjernefysisk avskrekking fortsatt utgjør fundamentet for den russiske forsvarspolitikken, er hovedprioriteten for SRP 2020 moderniseringen av den strategiske

triaden, altså de land, luft og sjøbaserte atomstyrkene (Zysk, 2015a, s. 168). I tillegg har det blitt satset kraftig på utviklingen av konvensjonelle høypresisjonsvåpen, både ballistiske missiler og kryssermissiler (Askvik, 2015). De viktigste investeringsprosjektene i de ulike russiske forsvarsgrenene vil bli gjennomgått mer i detalj i den påfølgende drøftingen.

4.2.5 Hæren

I hæren ble antallet avdelinger redusert fra 1.890 til 172 i løpet av tre år fra 2008 (Sputnik, 2009). De gjenstående avdelingene skal i følge de operative kravene ha én timers marsjberedskap, for å kunne sendes til et operasjonsområde. Dette er en meget høy ambisjon, som det ofte stilles spørsmål ved om russerne er i stand til å opprettholde (Pallin, 2010, s. 2). Tatt i betraktning at dette er den beredskapstiden som ble forventet av store deler av NATOs styrkestruktur under Den kalde krigen, kan beredskapskravene likevel ikke avfeies som urealistiske. Et slikt beredskapskrav trenger heller ikke innebære 100 % tilgjengelighet av materiellet og personell. La oss benytte et tenkt eksempel for å vise hvordan disse beredskapskravene kan overholdes:

Eksempel på hvordan beredskapskravene kan overholdes

Forutsetninger:

1. Alle russiske stridskjøretøyer er til enhver tid ferdig pakket, herunder lastet med ammunisjon.
2. I Russland er det hovedsakelig tog som benyttes for å frakte tungt materiell. Egnede opplastingspunkter for pansrede kjøretøyer er etablert i nær tilknytning til garnisonene. Fly benyttes imidlertid til personelltransport over lengre avstander.
3. Personell som har fri, har et krav på seg om å møte tilbake på jobb innen 12 eller 24 timer.

Gjennomføring:

1. For å kunne laste opp en avdelings materiell på tog, må en viss andel offiserer, underoffiserer og vognførere (anslagsvis 30%) til enhver tid være tilstede, slik at avdelingen kan kipp-kjøre materiellet til opplastingspunktet.
2. Øvrig personell, som ikke er til stede når alarmen går, kan flys etter og gjenforenes med materiellet i et klargjøringsområde i tilknytning til avlastningspunktet.
3. Materiell som ikke er 100 % operativt, men likevel i kjørbær stand, kan også tas med på transporten, for å gjennomføre fortsatt vedlikehold i klargjøringsområdet.

Dersom en slik tolkning av beredskapskravene legges til grunn, fremstår kravene som realistiske og mulige å opprettholde over tid. Dette er også med på å forklare hvordan den russiske strategiske mobiliteten er blitt dramatisk forbedret, noe som er sentralt i forhold til problemstillingen i denne oppgaven.

Sett med norske øyne, er det spesielt viktig å merke seg at Nordflåten tilføres to ekstra arktiske brigader: 80. motoriserte infanteribrigade har siden 2015 vært under oppbygning i byen Alakurtti. Denne byen ligger langs hovedveien mellom Kandalaksja ved Kvitsjøen, og Rovaniemi i Finland (Pettersen, 2015). Det skal også etableres ytterligere én arktisk brigade øst for Novaja-Semlja, i løpet 2016 (Zysk, 2015b).

Det viktigste investeringsprosjektet for landstyrkene i den inneværende perioden har vært å utstyre de taktiske missilbrigadene med 9K720 *Iskander* (SS-26 Stone), kortdistanse ballistiske missilsystemer. De store anskaffelsene av nytt kjøretøymateriell er imidlertid utsatt i påvente av masseproduksjon av nye de nyutviklede plattformene T-14 *Armata* stridsvogn, T-15 *Armata* stormpanservogn, *Kurganets-25* stormpanservogn, og det hjulgående pansrede personellkjøretøyet *Bumerang*.

På tross av dette, foregår det imidlertid betydelige leveranser av BTR-82A hjulgående pansret personellkjøretøy, samt en storskala oppdatering av flåten med T-72B stridsvogner til modellen T-72B3 (The Military Balance, 2015, s. 160). Denne moderniseringen av den eksisterende kjøretøyparken har allerede ført til en forbedret teknologisk standard for hærens materiell, hvilket bidrar betydelig til den økte operative evnen.

4.2.6 Marinen

Også i sjøforsvaret har omorganiseringene vært dramatiske, men da først og fremst i reduksjon i antall skip, ikke flåtestrukturen som sådan. De største kuttene i antall fartøyer var også gjennomført før 2008. Som følge av dette var den operative evnen i sjøforsvaret allerede høyere enn i hæren og luftforsvaret, når reformprosessen for alvor skjøt fart. (Barabanov, Makienko, & Pukhov, 2012, s. 6).

Marinen har sammen med de strategiske missilstyrkene hatt prioritet i forbindelse med opprustningen. Utviklingen av en havgående flåte med kapasitet til global maktprojisering, anses som nødvendig for å kunne bli oppfattet som en stormakt (Zysk, 2015a, s. 167). Av de russiske flåtene er Nordflåten den klart viktigste, og den har derfor høyest prioritet i moderniseringsprogrammet. Nordflåtens store betydning for Russlands totale militære kapasiteter vil imidlertid bli mer inngående belyst senere i dette kapitlet.

Marinens prioriteter innenfor SRP 2020 er produksjon av atomdrevne undervannsbåter: Åtte *Borej*-klasse utstyrt med ballistiske missiler av typen *Bulava* (SS-N-X-32) og sju *Jasen*-klasse (Severodvinsk-klasse) angrepsubåter utstyrt med blant annet kryssermissiler av typen *Kalibr* (SS-N-27B) (The Military Balance, 2015, s. 163; Zysk, 2015a, s. 168). Når det gjelder

overflatefartøyer ligger produksjonen av de 50 planlagte skipene etter skjema. Dette skyldes delvis manglende finansiering og strukturelle problemer i forsvarsindustrien, men også Ukrainas eksportforbud av militært materiell til Russland, herunder blant annet motorer til overflatefartøyer (Hedenskog & Pallin, 2013, s. 135; *The Military Balance*, 2015, s. 166). Videre har suspensjonen av teknologisamarbeidet med Vesten ført til en rekke utfordringer, ved at viktig teknologi til våpenindustrien ikke blir levert (Gorenburg, 2015b).

Selv om det fortsatt finnes en del utfordringer, har økt teknisk tilgjengelighet på eksisterende fartøyer, samt økede driftsbudsjetter, ført til at den russiske marinens samlede kapasiteter er betydelig øket. Dette gjenspeiler seg i marinens aktivitetsnivå både under øvelser og operasjoner.

4.2.7 Luftforsvaret og luftvernstyrkene

Det russiske luftforsvaret har i den samme perioden gjennomgått tre bølger av omorganiseringer. Tidlig i reformfasen gikk luftforsvaret bort fra det gamle systemet med flydivisjoner og regimenter, til et system basert på flybaser etter vestlig modell. Senere ble disse flybasene slått sammen til ennå større avdelinger. Omorganiseringene i luftforsvaret har imidlertid møtt stor motstand, og russerne har nå gått delvis tilbake til det gamle systemet. Dette skyldes både historie og tradisjon, samt at beredskapskontrolløvelser har vist at den nye organiseringen ikke var særlig effektiv (*The Military Balance*, 2015, s. 161). I luftforsvaret er takten i anskaffelsene betydelig høyere enn i hæren og marinen, og det ble i følge åpne russiske kilder levert mellom 170 og 300⁴ nye fly og helikoptre årlig mellom 2012 og 2015 (TASS, 2015b; Zysk, 2015a, s. 167). Leveransene inkluderer jagerbombere av typen Su-34 og Su-30SM og det oppgraderte jagerflyet Su-35. Planen er at Russland i 2020 skal disponere 2.500 ny og oppgraderte fly og helikoptre (Zysk, 2015a, s. 167). Når det gjelder nye luftbårne våpensystemer medfører spesielt det moderne lavsignatur- og høypresisjonsmissilet KH-101 en betydelig øket kapasitet, med en rekkevidde som antas å være mellom 4-5000 km (Askvik, 2015).

Russland har tradisjonelt satset tungt på luftvern, delvis for å kompensere for det som til nå har vært teknologisk overlegne vestlige flymaskiner. Denne satsingen følges også opp i SRP 2020. Det meget avanserte luftvernssystemet S-400 *Triumf* (SA-21 Growler) levers til de ulike regimentene etter en forsert plan. Ved utgangen av 2015 var 11 regimenter oppsatt med dette missilsystemet (TASS, 2015a). Et regiment har i utgangspunktet tre bataljoner (som kalles

⁴ 170 i 2012, 207 i 2013, 300 i 2014 og 200 i 2015

divisjoner) med minst åtte avfyringssystemer, totalt 24 systemer i hvert regiment. Det skal leveres til sammen 52 bataljoner med S-400 innen 2020 (Hedenskog & Pallin, 2013). Det vil i så fall innebære 416 systemer totalt, hvilket er et betydelig antall, selv for en stormakt som Russland. De tekniske spesifikasjonene er naturligvis ikke fullt ut offentlige, men flere uavhengige åpne kilder hevder at rekkevidden på de mest avanserte missilene er 400 km, med en engasjement høyde på inntil 30 km. Kapasiteten til å følge og engasjere mål er også formidabel (Baev, 2015; Gross, 2015; Majumdar, 2015b). I tillegg kommer det moderne *Pantsir-S1* (SA-22 Greyhound) nærluftvernssystem (Hedenskog & Pallin, 2013, s. 132). Sammen med eldre typer luftvern som fortsatt er funksjonelt, utgjør dette totalt sett et meget moderne, komplett og effektivt luftvernssystem. Det utvikles også en ny generasjons luftvernssystem, S-500 *Promoteus*, som forventes å ha ennå mer avanserte egenskaper. Det er imidlertid uklart hvorvidt dette systemet vil være klart til levering før 2020 (The Military Balance, 2015, s. 165).

Selv om det fortsatt finnes en rekke aldrende flymaskiner igjen i det russiske luftforsvaret, er flyaktiviteten i nærheten av NATOs nærområder en viktig indikasjon på operativ evne. I følge NATO, er denne flyaktiviteten i toårsperioden fra 2013 til 2015 økt med omtrent 70 % (Stoltenberg, 2015). Operasjonene i Syria som behandles i dybden senere i kapittelet, indikerer også at det russiske luftforsvaret har en betydelig øket operativ evne i forhold til i 2008. Den storstilte utrulling av teknisk avanserte luftvernssystemer, vil i en eventuell konflikt kunne medføre store utfordringer for NATOs luftstyrker (Ulriksen, 2015, s. 2).

4.2.8 Elektronisk krigføring

Et område som har blitt viet spesiell oppmerksomhet i forbindelse med moderniseringen av de russiske væpnede styrker er elektronisk krigføring (EK). I korthet handler EK om aktiv bruk av det elektromagnetiske spektrum i krigføringen. I russiske medier hevdes det blant annet at Russland i dag er i stand til effektivt å jamme vestlige kommando- og kontrollsystemer, radarer og GPS-signaler (Gould, 2015). Elektronisk krigføring er en integrert del av operasjonene i alle avdelinger, og det finnes egne EK brigader underlagt generalstaben (Barabanov, Makienko, & Pukhov, 2012) og i militærdistriktene. Det finnes også en rekke selvstendige bataljoner og kompanier til støtte på taktisk nivå. En rekke nye og moderne EK-systemer er også under innføring i alle forsvarsgrener (Ramm, 2015). Kapasiteten på de russiske EK systemene har blitt tydelig anskueliggjort i Øst-Ukraina. Tyske militære droner

som ble stilt til disposisjon for Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), har ved flere anledninger blitt effektivt jammet (Blank, 2015, s. 3).

Det ligger utenfor rammene i denne oppgaven å gå inn på tekniske spesifikasjoner, men basert på antallet avdelinger og det faktum at det innføres stadig nytt materiell, er det grunn til å forvente at den russiske EK-kapasiteten er betydelig forbedret. Gitt vestlige styrkers avhengighet av høyteknologiske K2 systemer og GPS-navigasjon vil den antatt store russiske kapasiteten til å drive EK, kunne medføre betydelige utfordringer i tilfelle krig eller konflikt mellom Russland og NATO.

4.2.9 Oppsummering av hovedtrekk i moderniseringen av de russiske væpnede styrker

Selv om reformene og omorganiseringen av de russiske væpnede styrkene ennå ikke er helt fullført, finnes det tydelige indikasjoner på at reformene har ført til en betydelig øket operativ evne. Kommandolinjene er betydelig forenklet, og har vist sin effektivitet under flere øvelser og operasjoner. Styrkestrukturen er betydelig redusert i alle forsvarsgrener, men de gjenværende styrkene er tilgjengelige på høy beredskap.

På tross av den høye investeringsgraden i de russiske væpnede styrker er det imidlertid flere tegn på at det russiske arsenalet, ennå ikke holder den tekniske standard, som er nødvendig for å opprettholde beredskapskravene. Beredskapsøvelser i 2013 og 2014 viste at andelen operativt tilgjengelig materiell i luftforsvaret og marinen var under 55 %, mens det i landstyrkene var under 65 % (The Military Balance, 2015, s. 159). Dersom man ser det russiske investeringsprogrammet under ett, er det også mulig å hevde at det meste av investeringene går med til å ta igjen et vestlig teknologisk forsprang. Når det gjelder luftvern synes det imidlertid som om de russiske kapasitetene er mer avanserte og bedre utbygde enn de vestlige, og at luftvern prioriteres for å kompensere for underlegen flyteknologi (Clover, 2013; Majumdar, 2015a). Også innenfor elektronisk krigføring er de russiske kapasitetene verdensledende, både når det gjelder teknologisk utvikling og antallet systemer (Ramm, 2015). Det er imidlertid innenfor utviklingen av nye taktiske ballistiske kortdistansemissiler med høy presisjon (*Iskander-M*), samt innenfor utviklingen av høypresisjons kryssermissiler (*Iskander-R*, *Kalibr* og *KH-101*), at vi kan se den største kapasitetsendringen på russisk side. Dette er kapasiteter russerne tidligere ikke har hatt i særlig omfang, og en betydelig øket kapasitet innenfor dette området kan i tilfelle en konflikt medføre store utfordringer for Norge og NATO, ved at det medfører helt nye sårbarheter (Tamnes et al., 2015, s. 29).

4.3 Utviklingen i det russiske øvelsesmønsteret

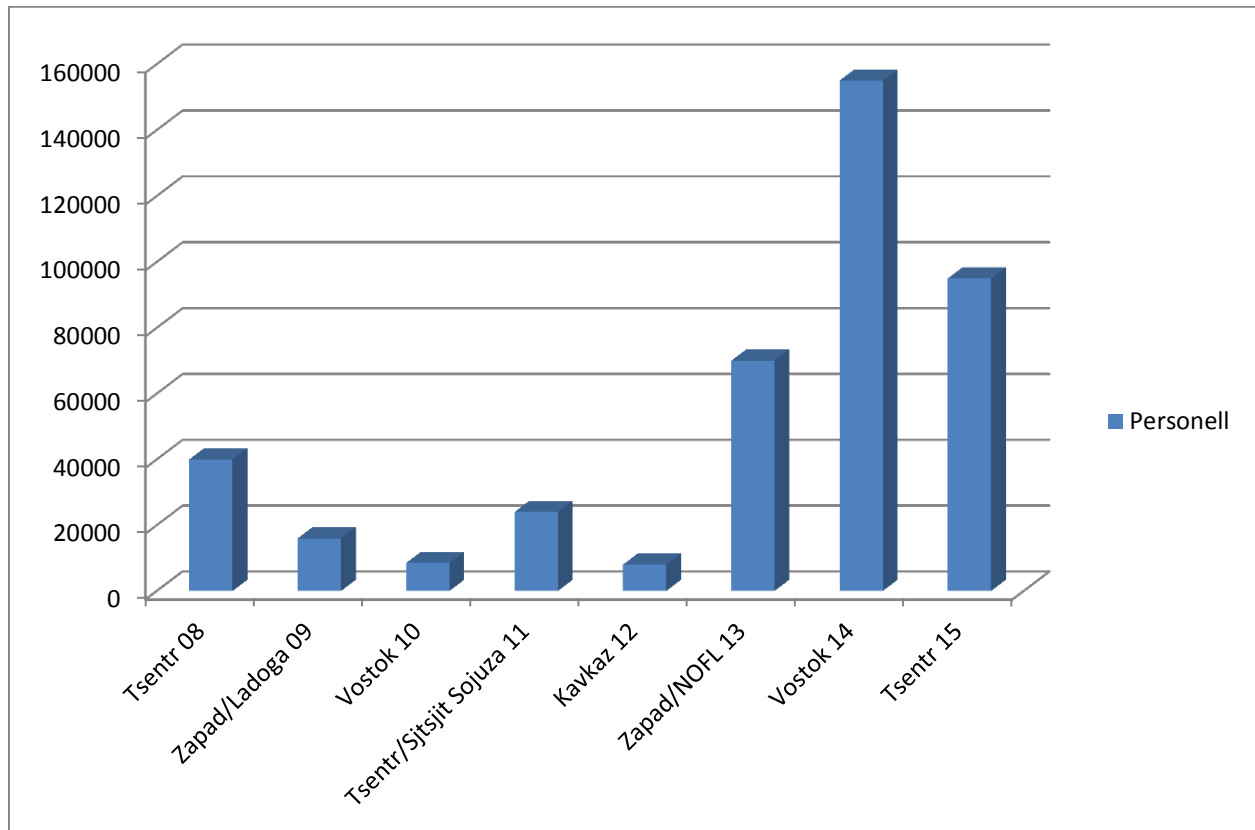
Basert på de konklusjonene som er trukket så langt om reformene og moderniseringen av det russiske forsvaret, vil den påfølgende analysen drøfte hvordan dette kommer til uttrykk under de årlige strategiske øvelsene, samt gjennom de hyppige beredskapskontrolløvelsene.

Russiske styrker gjennomfører tusenvis av øvelser hvert år, og øvingssyklusen kulminerer normalt med den årlige høstøvelsen i september. Den årlige strategiske øvelsen involverer hele kommandokjeden fra politisk nivå og nedover. Alle forsvarsgrener, våpen- og troppearter, i tillegg til styrker fra de andre maktministeriene er normalt involvert i øvelsen. De strategiske øvelsene roterer mellom militærdistriktene, og dekker normalt én strategisk retning: Vest, sør, senter eller øst. Det militærdistriktet som øves, forsterkes normalt av styrker fra de andre militærdistriktene (Norberg, 2015, s. 23).

Øvelser på dette nivået handler primært om trening av kommandoapparatet, samt trening mellom forsvarsgrenene, samt strategisk forflytning og forsterkning mellom militærdistriktene. I rammen av øvelsen kan også forsvarsgrenene samtrene sine avdelinger, teste ut nytt materiell samt teste ut ny taktikk og nye prosedyrer (Ekström, 2010, s. 19; Norberg, 2015, s. 23). Det ligger også et betydelig element av strategisk kommunikasjon i øvelsene, ved at styresmaktene ønsker å sende et budskap både til hjemmepublikumet, og til potensielle motstandere (Dyner, 2014).

Den påfølgende tabellen gir et inntrykk av omfanget av de årlige strategiske øvelsene i perioden 2008-2015, basert på antallet deltagende soldater. De samme øvelsene vil i den etterfølgende drøftingen bli analysert mer i dybden for å belyse utviklingstrekkene gjennom perioden.

Figur 4: Russiske strategiske øvelser 2008-2015. Omfang anskueliggjort ved antall deltagende soldater.

4.3.1 Tsentr 2008

Den årlige strategiske øvelsen i 2008, *Tsentr* «Senter», ble gjennomført i det sydlige Ural med styrker fra de daværende Volga og Ural militærdistrikter. Fokuset for øvelsen var terrorbekjempelse, forsvar mot angrep på sivile institusjoner, og bekjempelse av våpen- og narkotikasmugling. Det ble også gjort forsøk på effekten av å slå sammen militærdistrikter, hvilket formelt ble iverksatt i 2010 (Kipp, 2015, s. 93). I følge russiske kilder talte øvelsen 40.000 mann, 700 stridsvogner, artilleriskyts, missilsystemer og pansrede kjøretøyer samt 40 kampfly og helikoptre. Dette var i følge uttalelser fra daværende president Medvedev den største russiske militærøvelsen på 20 år (Sputnik, 2008).

President Medvedev utalte i et møte med sjefene for militærdistriktene, at det ineffektive K2-systemet var en av de store manglene som var avdekket etter operasjonene i Georgia, halvannen måned tidligere (McDermot, 2011). Dette ble også løftet frem som en av de store utfordringene under øvelse *Tsentr* 2008. Som den videre drøftingen vil vise, skal utbedring av K2-systemet bli en hovedprioritet i reformarbeidet.

Siden denne øvelsen ble gjennomført bare kort tid etter intervensjonen i Georgia, er øvelsen på samme måte som denne operasjonen med på å klargjøre utgangspunktet for reformprosessen.

4.3.2 Zapad & Ladoga 2009

I 2009 ble det i rammen av den årlige strategiske øvelsen i september, gjennomført to parallelle øvelser i den vestlige strategiske retningen: *Zapad* «Vest» og *Ladoga*. *Zapad* ble gjennomført i det daværende Moskva militærdistrikt, samt i Hviterussland. Totalt deltok 12.500 soldater (Ekström, 2010, s. 25), 200 stridskjøretøyer (Stoicescu, 2015) og 40 fly fra begge land (Ekström, 2010, s. 37). Øvelse *Ladoga* ble gjennomført i det daværende Leningrad militærdistrikt og i Nordflåten, med 7.400 personell, 40 flymaskiner, 16 overflatefartøyer og seks ubåter (Ekström, 2010, s. 43-45).

På tross av at fienden var uttalt å være «bandittformasjoner», hadde begge øvelsene som formål å øve forsvar mot aggresjon fra en teknologisk overlegen fiende fra vest, noe som for alle praktiske forhold innebærer NATO. Fronten strakk seg fra Hviterussland til Barentshavet, en strekning på 1.500 km, og med en dybde på 300 km (Ekström, 2010, s. 42). Et av øvingsmomentene var bruk av taktiske atomvåpen, i form av et preventivt angrep mot Warszawa (McDermott, 2011a). Slik bruk av atomvåpen er i henhold til russisk strategi om å eskalere en konflikt, for å legge til rette for de-eskalering. Øvelsens samlede omfang, og at førstebruk av atomvåpen var et øvingsmål, vakte i ettertid stor bekymring i Russlands naboland (Kipp, 2015, s. 86).

Samlet sett utgjorde disse to øvelsene den mest komplekse øvingsvirksomheten etter Sovjetunionens fall (Ekström, 2010, s. 25). På tross av forsvarsledelsens ambisjon om å kunne gjennomføre høyteknologisk krigføring, bevegelig strid og distribuert kampkraft (Ibid, s. 64), var øvelsen likevel kjennetegnet av klassisk sovjetisk stridsteknikk. Striden ble avgjort ved kamp på korte hold, og avdelingene kjempet med to underavdelinger i front med en i reserve. Avdelingene ble støttet av massiv krumbane, og nærstøtte fra fly og helikoptre. Materiellet var nesten utelukkende av gammel sovjetisk modell, og styrkene benyttet også dette året utdaterte K2 systemer (Ekström, 2010, s. 29).

Under øvelsene *Zapad* og *Ladoga* i 2009 fremkom det altså en betydelig diskrepans mellom ledelsens ambisjoner, og den faktiske evnen til å føre moderne strid på det taktiske nivå. Dette skyldtes trolig både utdatert teknologisk materiell, og erfaringsnivået blant troppeførende

offiserer. (Ibid, s. 64). Det er således ikke mulig å spore betydelige effekter av reformprosessen under den strategiske øvelsen i 2009.

4.3.3 Vostok 2010

Øvelse *Vostok* «Øst» i 2010 ble gjennomført i juli, og foregikk i den østlige strategiske retningen. Også denne øvelsen ble rapportert å være den største så langt siden Sovjetunionens fall. «[...] flere tusen tropper, inntil 70 fly, 2.500 stridskjøretøyer, våpensystemer og spesielt utstyr samt inntil 30 fartøyer tar del i øvelsen» (Kremlin, 2010. forf. oversettelse). Senere analyser indikerer at øvelsen innbefattet 20.000 mann, 5.000 stridsvogner, artilleriskyts, missilsystemer og pansrede kjøretøyer, samt mer enn 40 fartøyer og 75 flymaskiner (McDermott, 2010).

På samme måte som øvelse *Zapad* i 2009 handlet også denne øvelsen om å kjempe mot en konvensjonell motstander. Dette faktum, sammenholdt med området øvelsen ble gjennomført i, indikerer tydelig at Kina var den potensielle motstanderen, selv om dette ble benektet av russiske styresmakter. Også under *Vostok* 2010 ble det øvet på bruk av taktiske atomvåpen (McDermott, 2011b).

Et interessant utviklingstrekk ved denne øvelsen var at det foregikk utstrakt utprøving av nye direktiver og doktriner. I juli uttalte generalstabssjef Makarov at så mange som 148 «dokumenter» skulle utprøves under øvelsen, og at all nødvendig militær dokumentasjon skulle være ferdig og godkjent innen utgangen av året (Petraitis, 2012, s. 18). Det ble også gjennomført omfattende forsøk med komplekse fellesoperasjoner i en nettverkssentrisk ramme, med K2 basert på automatiserte systemer (McDermott, 2010). På tross av at det ble gjennomført troppeprøver med nytt K2 materiell, var likevel 85 % av det eksisterende sambandsmateriellet fortsatt umoderne. (Petraitis, 2012, s. 31). Et annet viktig øvingsmoment som for første gang ble introdusert i stor skala under *Vostok* 2010, var strategisk forflytning av betydelige styrker over store avstander. Blant annet ble en bataljonsstridsgruppe flydd inn til øvingsområdet med lett utrustning, for der å bli ført sammen med et forhåndslagret materiellsett. Avdelingen ble deretter satt direkte inn i øvelsen (Ibid, s. 9). Det ble også overført luftstyrker fra vest til øst i Russland, gjennomført som kontinuerlig flyging i mer enn 6000 km, med flere lufttankinger underveis.

De viktigste utviklingstrekkene ved øvelse *Vostok* 2010 var dermed at man for første gang etter at reformprosessen skjød fart, kunne se en systematisk satsing på utprøving av nye prosedyrer og taktikk. Selv om de russiske styrkene fortsatt var utrustet med utdatert

materiell, var det under denne øvelsen et tydelig fokus på å benytte dette på innovative måter, for på denne måten å øke den operative evnen.

4.3.4 Tsentr & Sjtsjit Sojuza 2011

Øvelsene *Tsentr* og *Sjtsjit Sojuza* «Unionens skjold» i september 2011 utgjorde sammen den strategiske øvelsen dette året.

Øvelse *Tsentr* ble gjennomført innenfor rammen av the *Collective Security Treaty Organization* (CSTO), med deltakende styrker fra Kazakhstan, Kirgisistan og Tadsjikistan. Øvelsen foregikk i Det sentrale militærdistrikt, samt i de andre deltakerlandene. Scenarioet spant rundt en hypotetisk konflikt i Sentral-Asia, med blant annet massedemonstrasjoner som under Den arabiske våren (Elflying & Mattsson, 2015, s. 93). Øvelsen omfattet 12.000 soldater, hundrevis av pansrede kjøretøyer og artilleri samt 50 flymaskiner og ti fartøyer (Norberg, 2015, s. 28). Et av de sentrale øvingsmomentene var å teste ut om den nye organiseringen av styrkene tillot raske intervensjoner, slik som russerne hadde sett NATO gjøre i Libyakonflikten. Videre ble det nyutviklede databaserte K2-systemet, som ble testet under øvelsen året før, benyttet i større skala (Felgenhauer, 2011). Under øvelsen ble det også fokusert på nye prosedyrer, som vektlegger personlig initiativ på lavere nivå. I motsetning til tidligere russisk tradisjon ble det nå forventet at lavere ledere skulle tenke taktisk, og selv finne løsninger på problemer (McDermott, 2011c).

Øvelse *Sjtsjit Sojuza* ble gjennomført som en binasjonal øvelse med Hviterusland. Øvelsen foregikk øst for Moskva, i Det vestlige militærdistrikt. Øvelsens uttalte hensikt var å trene bakkestyrker i samvirke med luft- og helikopterstyrker, samt å øke interoperabiliteten mellom hviterussiske og russiske sjef, staber og avdelinger. Deltakende styrker ble utgjort av 7.000 russiske og 5.000 hviterussiske tropper, 200 pansrede kjøretøyer og artilleri, 100 stridsvogner samt 50 fly og helikoptre (Norberg, 2015, s. 30). *Sjtsjit Sojuza* 2011 fremsto i forhold til *Zapad* 2009 som mer defensiv i sin fremtoning i forhold til Vesten. Dette fordi øvingsmomentene fremsto som mer defensive, og fordi øvelsen foregikk øst for Moskva. I følge uttalelser fra blant annet generalstabssjef Makarov var dette gjort med hensikt, for å berolige NATO (McDermott, 2011a). Basert på sammenfallet i tid mellom øvelsene *Sjtsjit Sojuza* og *Tsentr* er det imidlertid grunn til å anta at den egentlige forklaringen er en helt

annen: Dette indikerer at styrkene som deltok på øvelse *Sjtsjit Sojuza* utgjorde en andre echelon⁵, for styrkene som deltok på øvelse *Tsentr* (Norberg, 2015, s. 30).

De viktigste utviklingstrekkene ved den strategiske øvelsen i 2011 var at den involverte to militærdistrikter, hvilket tyder på øket evne til å håndtere kompleksitet på det strategiske nivå. Videre indikerer vektleggingen av initiativ på lavere nivå, at det russiske grunnsynet på kommando- og kontroll er endret. Disse utviklingstrekkene er indikatorer på en betydelig øket operativ evne.

4.3.5 Kavkaz & den fellesoperative øvelsen på Kola i 2012

Den strategiske øvelsen i 2012 var øvelse *Kavkaz* «Kaukasus», som ble gjennomført i Det sydlige militærdistrikt i september. Umiddelbart etter avslutningen av denne øvelsen ble det gjennomført en nesten like stor fellesoperativ øvelse i Det vestlige militærdistrikt, sentrert rundt Nordflåtens styrker på Kolahalvøya (Norberg, 2015, s. 35). Siden det er en tydelig forbindelse mellom disse øvelsene, blir de i det etterfølgende vurdert i sammenheng.

Kavkaz 2012 omfattet land- og luftstyrker, samt Svartehavsflåten og Den kaspiske flotilje. Øvelsen var noe mindre i omfang enn den strategiske øvelsen året før, og det deltok 8.000 mann, 200 stormpanservogner og pansrede personellkjøretøyer, 20 stridsvogner, 100 artilleriskyts, 30 fly og helikoptre, samt 10 fartøyer (Ibid, s. 31). Øvelsen fokuserte på samtrening av styrkene fra de ulike forsvarsgrenene, innenfor rammen av militærdistriktets fellesoperative kommando, samt på innføringen av det nye automatiserte K2 systemet (Norberg, 2015, s. 31). Det reduserte antallet styrker i forhold til tidligere år, kan tolkes på flere måter. Det alpine terrenget i Det sydlige militærdistrikt vanskeliggjør manøver med store styrker, spesielt pansrede avdelinger. Øvelsens omfang kan også indikere at det egentlige tyngdepunktet ikke var øvelse *Kavkaz*, men den fellesoperative øvelsen som umiddelbart etterpå ble gjennomført i rammen av Nordflåten (Ibid, s. 31).

Den påfølgende fellesoperative øvelsen i Nordflåten talte 7.000 soldater, 150 stridsvogner, artilleriskyts, missilsystemer og pansrede kjøretøyer, 20 overflatefartøyer og ubåter, samt 30 flymaskiner. Det er ikke så mye som er kjent om scenariet for øvelsen, men seilingsmønsteret for Nordflåten sett i sammenheng med luft- og landstyrkenes manøvere, tyder på at russerne øvde innenfor rammene av Nordflåtens hovedoppdrag: Deployering og forsvar av den undervannsbaserte strategiske atomkapasiteten. Interessant nok sto alle øvelsens deltakende

---

⁵ Påfølgende styrke. I klassisk taktikk egentlig en trappeformet oppstilt formasjon.

avdelinger, både land, luft- og sjøstyrker under Nordflåtens kommando. Dette tyder på at øvelsen ble brukt til å teste ut konseptet for Den fellesoperative kommando nord, som ble etablert 1. desember 2014 (Ibid, s. 33).

Under øvelsene i 2012 ble på samme måte som året før flere militærdistrikter involvert. Videre var det tydelige indikasjoner på at øvingsmålene omfattet en eskalering av en konflikt i Kaukasus, som i neste omgang medførte at Nordflåten seilte ut. Dette er spesielt interessant i forhold til problemstillingen i denne oppgaven, siden det understreker Norges sårbarhet i forhold til konflikter som har sin opprinnelse i andre regioner.

4.3.6 Zapad 2013 og den fellesoperative øvelsen på Kola i 2013

Øvelse *Zapad* i september 2013 markerte sammen med parallelle fellesoperative øvelsen på Kola et skille i mønsteret for de russiske strategiske øvelsene. For det første var øvelsen betydelig større i omfang enn tidligere øvelser vest for Ural. For det andre var det under denne øvelsen mulig å spore markante endringer i de russiske kapabilitetene.

Øvelsen foregikk både i Hviterussland og i den russiske østersjøenklaven Kaliningrad. I følge den offisielle varslingen til OSSE talte den delen av øvelsen som foregikk i Hviterussland 12.900 soldater. Videre deltok 280 pansrede kjøretøyer og 70 stridsvogner samt 52 fly og helikoptre. I den delen av øvelsen som foregikk i Kaliningrad, deltok 9.400 soldater, samt 170 pansrede kjøretøyer, 10 stridsvogner samt 70 artilleriskyts og spesielt utstyr. I tillegg kom 40 fly og helikoptre, samt 10 fartøyer fra Østersjøflåten (Järvenpää, 2014, s. 4). Nærmere analyser viser imidlertid at de faktiske tallene er betydelig høyere: I tillegg kommer 6.000 – 9.000 soldater fra marine- og luftstyrkene, samt stabselementer, logistikk og jernbanestyrker. Videre deltok innenriksstyrker og sivilforsvar med 20.000 regulære soldater, samt inntil 25.000 mobiliserte soldater fra innenriksstyrkene. Totalt utgjør dette minst 70.000 mann, en mangedobling i forhold til det rapporterte antallet, og betydelig større enn tidligere øvelser vest for Ural (Ibid, s. 8).

Fienden i det strategiske scenarioet ble utgjort av «bandittformasjoner» og terrorister fra fire fiktive stater, som var delvis overlappende med Polen og de baltiske stater. De offisielle øvingsmålene var: a) Utvikling av operativ interaksjon mellom staber på ulike nivåer, b) integrasjon av moderne K2- og våpensystemer, c) innøving og evaluering av nye feltreglementer, og d) forbedring av praktiske ferdigheter innenfor planlegging og K2 av stabiliseringsoperasjoner (Elflying & Mattsson, 2015, s. 19).

Øvelsens omfang og innretning levner ingen tvil om at *Zapad* 2013 var forberedelse på storskala krig mot en konvensjonell fiende i vest (Blank, 2013). Øvelsen viser at Russland har en betydelig evne til å iverksette storskala og komplekse operasjoner i den vestlige strategiske retningen (Neretnieks, 2013). Mest signifikant er likevel deltakelsen av styrker fra FSB, innenriksdepartementet, sivilforsvaret, politiet og lokale myndigheter. Dette indikerer at øvelsen foregikk i rammen av et totalforsvarskonsept (Zdanavičius & Czekaj, 2015, s. 6). Videre testet hæren ut det nye fleksible brigadesystemet, hvor bataljonsstridsgrupper fra ulike brigader førte samstrid under felles ledelse (Järvenpää, 2014, s. 5). Øvelsen foregikk også langt fra mange av avdelingenes hjemmebaser, og dette faktum kombinert med øvelsens omfang gir viktige indikasjoner på Russlands økede evne til å mobilisere, transportere og deployere store styrker (Blank, 2013a). Også på den tekniske siden viste øvelse *Zapad* 2013 interessante utviklingstrekk: Under øvelsen ble avanserte UAV-systemer benyttet til ildledning for langtrekkende våpensystemer som BM 30 *Smertsj – Multi Launch Rocket System* (MLRS) «flerrørs raketartilleri» og *Iskander* ballistiske missiler (SS-26 Stone). Dette tyder på en betydelig øket evne til å drive strid på dypet, mot eksempelvis kritisk infrastruktur som broer, flyplasser og havner (Neretnieks, 2013).

Den fellesoperative øvelsen i Nordflåten som foregikk i same tidsrom talte 2.500 soldater, 30 fartøyer, 50 pansrede kjøretøyer, stridsvogner, artilleri og spesielt utstyr, samt 20 fly og helikoptre. På samme måte som Nordflåtens mobilisering i forbindelse med den strategiske øvelsen året før indikerte seilingsmønsteret i 2013 en eskalering med bruk av atomvåpen (Norberg, 2015, s. 38). Videre innebar Nordflåtens deltakelse at øvelsen foregikk langs en front på mer enn 1.500 km.

I forhold til fokuset i denne oppgaven var det viktigste utviklingstrekket ved *Zapad* 2013 og den fellesoperative øvelsen på Kola, det samlede omfang av øvelsene, samt øvingsmålenes kompleksitet. Denne øvelsen viste at Russland er i stand til å gjennomføre store fellesoperasjoner i den vestlige strategiske retningen, herunder eskalering ved bruk av atomvåpen.

4.3.7 Vostok 2014

Øvelse *Vostok* 2014 som ble arrangert langs den russiske Stillehavskysten i september 2014, markerte på samme måte som *Zapad* i 2013 et markant skille i russiske kapabiliteter. Denne gang først og fremst evnen til å mobilisere store styrker, og å gjennomføre strategiske forflytninger med store styrker over enorme avstander. De offisielle tallene for øvelsen

inkluderer 155.000 soldater, 8.000 pansrede kjøretøyer, stridsvogner, artilleri og spesielt utstyr, 600 flymaskiner og 80 fartøyer (Putin & Shoigu, 2014). De innledende rapportene opererte med lavere styredeltakelse, men spesifiserte imidlertid deltakelse av hele 1.500 stridsvogner (RUS MoD, 2014). Dette er betydelige styrketall, spesielt tatt i betraktning den svake infrastrukturen i Russlands østlige områder, samt den store avstanden til Russlands kjerneområder. Det mest interessante er likevel øvelsens omfang, parallelt med at Russland samtidig hadde bundet opp titusenvis av soldater til krigføringen i Donbass (Foster, 2014). Også denne øvelsen fokuserte på mellomstatlig krig (McDermott, 2014a). De uttalte øvingsmålene var å verifisere beredskapen, spesielt i hurtigreaksjonsstyrkene. Videre skulle styrkene teste infrastrukturen for deployering over store avstander, og effektiviteten i det fellesoperative K2 systemet (Norberg, 2015, s. 44). Det ble øvet på kystforsvar og fellesoperasjoner med vekslende tyngdepunkt til lands, til vanns og i luften. Samvirke mellom militære styrker, andre maktorganisasjoner og sivile myndigheter, ble videreført etter mønster av *Zapad 2013*.

De fleste rapporter indikerer at de operative øvingsmomentene ble gjennomført med suksess. Likevel er det gjennomføringen av logistikk- og forsyningstjenesten, som representerte de mest betydelige utviklingstrekket ved øvelsen. 25 togsett (og de kan være lange i Russland), og et stort antall transportfly og støttefartøyer var involvert i øvelsen (McDermott, 2014b). Landstyrker ble forflyttet på tvers av Russland (6000 km), enten med alt materiell, eller lett oppsatt for så å bli forent med komplette materiellsett ved øvingsområdet. Fartøyer ble overført fra Nordflåten, og flystyrker fløy på tvers av Russland, både med og uten mellomlandinger underveis. Et element som kanskje ikke umiddelbart fremstår som spektakulært, men som likevel er det, er at Jernbanebrigaden tilhørende Det østlige militærdistrikt, bygde en 500 m lang pongtongbro som kunne bære både hjulgående og beltegående kjøretøyer i begge retninger (Norberg, 2015, s. 44-47).

På tross av at øvelse *Vostok 2014* ble gjennomført ved Stillehavskysten, sendte denne øvelsen ikke bare signaler til Kina og andre østasiatiske nabostater, men også til USA og NATO, om at Russland har både evne og vilje til å forsvare sine strategiske interesser (McDermott, 2014b). Spesielt viktig i forhold til denne oppgavens problemstilling er den betydelige evnen til strategisk mobilitet, hvilket muliggjør fremføring av omfattende forsterkningsstyrker, eksempelvis til Kolahalvøya i løpet av relativt kort tid.

4.3.8 Tsentr 2015

I 2015 ble den strategiske øvelsen *Tsentr* gjennomført i Det sentrale og det sydlige militærdistrikt, i tillegg til øvingsfelter i Kazakstan. I følge offisielle kilder deltok 95.000 soldater fra alle deler av de russiske væpnede styrker. 7.000 kjøretøyer og våpensystemer (Kremlin, 2015), 170 flymaskiner (McDermott, 2015c) og et ikke spesifisert antall fartøyer var del av øvelsen. Scenario for øvelsen var å nedkjempe en stor terroristgruppe (Kremlin, 2015).

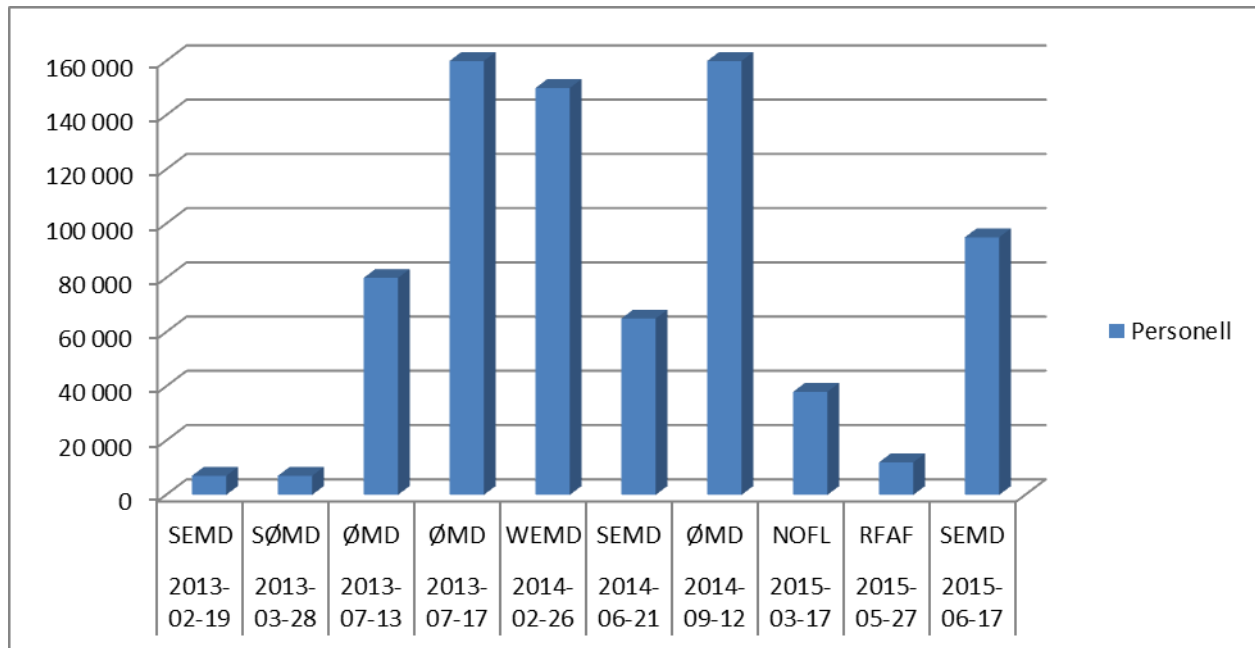
Øvelsen ble gjennomført innenfor rammen av CSTO, men det var alt overveiende russiske styrker som deltok. Foruten videreføring av tidligere lærdommer, er det først og fremst innføringen av nytt teknisk materiell, som representerer det viktigste utviklingstrekket ved *Tsentr 2015*. Øvelsen ble ledet ved hjelp av *Andromeda-D* K2-systemer, som del av de avsluttende troppeprøvene for disse systemene. *Andromeda-D* skal ha bestått alle tester. Sjefen for det russiske luftforsvaret, generaloberst Viktor Bondarev, uttalte at forsvaret under øvelsen, skulle trekke erfaringer med organisering og ledelse av store luftstyrker (170 flymaskiner), og å koordinere striden med bakkestyrkene. Et annet K2-verktøy som ble testet under øvelsen var *Strilets* (McDermott, 2015c), et system som knytter sammen alle sensorer for oppklaring, rekognosering og metodisk målbekjempning, med beslutningstakere og effektorer (defencerussia, 2014). Videre skal et databasert K2-system for EK ha blitt benyttet under øvelsen, sammen med 150 høyteknologiske EK-systemer. Det er verdt å merke seg at stadig flere høyteknologiske systemer tilføres det russiske arsenalet på tross av de vestlige sanksjonene på eksport av høyteknologi til Russland (McDermott, 2015c).

Øvelse *Tsentr 2015* føyde seg således inn i mønsteret for de strategiske øvelsene med et betydelig omfang av styrker og stadig større kompleksitet. Det viktigste utviklingstrekket fra tidligere øvelser er imidlertid det faktum at de moderne K2-systemene ble rullet ut i større omfang enn i årene før. Dette tyder på at det problemet som i 2008 ble fremhevet som det største hinderet for effektiv utnyttelse av de russiske væpnede styrkene nærmer seg en løsning.

4.3.9 Beredskapskontrolløvelser

Et viktig element i den russiske øvingsvirksomheten er beredskapskontroll- eller alarmøvelser. Slike øvelser ble re-introdisert i de russiske væpnede styrker i februar 2013, etter mønster av tilsvarende øvelser i sovjettiden. Slike øvelser er ment å teste beredskapen, og dermed evnen til å bli klar til strid. Øvelsene gjennomføres enten geografisk betinget,

eksempelvis i et militærdistrikt, eller funksjonsvis knyttet til våpen- eller troppearter. Øvelsene tester kommandoapparatet og avdelingenes evne, til å omstille seg fra daglig drift til krigsoperasjoner. For enkelte av avdelingene avblåses øvelsene når de er klar til strid i garnison, mens andre avdelinger transporteres til et øvingsområde hvor de gjennomfører ulike øvingsmomenter (Norberg, 2015, s. 24). Omfanget av beredskapskontrolløvelsene er så stort, at disse øvelsene er relevante å analysere som del av det strategiske øvingsmønsteret.

Figur 5: Eksempler på russiske beredskapskontrolløvelser 2013-2015. Omfanget er representert med antall deltakende personell.

Det ble totalt gjennomført 12 beredskapskontrolløvelser i 2013 og 18 i 2014 (Norberg, 2015, s. 38, 49). I følge Nordberg finnes det så langt ingen komplett oversikt for antallet beredskapsøvelser i 2015 (e-post fra Johan Nordberg, 26. april 2016), men president Putin har uttalt at praksisen med alarmøvelser skal fortsette (TASS, 2016). Ofte blir alarmøvelsene iverksatt i forkant av de strategiske øvelsene som oppkjøring for disse. Andre ganger kan det synes som om alarmøvelsene blir iverksatt for å skape usikkerhet om russiske intensjoner. Beredskapskontrolløvelsen i Det vestlige militærdistrikt i slutten av februar 2014 er et eksempel på dette. Denne inntraff samtidig som den russiske intervensjonen på Krim (Norberg, 2014).

Det at samtlige hovedkvarter og avdelinger i de russiske væpnede styrker vet at de kan bli utsatt for beredskapskontrolløvelser, er naturligvis en god motivasjon for å iverksette alle de beredskapstiltak som det er innenfor rekkevidden til den enkelte avdeling å iverksette. Dette

fører i sin tur til høyere beredskap, og dermed operativ evne. Videre gir øvelsene øket evne til å takle uforutsette hendelser, og gjøre seg kjent med støttestrukturer både på militær og sivil side (Norberg, 2015, s. 54-57). Et annet viktig aspekt ved beredskapskontrolløvelsene er at russerne med disse sender tydelige signaler til blant annet Ukraina og NATO, om at landet på kort varsel har evne og vilje til å sikre sine interesser, om nødvendig med makt (Norberg, 2015, s. 49-55).

4.3.10 Oppsummering av utviklingen i det russiske øvelsesmønsteret

Dersom vi analyserer de russiske øvelsene i perioden 2008 til 2015 i sammenheng, ser vi en tydelig utvikling både i øvingsmål, øvelsenes omfang og scenarioenes kompleksitet.

Fra 2010 har det vært tydelig at reformene i de russiske væpnede styrkene, medførte en bedret operativ evne, og at dette har kommet tydelig til uttrykk under de strategiske øvelsene.

Styrkenes operative evne, herunder effektiv K2, taktiske ferdigheter og materiellets tekniske standard, har blitt forbedret for hvert år gjennom den analyserte perioden. Den russiske evnen til raskt å kunne forflytte store styrker mellom de ulike militærdistriktene, har også blitt vesentlig forbedret. Dette faktum, kombinert med at scenariet for flere av øvelsene har vist at Nordflåten seiler ut – også i forbindelse med konflikter i andre regioner – er spesielt relevant i forhold til problemstillingen i denne oppgaven.

Fra og med 2013 viser omfanget av øvelsene, sammen med evnen til å mobilisere hele samfunnets ressurser til støtte for militærmakten, at Russland er i stand til å gjennomføre storskala offensive fellesoperasjoner. Basert på denne analysen av de russiske øvelsene, er det mulig å konkludere med at Russland har gjenoppbygget et militærapparat med betydelige offensive kapabiliteter. Dette militærapparatet underbygger den stadig mer konfronterende russiske utenrikspolitikken – og gir den troverdighet.

4.4 Russiske militære operasjoner utenfor landets grenser

I motsetning til under de strategiske øvelsene hvor russerne har kunnet anvende hele spekteret av maktmidler i samspill, har operasjonene på Krim, i Øst-Ukraina og i Syria hatt ulikt tyngdepunkt. Dette har imidlertid fremhevet hvordan enkeltelementer i maktapparatet, har hatt avgjørende betydning for oppnåelsen av de operative målsetningene.

Et gjennomgående trekk under alle de tre operasjonene har vært den russiske anvendelsen av «ny generasjons krigføring» eller NGK. Dette er en overgripende form for maktanvendelse

som ikke begrenser seg til selve slagfeltet, hverken i tid eller rom. Derfor vies denne formen for krigføring et en separat drøfting.

Siden denne oppgavens problemformulering fokuserer på de russiske styrkenes operative evne, og det er vurderingen av dette som er avgjørende for den videre drøftingen, vil analysen ikke fokusere på hvorvidt de strategiske målsetningene ved operasjonene er blitt oppnådd.

4.4.1 Russisk «ny generasjons krigføring»

Det har etter operasjonene på Krim og i Øst-Ukraina vært et stort fokus på russisk NGK, spesielt fra vestlig side.

Sjefen for den russiske generalstaben, general Valerij Gerasimov, presenterte i 2013 sitt syn på moderne krigføring i artikkelen *The value of science in prediction* (Gerasimov, 2013).

Denne artikkelen refereres ofte til som «Gerasimovdoktrinen». Artikkelen er skrevet i retrospekt etter NATOs operasjoner i Afghanistan, Irak og Libya, samt den påståtte vestlige involveringen i Den arabiske våren. Denne artikkelen er ikke bare en analyse av de gjennomførte vestlige operasjonene, den gir også et forvarsel om en revidert russisk strategi, som innebærer en mer helhetlig utnyttelse av alle statens maktinstrumenter. Det følgende sammendraget oppsummerer kjernen i Gerasimovs analyse:

“The focus of applied methods of conflict has altered in the direction of the broad use of political, economic, informational, humanitarian, and other non-military measures – applied in coordination with the protest potential of the population.

All this is supplemented by military means of a concealed character, including carrying out actions of informational conflict and the actions of special operations forces. The open use of forces – often under the guise of peacekeeping and crisis regulation – is resorted to only at a certain stage, primarily for the achievement of final success in the conflict” (Valerij Gerasimov, sitert av Coalson, 2014).

I ettertid er det interessant å merke seg at hovedtrekkene i Gerasimovs analyse i stor grad kjennetegner den russiske krigføringen på Krim og i Øst-Ukraina. Dmitrij Adamsky oppsummerer de russiske tankene omkring NGK slik:

“...NGW is an amalgamation of hard and soft power across various domains, through skillful application of coordinated military, diplomatic, and economic tools. In terms of efforts employed in modern operations, the ratio of non-military and military

measures is 4 to 1, with these forms of non-military strategic competition being under the aegis of the military organization” (Adamsky, 2015, s. 23).

En forutsetning for effektiv utnyttelse av alle statens maktmidler i samspill, er et kommandoapparat som fasiliterer dette. I Russland er sikkerhetsrådet gitt utvidede fullmakter, og er det sentrale knutepunkt for planlegging for og anvendelse av både militære og sivile maktmidler. Videre er det opprettet et nasjonalt forsvarssenter, en kommando hvor alle sektorer som er involvert i Russlands forsvar og militære operasjoner er integrert (Brusgaard, 2014, s. 89). Det strategiske nivået er altså direkte involvert i ledelsen av operasjonene, en forutsetning for effektiv innsetting av alle statens ressurser.

Selv om NGK handler om utnyttelse av alle statens maktmidler, har vi sett at de militære maktmidlene har vært kjernen i operasjonene både på Krim og i Øst-Ukraina (Hedenskog & Pallin, 2013). Et fellestrekk mellom operasjonene, har vært utstrakt bruk av spesialstyrker og etterretningsoffiserer for å forme slagfeltet. På Krim var det spesialstyrker som først besatte de viktigste strategiske objektene, ofte fordekt som «høflige grønne menn». I Øst-Ukraina fylte innledningsvis spesialstyrker den samme rollen, men de har senere også fungert som rådgivere, instruktører og ildledere for separatiststyrkene (Tailor, 2014).

På Krim ble det i noen grad benyttet konvensjonelle styrker fra marineinfanteriet til understøttelse av spesialstyrkeoperasjonene. I tillegg marsjerte russerne opp store troppestyrker langs grensen til Ukraina, for å skape et strategisk dilemma for beslutningstakerne i Kiev. Dette mønsteret har vi også sett i forbindelse med konflikten i Øst-Ukraina, men der har også den direkte deltakelsen av konvensjonelle styrker vært betydelig mer utbredt.

I tillegg til de militære virkemidlene omfatter også NGK «myk makt», som etter den russiske definisjonen innbefatter alt annet enn rå maktbruk, herunder informasjonskrigføring samt politisk og økonomisk press (Giles, 2015a).

Det er tydelige tegn som viser at Russland anser seg for å være involvert i fullskala informasjonskrigføring, og dette har gitt seg mange utslag i Russland. Kampen om det kognitive domenet er vesentlig i all krigføring, og det primære våpenet i dette domenet er informasjon (Giles, 2015b). I løpet av de siste 15 årene har den russiske frie pressen i stor grad blitt kneblet. Blant annet er lover som regulerer media er blitt strammet inn, til et nivå som i praksis er effektiv sensur. Uavhengige TV-kanaler har blitt tatt av luften, eller overtatt av regimeløjale redaktører (Gordts, 2015; Tsvetkova, 2014). I dagens situasjon har regimet

dermed i realiteten monopol på det narrativ som gjøres tilgjengelig for allmennheten i Russland.

Den russiske utenlandspropagandaen har også økt vesentlig i omfang. Alt dette er et resultat av langsiktig arbeid, blant annet med betydelige investeringer og dyktig bruk av TV og sosiale medier. Moderne TV-kanaler som RT (*Russia Today*) og nettsiden *Sputnik* kommuniserer effektivt med sine målgrupper på flere språk. Kremles «Trollhær» har også vist seg effektiv i å presentere russiske synspunkter i sosiale medier. Det russiske narrativ fremmes ved bruk av en blanding av fakta og åpenlyse løgner. Effektiviteten av den russiske propagandaen har i flere tilfeller resultert i rapporter i den frie presse i NATO-landene, hvor utslørte russiske løgner har blitt gjentatt og dermed forårsaket ytterligere feilinformasjon og tvil (Giles, 2015b; Shekhovtsov, 2015).

En annen del av informasjonskrigføringen er cyberkrigføring (CK). Under operasjonene i Ukraina er det sannsynlig at russerne har gjennomført målrettede cyberangrep, for å forstyrre effektiv kommando- og kontroll av militære styrker, så vel som sivile myndigheter og kritisk infrastruktur. I tillegg har Russland deployert moderne og meget effektivt EK-materiell til fronten, og periodevis gjort ukrainske feltradioer og GPS-systemer ubrukelige (Giles, 2015a).

Også økonomisk krigføring er etter den russiske forståelsen anvendelse av «myk makt». I det store bildet kan det økonomiske forholdet mellom Russland og Ukraina beskrives som ubalansert, men likevel basert på gjensidig avhengighet. I forbindelse med konflikten mellom Russland og Ukraina er det et påfallende mønster at russiske økonomiske sanksjoner rettet mot Ukraina, i stor grad har korrelert med alvorlighetsgraden i konfliktforholdet mellom landene. Russerne har benyttet et bredt spekter av virkemidler for å presse Ukraina. Mest fremtredende er utnyttelsen av landets energiavhengighet ved kutt i leveranser eller plutselig økte priser. Boikott av ukrainske eksportvarer har gjentatte ganger blitt gjennomført for å påføre økonomisk skade, ofte med helse- eller miljøhensyn som et påskudd. Det er også indikasjoner på at mange ukrainske politikere, deler av den økonomiske eliten, så vel som offentlige tjenestemenn har blitt bestukket eller tvunget til lojalitet mot Russland (Cohen, 2015; Giles, 2015a).

Som vi ser er virkemidlene i NGK, i og for seg ikke nye teknikker innenfor krigskunsten. Det som kan sies å være nytt, er den systematiske anvendelsen av hele spekteret av virkemidler, for å oppnå den strategiske eller operasjonelle målsetningen. Det som kan være spesielt utfordrende med russisk NGK, er at mange av virkemidlene kan være vanskelige å spore

tilbake til den aktør som står bak, eksempelvis cyberangrep. En annen utfordring kan være at det er vanskelig å skille kriminell virksomhet fra fiendtlige handlinger. Dette kan medføre problemer i forbindelse med håndteringen av situasjonen, med uklarhet om hvorvidt en hendelse skal håndteres av politiet, militære styrker eller andre myndigheter. Spesielt ville dette være en utfordring for et land som Norge, hvor sektorprinsippet står meget sterkt. Dette innebærer en risiko for at alvorlige situasjoner håndteres innenfor en etat eller et departement, uten tilstrekkelig strategisk koordinering.

4.4.2 Krim 2014

Anneksjonen av Krimhalvøya ble gjennomført med minimal bruk av vold, og de ukrainske styrkene og styresmaktene på Krim ble effektivt overmannet i løpet av noen få dager i månedsskiftet februar – mars 2014 (Sherr, 2015, s. 25).

Operasjonene på Krim viste for første gang bredden i den russiske evnen til NGK, og var en effektiv oppvisning i bruk av militærmakt i samspill med statens øvrige maktmidler (Brusgaard, 2014, s. 81). Bruken av spesialstyrker til å ta kontroll på, og dermed paralisere ukrainske institusjoner, var avgjørende for den russiske suksessen. Den russiske bruken av subversjon, ved å tilknytte seg russlandslojale ukrainske tjenestemenn og lokale «selvforsvarsstyrker» bidro også i avgjørende grad. Blandingen av umerkede russiske spesialstyrker og lokale «selvforsvarsstyrker» gjorde at Russland lenge kunne nekte for at landet var direkte innblandet (Brusgaard, 2014, s. 83; Bukkvoll & Åtland, 2015, s. 89). Dette på tross av at ethvert trent militært øye kunne se at «de små grønne menn» var russiske spesialstyrker, basert på uniformering, opptreden, utrustning og kjøretøyer (Norberg, 2014; Shevchenko, 2014). Et annet viktig element ved Russlands operasjoner på Krim var innsetting av hurtigreaksjonsstyrker fra luftlandetroppene og marineinfanteriet, noe som innledningsvis bidro til å sikre viktig infrastruktur og isolere ukrainske militærbaser. Innledningsvis benektet også russerne denne aktiviteten. Da russiske myndigheter etter hvert erkjente at dette var russiske tropper, var den russiske kontrollen blitt så effektiv, at den russiske okkupasjonen var et *fait accompli* (Brusgaard, 2014, s. 83-84; Putin, 2014).

Nettopp den ublodige maktovertakelsen er et av de mest karakteristiske særtrekkene ved operasjonen. At russiske styrker gjennomførte anneksjonen ved å overmanne ukrainske styrker og myndigheter uten bruk av massiv vold, bidro i stor grad til å oppfylle de operasjonelle og strategiske målsetningene. På denne måten ble en eventuell eskalering av

konflikten overlatt til ukrainerne, som var den underlegne part og på defensiven i konflikten. (Brusgaard, 2014, s. 84-85).

Samtidig som de russiske operasjonene foregikk på Krim, gjennomførte russiske styrker en større beredskapsøvelse langs Ukrainas østgrense. Dette skapte et strategisk dilemma for de ukrainske styresmaktene, som ikke kunne vite hvorvidt dette var forberedelser for en invasjon av Øst-Ukraina (Baev, 2015, s. 4; Bukkvoll & Åtland, 2015, s. 89; Norberg, 2014).

I kombinasjon med de militære instrumentene som ble anvendt på Krim, iverksatte russerne massive informasjonsoperasjoner: Desinformasjon og villedning både av Ukrainske styresmakter og EU/NATO, samt innbyggerne på Krim og i Russland.

Informasjonsoperasjonene ble gjennomført både i tradisjonelle media og på internett (Giles, 2015a, s. 46-48). Et annet vesentlig element som har vært gjennomgående både på Krim og senere i Øst-Ukraina, er anvendelse av politisk og økonomisk press mot ukrainske styresmakter og beslutningstakere (Cohen, 2015; Giles, 2015a, s. 42-43).

Det er imidlertid viktig å påpeke at situasjonen på Krim, innebar en rekke faktorer som var spesielt fordelaktige for russerne. For det første er befolkningen på Krim hovedsakelig russiskspråklige, og det var en overveiende pro-russisk holdning blant befolkningen. Videre fantes det allerede russiske baser på halvøya. Den raske reaksjonsevnen når Janukovitsj falt, tyder på at det allerede var utarbeidet planer for et slikt scenario, med påfølgende operasjoner for å sikre basene på Krim (Brusgaard, 2014, s. 86).

Anneksjonen av Krim tydeliggjør en betydelig øket operativ evne i forhold til krigen i Georgia i 2008. I forhold til Norges sikkerhetspolitiske situasjon er det imidlertid ett trekk ved operasjonen som bør vises særlig oppmerksomhet: Russiske styrker klarte i løpet av få timer å overmanne de ukrainske basene på Krim, ganske enkelt ved å ta styrkene «på senga», slik at de ikke fikk klargjort seg til motstand. Dersom vi knytter dette til teorien, ser vi altså at det er en effektiv overmanning uten bruk av nevneverdig vold. I løpet av kort tid ble dermed ukrainske styresmakter stilt overfor et *fait accompli*, og de var etter dette ute av stand til å gjøre noe med situasjonen. Det kan naturligvis innvendes at situasjonen på Krim var spesiell, i og med at det allerede var russiske baser på halvøya. Sett i forhold til problemstillingen i denne oppgaven, er det imidlertid viktig å ta i betraktning at avstanden fra de russiske basene på Kola, og til de norske leirene og installasjonene i Øst-Finnmark er relativt kort. Et lignende scenario kan derfor ikke utelukkes også i Norge, i tilfelle en konflikt med Russland.

4.4.3 Øst-Ukraina siden 2014

Mens den russiske annekasjonen av Krim ble gjennomført uten store blodsutgytelser, har den russiske intervensjonen i Øst-Ukraina periodevis vært meget brutal (Sherr, 2015, s. 25). På tross av at russerne fortsatt nekter for å være involvert i Øst-Ukraina, finnes det overveldende bevis for at russiske styrker har vært aktivt involvert i kamp, bidratt med kampstøtte, logistisk understøttelse, samt trening og rådgiving av separatiststyrkene (Bellingcat, 2015a, 2015b, 2015c, 2015d, 2016; Philip Bredlove, 2014; SHAPE, 2014; Tailor, 2014).

Siden russiske styresmakter konsekvent har nektet å være involvert på bakken i Øst-Ukraina, har dette til en viss grad begrenset involveringen av styrker som lett kan identifiseres som russiske, eksempelvis flystyrker. Dette faktum, kombinert med at involverte russiske ofte styrker opptrer umerket eller forkledd som opprørere, begrenser også i noen grad de russiske styrkenes handlefrihet og evne til å opptre i henhold til doktrine. Gitt den åpenbare russiske dominansen på separatistenes side, er det likevel mulig å trekke slutninger om russisk operativ evne.

Den viktigste slutningen er at vilje til bruk av militær makt er den mest sentrale komponenten i russisk NGK. I denne sammenhengen er det spesielt interessant å legge merke til at denne krigen ikke handler om presisjonsbombing eller bruk av høyteknologiske våpensystemer. Det er snarere en renessanse for klassisk russisk operasjonskunst, med anvendelse av store pansrede styrker og massiv bruk av vold. Krigen i Øst-Ukraina blir dermed også en viktig påminnelse om at det er ilden som dreper, i denne sammenhengen først og fremst artilleri.

Systemene som har vært benyttet er hovedsakelig gamle, men teknisk pålitelige skyts og rakettartillerisystemer fra sovjettiden⁶. Russerne har imidlertid i stor grad benyttet moderne bombletsammunisjon eller «klasebomber». Slik ammunisjon er forbudt i henhold til Dublinavtalen, men regnes for å være fire til ti ganger mer effektivt enn konvensjonell artilleriammunisjon. Et annet vesentlig trekk er at forholdstallet mellom rakettartilleri og rørtilleri har vært på hele 3:4, og at rørtilleriet har vært oppe i en skuddtakt på 300 - 400 granater i døgnet. Dette er bemerkelsesverdig høye tall, og det er beregnet at artilleribeskytning har stått for 85 % av tapene på ukrainsk side (Karber, 2015, s. 17). Et eksempel på artilleriets effekt er bombardementet ved Zelenopillja, 11. juli 2014. I dette tilfellet utslettet et russisk rakettartilleriangrep to ukrainske bataljonsstridsgrupper på bare tre minutter (Grytsenko, 2015). Et annet viktig trekk er at russerne benytter relativt enkle droner

⁶ 2S1 og 2S3 haubitser samt BM-21 *Grad* og BM-30 *Uragan* flerrørs rakettartillerisystemer

for å lokalisere fiendtlige grupperinger, lede ild og gjennomføre skadevurderinger i etterkant av en ildgivning. En slik handlemåte står i kontrast til vestlige styrkers massive satsning på droner med evne til presisjonsbombing, men den russiske metoden synes på ingen måte mindre dødelig (Ibid, s. 13-14).

Det er videre mye i bevis materialet, som tyder på at hele russiske bataljonsstridsgrupper har vært satt inn samlet, mer eller mindre forkledd som opprørere (Bellingcat, 2016). Dette har gitt russiske styrker verdifull konvensjonell stridserfaring, herunder samvirke mellom ulike våpen- og troppearter. Denne erfaringen muliggjør blant annet verifisering av de oppdaterte russiske konseptene og doktrinene.

På våren og forsommeren 2014 var det i lys av den russiske styrkeoppbygningen langs den ukrainske grensen, god grunn til å frykte en regelrett invasjon av store deler av Øst-Ukraina, helt frem til elven Dniepr (Foster, 2014). Lekkasje av det som fremstår som utkast til russiske planer for en slik operasjon, understøtter at dette var en høyst reell mulighet. Denne operasjonen ble det imidlertid ingenting av. Dette skyldes trolig først og fremst Ukrainas evne til å mobilisere og å raskt sende store styrker østover. De ukrainske styrkene var imidlertid nesten utelukkende satt opp på gammelt sovjetisk materiell. Styrkene var også gradvis blitt degradert som følge av manglende teknisk vedlikehold, utdanning og trening. På tross av alle disse utfordringene synes den raske ukrainske mobiliseringen, og den hurtige deployeringen av styrkene til defensive posisjoner i øst, å ha avskrekket russerne fra et konvensjonelt angrep. Ukrainerne klarte på denne måten å hindre Russland i å besette Øst-Ukraina på samme måte som Krim (Karber, 2015, s. 30-33). Selv om de overlegne russiske styrkene relativt raskt ville kunnet overmanne de ukrainske styrkene, vurderte trolig styresmaktene i Kreml at kostnaden på slagmarken ville blitt for høy. Dette er altså et eksempel på effektiv avskrekking ved nektelse, slik som dette ble utledet i teorikapittelet. Som et eksempel på at underlegne konvensjonelle styrker kan ha en betydelig avskrekkende effekt, er dette en lærdom som er relevant også for Norge.

Kampene i Øst-Ukraina er først og fremst egnet til å minne oss om at kvantitet fortsatt har en egenverdi i kamp mellom konvensjonelle styrker. Videre har kampene understreket at russerne på tross av en betydelig evne til NGK, samt nye doktriner og høyteknologiske våpen, fortsatt ser klassiske konvensjonelle operasjoner, herunder massiv bruk av vold, som et hensiktsmessig instrument for å oppnå sine målsetninger.

4.4.4 Syria siden 2015

På samme måte som under operasjonene på Krim og i Øst-Ukraina har russerne bare kunnet anvende deler av sitt arsenal under konflikten i Syria. Operasjonene i Syria skiller seg imidlertid vesentlig fra operasjonene på Krim og i Øst Ukraina, og viser en rekke eksempler på vesentlig bedret russisk operativ evne. Viktigst av alt er kanskje at dette er den første russiske operasjonen utenfor det tidligere Sovjetunionens grenser, og det er den første russiske operasjon etter «moderne» vestlig mønster, med hovedfokus på bruk av luftmakt.

Det russiske flyvåpenet har ikke vært i kamp siden krigen i Georgia i 2008, og som vist tidligere i dette kapittelet, ble det da avdekket store svakheter innenfor K2, evne til samvirke med andre forsvarsgrener og teknisk standard. Med dette som bakgrunn synes det som om luftforsvaret har gjort store fremskritt med tanke på både operasjonstempo og evne til fellesoperasjoner. Operasjonstempoet for de russiske flystyrkene i Syria har vært relativt høyt: I oktober 2015 utførte 34 fly og 16 helikoptre gjennomsnittlig 45 flyvninger per dag, med en topp på 60 flyvninger. På tross av dette er det ikke rapportert om teknisk relaterte ulykker. Flystyrkene har dessuten gjennomført nattoperasjoner, også dette en ny russisk kapasitet. En annen kapasitet som har blitt vist frem i forbindelse med operasjonene i Syria, er avstandsleverte presisjonsvåpen. Selv om ikke mer enn 20 % av ammunisjonen som har blitt brukt i operasjonene er presisjonsvåpen, eller såkalt «smarte våpen», representerer disse likevel noe nytt i russisk sammenheng (Gorenburg, 2015a). Det mest oppsiktsvekkende i så måte var det første og relativt massive angrepet med kryssermissiler, avfyrt fra fartøyer fra Den kaspiske flotiljen: 26 kryssermissiler av typen *Kalibr* ble avfyrt mot 11 mål inne i Syria (Putin & Shoigu, 2015). Dette beviser at russerne har utviklet høyteknologiske kryssermissiler med lang rekkevidde, og at disse fungerer.

Et annet vesentlig element i forbindelse med krigen i Syria er at Russland opprettholder en betydelig luftvernparaply over det østlige Middelhavet, deler av Tyrkia og det syriske fastlandet basert på sjøbaserte S-300F (SA-N-20 Grumble), og landbaserte S-400 (SA-21 Growler) (RUS MoD, 2015). Russerne er med dette trolig kapable til hindre NATOs flyoperasjoner i disse områdene dersom de skulle ønske dette (Gorenburg, 2015a).

Tradisjonelt har russisk styrkeprosjisering av tyngre avdelinger, i stor grad basert seg på jernbanetransport, men under operasjonen i Syria har den «materielle-tekniske støtteorganisasjonen» vist betydelig evne til å kraftsamle om både sjø- og lufttransport. På sjøsiden ble så godt som alle transportskip i Svartehavsflåten benyttet, sågar støttet av

transportskip fra Nordflåten. Tyrkiske handelsskip ble også leid inn, og seilte midlertidig under det russiske orlogsflagget. På luftsiden ble store deler av flåten ned Il-76 og An-124 strategiske transportfly, benyttet til å transportere personell og sensitivt materiell til Syria via ulike luftkorridorer (McDermott, 2015a). At denne omfattende logistikkoperasjonen ble gjennomført med høyt tempo og ved hjelp av diversifiserte transportmetoder, indikerer et høyt presisjonsnivå og vel forberedte planer. Samlet sett betyr dette at Russland har vist at de innehar evne til hurtig strategisk forflytning, også utenfor rekkevidden av det tidligere sovjetiske jernbanenettet.

På tross av store fremskritt siden 2008 viser operasjonene i Syria også en del svakheter ved det russiske luftforsvaret. Selv om denne operasjonen kan sammenlignes med vestlige luftoperasjoner, med fokus på anvendelse av luftmakt og avstandsleverte presisjonsvåpen, har operasjonen også avdekket at det russiske luftforsvaret ligger etter den teknologiske utviklingen i vestlige flyvåpen. Blant annet er det avdekket utfordringer i forbindelse med avfiring av det luftbårne kryssermissilet KH-101. Videre synes ikke Russland å oppnå maksimal utnyttelse av sine UAV-systemer, siden de mangler en optimal integrasjon av de bakke- og luftbårne komponentene i systemene (McDermott, 2016).

I forhold til problemstillingen i denne oppgaven er det viktigste funnet fra analysen av operasjonene i Syria, at russiske styrker viser at de har en betydelig evne til strategisk mobilitet. I et eventuelt konfliktsenario som involverer Norge, vil vi således kunne forvente en rask styrkeoppbygning i Nordområdene, uten vesentlig varslingsstid. Videre viser anvendelsen av moderne kryssermissiler, at ethvert viktig mål i Norge kan rammes innenfor kort tid. Dersom vi knytter dette til teoriutledningen i kapittel 3, ser vi at Russiske styrker ved hjelp av rå makt slå ut for eksempel kritisk infrastruktur i opptakten til en konflikt. Dette vil kunne ramme den norske evnen til effektiv ledelse av militære operasjoner, eller andre viktige samfunnsfunksjoner. Evnen til presisjonsbombing kan også være et effektivt virkemiddel for å drive utpressing eller tvangsmakt overfor norske myndigheter, ved trusler om å slå ut kritiske samfunnsressurser eller andre symboltunge mål.

4.4.5 Oppsummering russiske militære operasjoner utenfor landets grenser

Samlet har de russiske operasjonene gitt grunnlag for en inngående analyse av enkelte av de sentrale delene av det russiske maktapparatet, og det har vært mulig å observere effektene av reformene i kamp. Spesielt gir operasjonene på Krim og i Syria, grunnlag for å hevde at reformene har hatt betydelig positiv innvirkning på den russiske operative evnen.

Vi ser tydelig fra operasjonene på Krim og i Øst-Ukraina, at de russiske styresmaktene i stor grad mestrer prinsippene for NGK, altså anvendelse av alle statens maktmidler i samspill. Den effektive implementeringen av dette konseptet indikerer at det russiske maktapparatet, herunder de væpnede styrkene, er lærende organisasjoner. Dette viser at de relativt raskt klarer å omstille seg til nye doktriner, konsepter og forutsetninger.

Selv om det er ting som tyder på at de russiske væpnede styrker henger etter på en del tekniske områder, kompenseres dette med fremgang på andre områder (Phil Bredlove, 2016). Eksempler på dette er utvikling av effektive luftvernssystemer mot overlegne flystyrker, og potente EK systemer som kan redusere overlegenheten av vestlige K2 systemer (Tamnes et al., 2015, s. 31). Mens operasjonsmønsteret på Krim og i Øst-Ukraina ikke har tillatt å anvende det mest høyteknologiske russiske materiellet, som nye flymaskiner, langtrekkende missiler og de mest moderne luftvernssystemene, har dette til gjengjeld blitt demonstrert i Syria. Russiske fly og helikopterskvadroner er i stand til å holde et høyt operasjonstempo, hvilket krever god teknisk standard. Russerne anvender også sine nylig introduserte avstandsleverte presisjonsvåpen med gode resultater.

Operasjonene i Ukraina og Syria har belyst den russiske evnen til strategisk mobilitet, og dermed at de russiske styrkene raskt kan forflyttes over store avstander. Dette medfører betydelig kortere strategisk varslingsstid, som er en spesiell utfordring for Russlands naboland, herunder Norge. Sist men ikke minst, må det forutsettes at russiske styrker vil kunne oppvise overlegen ildkraft i en konflikt med eksempelvis norske styrker. Dette kan vurderes utfra antallet skyts og missilssystemer i de ulike avdelingene, observasjoner fra øvelser og operasjonene i Øst-Ukraina samt russisk tradisjon. Alt dette er utfordringer som både NATO som organisasjon og Norge som nasjon må forholde seg til og innrette sin militærmakt etter.

5 Strategisk overfall: Varangerscenariet

Etter denne drøftingen av den økede russiske operative evnen vil den påfølgende analysen sette dette inn i en norsk kontekst. Dette gjøres ved å belyse hvordan den økede russiske operative evnen kan medføre implikasjoner for den norske evnen til å avverge eller motstå et væpnet angrep. Som beskrevet i innledningen og metodekapittelet, gjennomføres dette i form av en scenariostudie.

Scenariet er lagt til et ikke eksakt tidspunkt etter 2020. Dette er tiden da det inneværende russiske rustningsprogrammet SRP 2020 skal være fullført, og når de første effektene av det norske forsvarets videre omstilling er forventet å materialisere seg.

5.1 Styrkeforholdet i nordområdene

Styrkeforholdene i nordområdene vil naturligvis variere med innkallingssyklus for mannskaper, og deployering til øvelser og operasjoner. I den etterfølgende tabellen listes de enheter som i henhold til åpne kilder enten er permanent deployert til Kolahalvøya og i Nord-Norge, eller som er forutsatt å bli det frem til 2020.

Landstyrker	Nordflåtens landstyrker og marineinfanteri ⁷	Hæren og Heimevernet (HV) i Nord-Norge ⁸
Manøveravdelinger	200 motoriserte brigade, Petsjenga 61 marineinfanteribrigade, Zapoljarnyj 80 arktiske brigade, Alarkutthi	Brigade Nord (-), Målselv/Bardu
Selvstendige avdelinger		Grensevakten m/jegerkompani Stridsgruppe Porsanger (Mek.kp), 3 HV-innsatsstyrker Et antall HV-områder
Sjøstyrker	Nordflåtens fartøyer ⁹	Marinen i Nord Norge ¹⁰
Flåtebaser	11 flåtebaser på Kolahalvøya	Ramsund orlogsstasjon
Hangarskip	1 Kuznetsov-kl. (CV)	
Missiljagere	5 Udaloj I/II-kl. (DDGS) 1 Sovremennyj-kl. (DDG)	
Missilkryssere	1 Slava-kl. (CG)	

⁷ Jane's, 2016b; Lavrov, 2014, s. 26-28; Pettersen, 2012, 2014, 2015

⁸ Forsvaret, 2015a, s. 38-45

⁹ Boltnev, 2014, s. 18-22; Jane's, 2016b; Lavrov, 2014, s. 26-28; Volkov & Brichevsky, 2016

¹⁰ Antallet norske marinefartøyer utenfor kysten av Nord-Norge er varierende. I den etterfølgende vurderingen er det lagt til grunn at 1/3 av fartøyene til en hver tid seiler i nordnorske farvann.

	2 Kirov-kl. (CGN)	
Fregatter	4 Gorshkov-kl. (FFG)	1-2 av 5 Nansen kl. (FF)
Korvetter	5 Grisja-kl. I-V (FSS) 2 Nanutsjka-kl. (FSG)	1-2 av 6 Skjold kl. (K)
Ballistiske missilubåter	1 Typhoon-kl. (SSBN) 1 Borej-kl. (SSBN) 6 Delta IV-kl. (SSBN)	
Kryssermissil-ubåter	3 Oscar I/II-kl. (SSGN) 1 Granej-kl. (SSGN)	
Angreps-ubåter	7 Kilo-kl. (SS) 4 Sierra I/II/III-kl. (SSN) 3 Viktor III-kl. (SSN) 6 Akula I/II-kl. (SSN)	1-2 av 6 Ula-kl. (SS)
Minesveipere	6 Prosj. 1265 (MSC)	1-2 av 4 Oksøy-kl. (MSO)
Landgangs-fartøyer	4 Ropucha-kl. (LST) 4 Ondatra-kl. (LCM)	
Luftstyrker	Nordflåtens luftstyrker ¹¹	Luftforsvaret i Nord-Norge ^{12 13}
Flybaser	Severomorsk 1 og 3, Olenegorsk (Kipelevo)	Bodø/Evenes, Andøya, Bardufoss
	279 Skipsbårne jagerflyregiment Flanker D, luftforsvarsjager Su-27 Flanker, luftforsvarsjager Su-25UTG Frogfoot, jagerbomber	1-2 F-16 skvadroner, Bodø 2 F-16 QRA, Bodø/2 F-35 QRA, Evenes
	924 Uavh. Patruljeflyregiment, Tu-142 Bear, antiubåt 830 Uavh. antiubåt helikopterreg, Ka-27Helix, antiubåt/søk og redning	1-2 av 8 NH 90 Fregatthelikoptre ombord
	403 Uavh. blandede flyreg, Ka-29 Helix, maritimt trsp. helikopter An-12 Cub, transportfly An-24 Coke, transportfly An-26 Curl, transportfly Il-38 May, maritimt patruljefly (antiubåt)	4 P3-C Orion MPA, Andøya
Luftvern	Et antall regimenter med S-300/400	Luftvern-avdelinger

Tabell 1: Styrkeforholdet i nordområdene

¹¹ Flight International, 2016; Jane's, 2016b; Russian Aviation, 2015; Sputnik, 2015, 2016; Wade, 2015

¹² Luftforsvarets tilstedeværelse i Nord-Norge kan relativt raskt styrkes, dog begrenset av tilgjengelig basestruktur.

¹³ Forsvaret, 2015a, s. 84-85

5.2 Karakteristika ved Finnmark

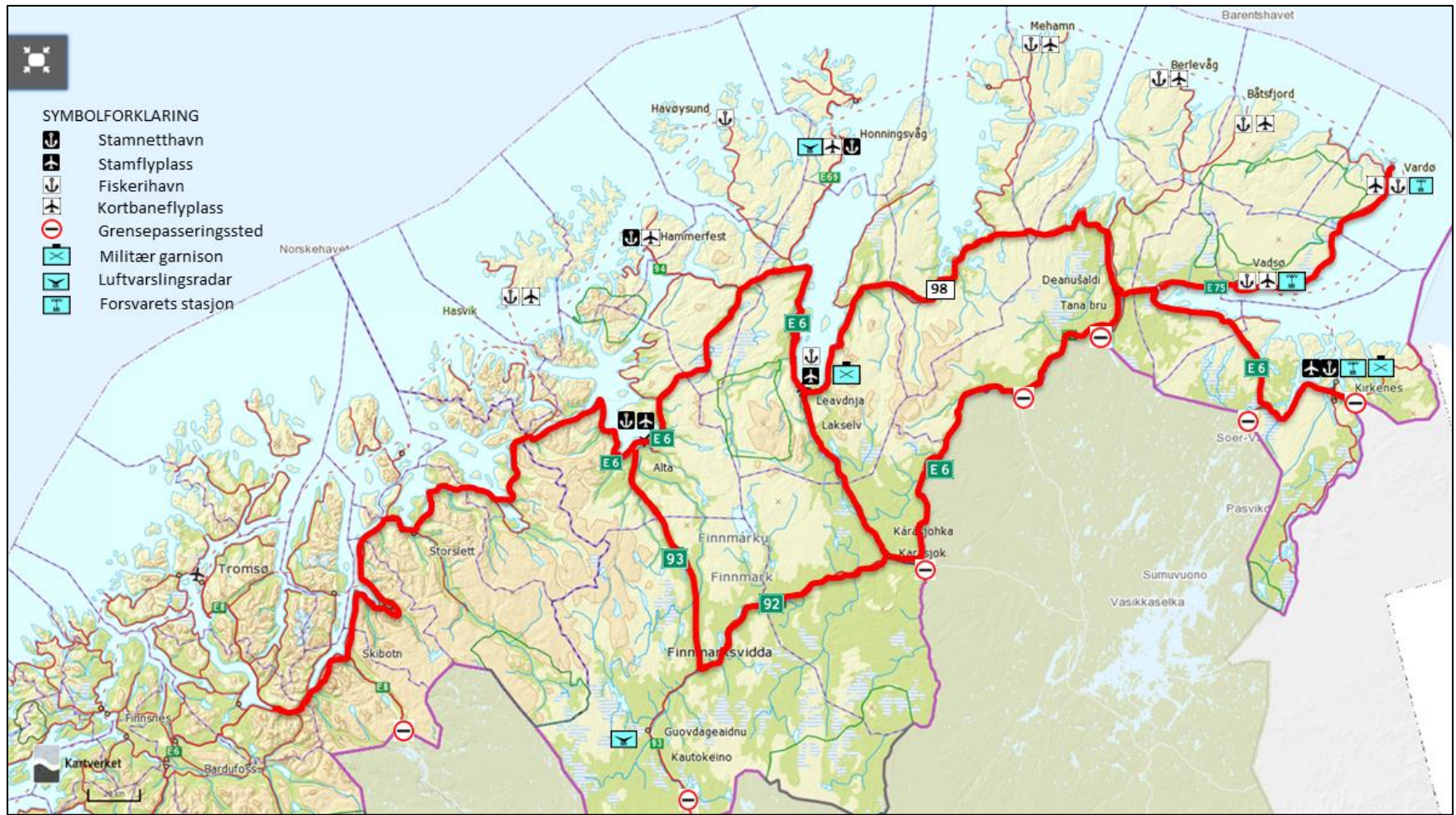
5.2.1 Geografi, demografi og infrastruktur

Finnmark er Norges geografisk største fylke og måler hele 48.637 km². Dette er større enn det samlede territoriet til Danmark og Færøyene (44.497 km²). Befolkningen talte 1. januar 2014 i overkant av 75.000 innbyggere, hvilket gir en befolkningstetthet på bare 1,55 pr. km².

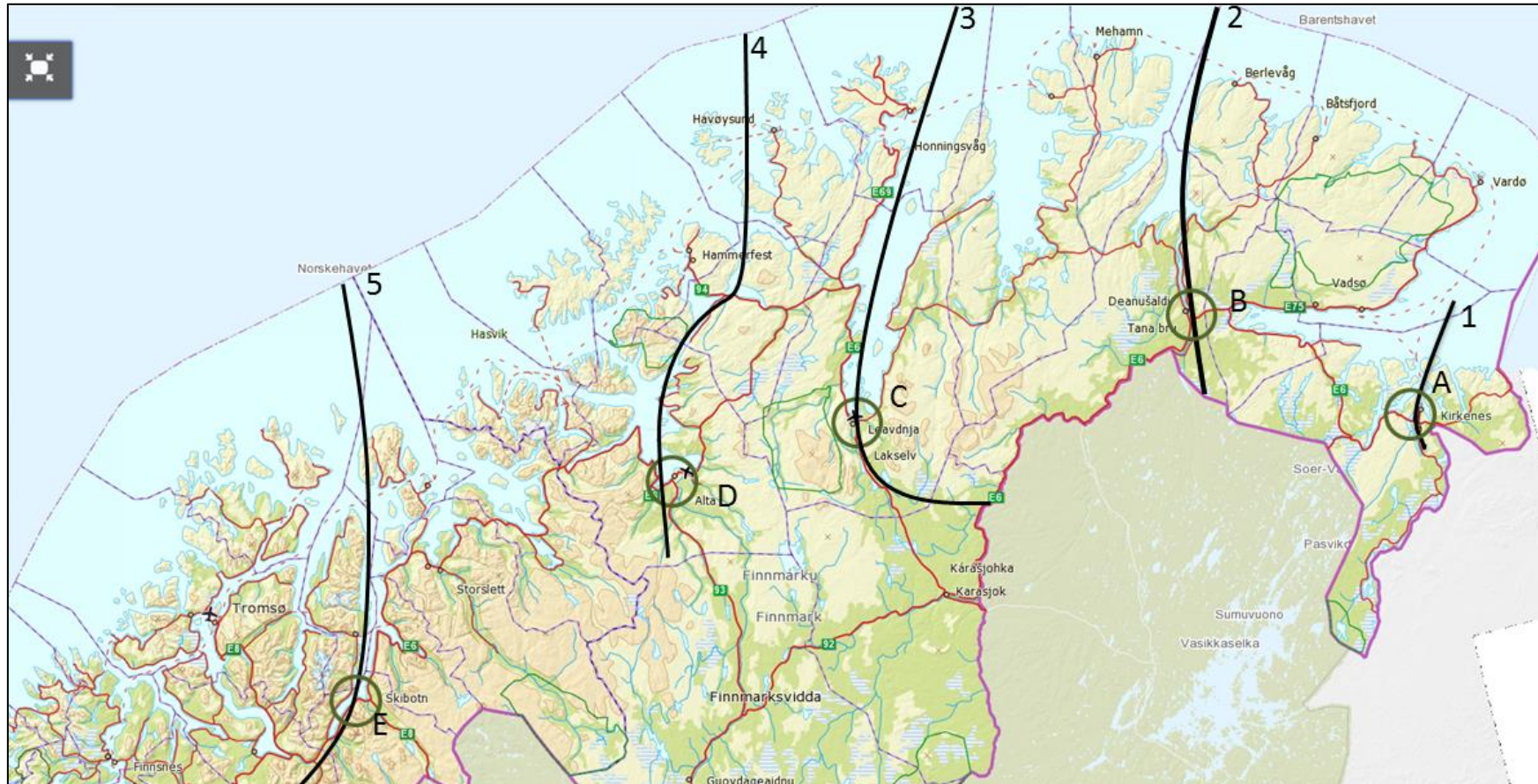
Befolkningen er også meget konsentrert, hvor over 90 % av befolkningen bor i 12 tettsteder eller byer med mellom 1.000 og 15.000 innbyggere (finnmark.no, 2016; Fylkesmannen i Finnmark, 2013).

Den sparsomme infrastrukturen er utfordrende i forbindelse med militære operasjoner, men generelt er et tynt befolkningsgrunnlag og lite infrastruktur favoriserende for den forsvarende part. Dette fordi det er relativt enkelt å holde kontroll i de bakre områder, samt at forsvareren med relativt liten innsats kan ødelegge den infrastruktur som finnes, for å sinke fremrykningen for den angripende part. Et klassisk eksempel på dette er den tyske hærens gjennomføring av den brente jords taktikk i Finnmark og Nord-Troms i 1944 (Eriksen & Halvorsen, 1987, s. 40-78).

Figur 6: Geografi og infrastruktur i Finnmark (Forsvaret, 2016a; Fylkesmannen i Finnmark, 2013; Kystverket, 2016; Statens kartverk, 2016).

Figur 7: Nord-Troms og Finnmark med naturlige forsvarslinjer og viktig lende (Kartgrunnlag: Statens kartverk, 2016).

5.2.2 Naturlige forsvarslinjer og viktig lende

I Finnmark og Nord-Troms finnes det fem fremtredende og naturlige forsvarslinjer, som vist på kartet (Figur 7):

- 1) *Langfjordlinjen* går inn Langfjorden vest for Kirkenes, og deretter videre sørover langs Langfjordvatnet til Russergrensen i Pasvikdalen.
- 2) *Tanalinjen* går inn Tanafjorden, og deretter videre sørover langs Tanaelven til Finskegrensen.
- 3) *Porsangerlinjen* går inn Porsangerfjorden, og deretter langs Lakselv sørover, før den bryter av mot øst og mot det dominerende lendet vest for Tanaelven mot Finskegrensen.
- 4) *Altalinjen* går inn Vargsundet og Altafjorden, og deretter til det dominerende lendet ved Alta.
- 5) *Lyngenlinjen* som går inn Lyngenfjorden, til det dominerende lendet mellom Oteren og Storsteinnes.

I tilknytning til de naturlige forsvarslinjene finnes det såkalt viktig lende. Dette er områder som gir en avgjørende fordel til den part som besitter dem, da dette lendet dominerer adkomstveiene i tilknytning til de naturlige forsvarslinjene, som vist på kartet (Figur 7):

- A) Ved *Langfjordlinjen* er dette Strømmen bro, det eneste krysningssteet over Langfjorden, samt det terrenget som dominerer broen.
- B) Ved *Tanalinjen* er dette Tana bru, det eneste krysningsstedet over Tanaelven, samt det terrenget som dominerer broen.
- C) Ved *Porsangerlinjen* er dette det lendet som dominerer E-6 gjennom Porsanger og langs Tanaelven.
- D) Ved *Altalinjen* er dette det lendet som dominerer E-6 ved for Alta.
- E) Ved *Lyngenlinjen* er dette det lendet som dominerer aksene gjennom Lyngenmassivet, herunder E-6.

Det er vanskelig å generalisere om terrenget i et så stort område som Finnmark. I denne sammenheng er det imidlertid tilstrekkelig å fastslå at lendet øst for Alta, etter norske forhold er relativt flatt og åpent. Terrenget er imidlertid revet opp av flere fjorder og et finmasket nettverk av elver, bekker og vann. Lendet øst for Alta favoriserer dermed pansrede eller mekaniserte styrker. Det sterkt kanaliserte lendet mellom Alta og Lyngelinjen, favoriserer derimot ikke pansrede eller mekaniserte styrker, da disse blir sterkt bundet til vei.

5.3 Russiske operasjoner

5.3.1 Russiske strategiske og operative målsetninger

Vladimir Putin har siden år 2000 satset stort på å gjenreise Russland som stormakt, og landet agerer i en realpolitisk tradisjon. Russland søker å utfordre USAs posisjon som en unipolar hegemon, og landets styresmakter forsøker å fremme multipolar verdensorden, med Russland som en av aktørene. Dette gjenspeiles i det russiske utenrikspolitiske konsept, fra 2013, som fastslår:

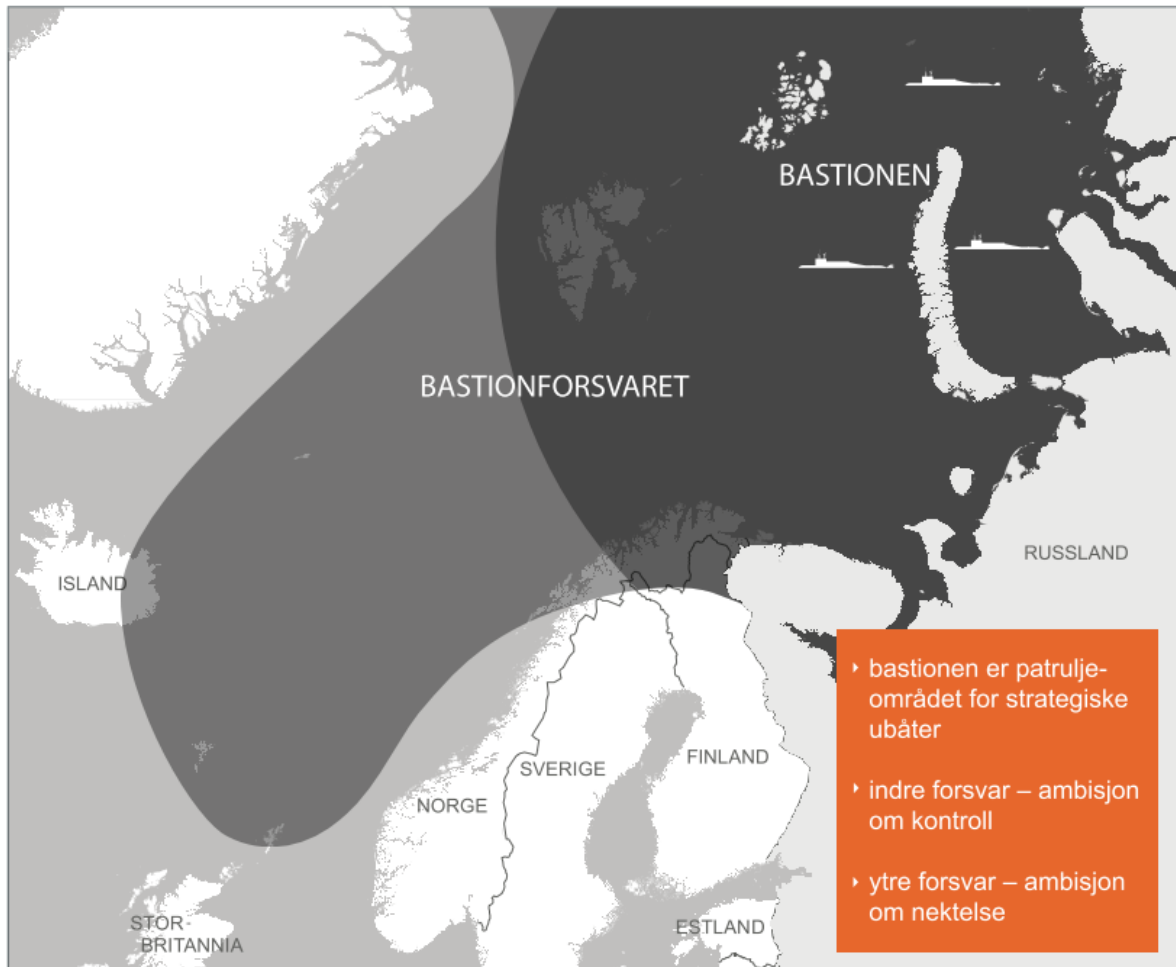
“[...] the foreign policy should be focused primarily on pursuing the following basic goals: a) ensuring the security of the country, protecting and strengthening its sovereignty and territorial integrity, and securing its high standing in the international community as one of the influential and competitive poles of the modern world [...]”
(RUS MoFA, 2013).

På tross av at russiske styresmakter stadig fremhever nordområdene som en «freds og samarbeidssone» og et «territorium for dialog», foregår det en betydelig russisk militarisering av nordområdene og Arktis (Zysk, 2015b, s. 78). I denne sammenheng er det relevant å belyse mulige årsaker til denne militariseringen. I følge Katarzyna Zysk oppleves det fra russisk side tre ulike trusler knyttet til de nordområdene: 1) *Symmetriske trusler av global karakter*, rettet mot Russlands strategiske annenslagsevne. Disse truslene er i stor grad knyttet til Nordflåtens strategiske missilubåter, og denne strategiske ressursen krever dermed troverdig beskyttelse. 2) *Symmetriske og asymmetriske trusler av regional karakter*, knyttet til Arktis fremtidige økonomiske betydning. Dette kan på sikt lede til en militær konflikt, og Russland må derfor være i stand til å hevde sine interesser i nordområdene. 3) *Asymmetriske trusler av regional karakter*, som eksempelvis miljøkatastrofer, terrorisme eller smugling, som følge av økt maritim transport og annen økonomisk virksomhet i regionen. Denne typen trusler krever økt tilstedeværelse og evne til å håndtere et bredt spekter av situasjoner (Ibid, s. 79-82). Samlet ser altså Russland et bredt spekter av trusler i Nordområdene, og en logisk konsekvens for en stormakt som agerer i

en realpolitisk tradisjon, er dermed å forberede seg på møte disse truslene med militære virkemidler.

I det etterfølgende scenariet vil denne analysen fokusere på en russisk handlemåte som springer ut av et behov for å beskytte nordflåtens annenslagsevne. Som belyst i innledningen kalles patruljeområdet for de russiske strategiske missilubåtene i den nordøstlige delen av Norskehavet og i Barentshavet for Bastionen. Fra norsk side vurderes den russiske ambisjonen i tilfelle en eventuell konflikt med NATO, å være sjø- og luftkontroll i Bastionen. Dette innebærer å sikre handlefrihet for egne operasjoner i undervanns-, overflate-, og luftdimensjonene, uten at NATOs stridskrefter kan forstyrre disse operasjonene på en avgjørende måte. Bastionen skal beskyttes gjennom å etablere bastionforsvaret, som innebærer sjønektelse i de øvrige delene av Norskehavet så langt vest som til havområdene mellom Grønland, Island og Storbritannia, det såkalte GIUK-gapet (Tamnes et al., 2015, s. 20). Nektelse er en lavere ambisjon enn kontroll, og innebærer dermed ikke at russiske stridskrefter skal kontrollere dette området, men kun at NATOs stridskrefter skal forhindre i å kontrollere det.

I følge Skogan vil det imidlertid være maktpåliggende for russerne å komme NATO-styrker i forkjøpet. Dersom NATOs forsterkningsstyrker tidsnok utgrupperes for å demme opp for russisk ekspansjon, eller for å forsvare norsk territorium, vil dette kunne oppleves som truende i forhold til flåtebasene på Kola (Kvamme, 2016).

Figur 8: Bastionen og Bastionforsvaret (Tamnes et al., 2015).

Dersom vi sammenholder denne strategiske målsetningen med en vurdering av lendet i Finnmark og Nord-Troms, er det mulig å analysere seg frem til flere alternative operative målsetninger for et strategisk overfall mot Finnmark:

- 1) *Besette Sør-Varanger frem til Langfjorden*, for deretter å etablere forsvar langs Langfjordlinjen. En slik handlemåte vil nøytralisere Forsvarets stasjoner, installasjoner og avdelinger øst for dette. Denne handlemåten vil også gi tilgang til Kirkenes havn og malmforekomstene ved Bjørnevatn. I forhold til behovet for å etablere en buffer for Nordflåtens basestruktur, gir imidlertid en slik handlemåte lite, ved at bufferen bare økes med 20-50 km.
- 2) *Besette Sør-Varanger og Varangerhalvøya frem til Tanaelven*, for deretter å etablere forsvar langs Tanalinjen i den hensikt å kunne stanse en eventuell NATO motoffensiv. En slik handlemåte vil raskt nøytralisere Forsvarets stasjoner i Finnmark, og dermed vanskeliggjøre NATOs etterretning mot Nordflåtens operasjoner på Kolahalvøya og i

Barentshavet. Videre vil bufferen over land, vest for Nordflåtens baseområder, utvides fra ca. 100 km til ca. 250 km. Gruppering av strategisk luftvern av typen S-400 (SA 21 Growler) langt fremme, vil kunne innvirke på NATOs flyoperasjoner øst av Lyngenlinjen, herunder bruk av avstandsleverte presisjonsvåpen. Som en historisk parallell kan det være verdt å nevne at Tanaelven utgjorde fremre grense for fremrykningen av sovjetiske styrker i 1944, da disse frigjorde Øst-Finnmark fra tysk okkupasjon. Den sovjetiske generalstaben og utenriksdepartementet argumenterte den gangen med at den norsk-Russiske grensen burde forskyves til Tanaelven av strategiske årsaker. Dette forslaget ble imidlertid avvist av Stalin personlig (Udgaard, 2014).

3) *Besette hele Øst-Finnmark frem til linjen Porsangerlinjen*, inkludert Nordkinnhalvøya og Sværholthalvøya. Dette vil øke bufferen over land fra 250 km til 350 km. Tilsvarende økes det bakkebaserte luftvernets teoretiske rekkevidde frem til Evenes og Andøya.

Grunnet Lyngenmassivets høyde vil luftvernet imidlertid ikke ha vesentlig innvirkning på operasjoner som foregår i skyggen av dette.

4) *Besette store deler av Finnmark frem til Altalinjen*. Dette vil øke bufferen over land fra 350 til 400 km, og russiske styrker vil kunne beherske kystlinjen helt vest til Nordkapp. Det bakkebaserte luftvernens rekkevidde økes tilsvarende, men fortsatt med begrensning av Lyngenmassivet. En slik handlemåte vil også gi operativ tilgang på Lakselv lufthavn, den økonomisk viktige *Liquid Natural Gas* terminalen på Melkøya utenfor Hammerfest, samt de vel utbygde havnene i Alta og Hammerfest.

5) *Et angrep videre frem mot Lyngenlinjen* anses ikke sannsynlig da lendet mellom Alta og Lyngenmassivet ikke favoriserer mekaniserte styrker. Dette medfører at en fremføring gjennom dette lendet vil være forbundet med stor risiko.

Det er utenfor rammene til denne oppgaven å definere den farligste eller mest sannsynlige handlemåten. Det er imidlertid nødvendig å avgrense alternativene i den videre vurderingen. Handlemåte 2 oppfylder de fleste russiske operative målsetninger, samtidig som den ikke eksponerer russiske styrker vest for Tana. Tatt i betraktning lendet og de relativt korte avstandene til baseområdene på Kola, vil denne handlemåten medføre store fordeler for russiske styrker både i den offensive og i en eventuell påfølgende defensiv fase. En slik handlemåte vil også sette det norske terskelforsvaret overfor på en rekke utfordringer på grunn av avstanden til de norske baseområdene. Handlemåte 2 legges derfor til grunn i den videre vurderingen.

5.3.2 Tilgjengelige russiske styrker

Av de russiske styrkene på Kolahalvøya er det to brigader som er gruppert tett opp mot grensen til Norge: 200. motoriserte infanteribrigade i Petsjenga og 61. marineinfanteribrigade i Zapoljarnyj. Begge disse brigadene er som de øvrige russiske brigadene oppsatt på belte- eller hjulgående panserkjøretøyer. Generelt er russiske brigader større, og betydelig tyngre bevæpnet enn en vestlig brigade. Brigadene er fullmekanisert, har minst én stridsvognbataljon og forholdet mellom artilleri og manøveravdelinger er normalt 1:1¹⁴. På vestlig side er dette forholdet normalt 1:3. Videre vil deler av Nordflåtens luftstyrker og luftvern kunne settes inn i operasjonen sammen med Nordflåtens taktiske støtte og logistikk.

Gitt det det asymmetriske forholdet mellom russiske og norske styrker er det høyst sannsynlig at de to brigadene ved grensen ville klare å overmanne de norske styrkene, og besette Øst-Finnmark helt frem til Tanalinjen, uten støtte av øvrige landstyrker. Dette ville imidlertid blottlegge de russiske basene på Kola for sikringsstyrker, og det er derfor sannsynlig at en offensiv operasjon ikke iverksettes før en viss styrketilførsel har funnet sted. I en situasjon hvor russiske myndigheter forbereder et strategisk overfall mot Norge, vil tilføring av ytterligere styrker til Kolahalvøya derfor være en viktig indikator på dette.

Som vist i kapittel 4, har de russiske styrkene meget god strategisk mobilitet. Store styrker forflyttes raskt og effektivt over store avstander, både via det betydelige russiske jernbanenettet, på kjøll og i luften. Dersom man kombinerer allmenne kunnskaper om satellittovervåking med ren logikk, fremstår det som sannsynlig at vestlige satellitter overvåker viktige russiske baseområder med tilhørende på-lastingspunkter for jernbanetransport. Likevel, gitt den hyppige øvingsvirksomheten med blant annet store beredskapskontrolløvelser, finnes det til en hver tid mange tog med militært materiell som kjører på kryss og tvers gjennom Russland. Det er trolig derfor vanskelig å følge en enkelt transport på det russiske jernbanenettverket. Det er altså mulig å oppdage at en avdeling lastes opp, men det er betydelig vanskeligere å vite hvor den skal, før den faktisk er fremme. Jernbanen fra St. Petersburg til Murmansk er dobbeltsporet (Pöyskö, Mäenpää, Meriläinen, & Tervonen, 2010, s. 13), og den amerikanske tenketanken RAND vurderte i 1989, at fremføringskapasiteten langs Murmanskbanen var én divisjon i døgnet (Lund, 1989). Det går et sidespor helt frem til norskegrensen ved Nikel, via baseområdene i Zapoljarnyj og Petsjenga. Kapasiteten på jernbanen til Nikel er noe mindre, da den bare er enkeltsporet. Et

¹⁴ For eksempel 200 Motoriserte infanteribrigade: 41 stridsvogner (T-72B3), 334 pansrede personellkjøretøyer (MT-LB V), 36 artillerihaubitser (2S3), 18 middelstunge rakettutskytingssystemer (BM-21), 12 tunge rakettutskytingssystemer (9P140), 30 panservernkanoner (2B16) samt et antall panservernmissilssystemer (AT-6). I tillegg kommer brigadeluftvern med SA-8, SA-13 og SA-19 (O’Gorman, 2013).

søk på *Google Maps* viser imidlertid at det er meget godt utbygde på- og avlastingsområder for jernbanetransporter i Zapoljarnyj og Petsjenga, og et godt utbygd system for kryssningsspor. En deduksjon av de foregående fakta og vurderinger skulle tilsi at minst to brigadestørrelser kan fremføres til et oppmarsjområde i Zapoljarnyj og Petsjenga i løpet av et døgn. Summert med de styrkene som allerede er gruppert nordvest på Kolahalvøya, vil russerne i løpet av et døgn altså kunne mønstre en total styrke på minst fire brigader ved grensen til Norge.

Fremføring av ytterligere russiske luftstyrker vil ikke starte før avlastingen av landstyrkene starter på Kolahalvøya, for å unngå at dette røper operasjonen. Flybasene på Kolahalvøya har imidlertid kapasitet til å håndtere flere hundre fly. På samme måte vil et strategisk overfall mot Finnmark være koordinert med Nordflåtens utseiling, for ikke å avsløre den forestående operasjonen.

5.3.3 Russiske formende operasjoner

Drøftingen i kapittel 4 viser at den russiske evnen til å utnytte alle statens virkemidler i krigføringen (NGK) vesentlig forbedret. Også ved et eventuelt strategisk overfall mot Finnmark vil dette kunne medføre betydelige utfordringer. Innledningsvis kan det sågar være vanskelig å skille fremmed aggresjon fra kriminell virksomhet. Dette gjelder både infiltratører og femtekolonnister i det fysiske rom, så vel som ulike aktører i cyberdomenet. Innledningsvis vil operasjonene trolig være av en type hvor russerne kan benekte enhver befatning med disse, på samme måte som dette ble gjort på Krim. Like i forkant av klokken H¹⁵ vil det imidlertid trolig komme fysiske anslag, eksempelvis missilangrep mot faste installasjoner, fartøyer eller avdelinger.

For å avlede oppmerksomheten kan det iscenesettes større ulykker eller terroraksjoner, som vil kreve den norske ledelsens oppmerksomhet. Videre er det ikke usannsynlig at det spilles opp en diplomatisk krise mellom Russland og Norge/NATO, som vil kreve oppmerksomhet fra sentrale beslutningstakere, gjennom diplomatisk press i alle kanaler. Norge og NATO vil også måtte forvente massive russiske informasjonsoperasjoner (Meld. St. nr. 37, 2015, s. 11). Med bakgrunn i det vi har sett i Ukraina, er det rimelig å anta at informasjonsoperasjoner trolig vil bli iverksatt både mot den norske befolkningen og mot landets ledelse. Det samme vil trolig skje i de allierte landene, med et budskap nøyaktig tilpasset den enkelte målgruppe. Selv om informasjonsoperasjoner mot Norge og andre vestlige land, på grunn av språklige, kulturelle og historiske årsaker, trolig vil ha mindre effekt enn for eksempel på Krim og i Øst-Ukraina, kan

---

¹⁵ Kokken H: Angivelse for det tidspunktet når et angrep starter (H hour) på D-dagen (D day).

effekten ikke avskrives. Massiv påvirkning og desinformasjon gjennom media, internett og eventuelt gjennom russiske støttespillere i Norge, vil kunne skape ytterligere usikkerhet og uenighet, i en uoversiktlig situasjon.

Det må forventes infiltrasjon, spionasje, sabotasje og subversjon i forbindelse med forberedelser og gjennomføring av en hver militær konflikt, så også i forbindelse med et strategisk overfall mot Finnmark. Som vi har sett fra analysen av de russiske operasjonene på Krim og i Øst-Ukraina, kan slik aktivitet bli utført av infiltrerte etterretningsoffiserer, spesialstyrker eller celler av femtekolonnister. Aktiviteten vil ikke være avgrenset til Finnmark, men vil også kunne rette seg mot norske bakre områder, eksempelvis de viktige baseområdene i Troms, Marinens hovedbase på Haakonsværn samt Luftforsvarets hovedbase på Ørland. Videre vil Forsvarets operative hovedkvarter og den militære og politiske ledelsen i Oslo være aktuelle mål. Infrastruktur for informasjonsutveksling, K2 og transport vil kunne rammes både ved fysisk sabotasje eller cyberangrep. Ved å ramme eksempelvis AVINORs styringssystemer, tilsvarende det som trolig skjedde i Sverige i november 2015 (Stormark, 2016d), vil den kritiske overføringen av militært personell og avdelinger fra sør til nord kunne rammes for et kortere eller lengre tidsrom. Tilsvarende vil større bruer, flyplasser eller andre kommunikasjonsnoder kunne ødelegges ved hjelp av sabotasje eller missilangrep. Som belyst i kapittel 4, har russerne utviklet en betydelig kapasitet for langtrekkende presisjonsvåpen. Moderne russiske missiler kan teoretisk ramme ethvert mål på det norske territoriet (Askvik, 2015, s. 40-43).

Basert på russisk tradisjon og erfaringene blant annet fra Krim og Øst-Ukraina, må det forventes at etterretningsavdelinger og spesialstyrker vil infiltrere inn i Finnmark for å oppklare norske stillinger og grupperinger, samt å klargjøre for mottak av oppklarings- og sikringsstyrker før kamphandlingene starter. Luftlandestyrker eller marineinfanteri vil umiddelbart i forkant av klokken H kunne bli satt inn mot viktige installasjoner, kommandoplasser eller viktige kommunikasjonsknutepunkter, for å nøytralisere eller sikre seg tilgang på disse. I motsetning til på Krim og i Øst-Ukraina vil imidlertid muligheten til å fremstå som «høflige grønne menn» være betydelig mindre, da styrkene enkelt vil kunne bli avslørt som russiske grunnet språk og utrustning. Videre vil den alt overveiende norske befolkningen i Finnmark være fiendtlig innstilt overfor disse styrkene.

Basert på den foregående drøftingen er det rimelig å hevde at de russiske operasjonene vil kunne spille ut hele spekteret av NGK, sammen med de tradisjonelle militære virkemidlene. Sett i forhold til den samlede russiske militære kapasiteten, er det imidlertid viktig å ikke overfokuserer på den såkalte «hybride trusselen». NGK vil være en del av en større militær operasjon, ikke en

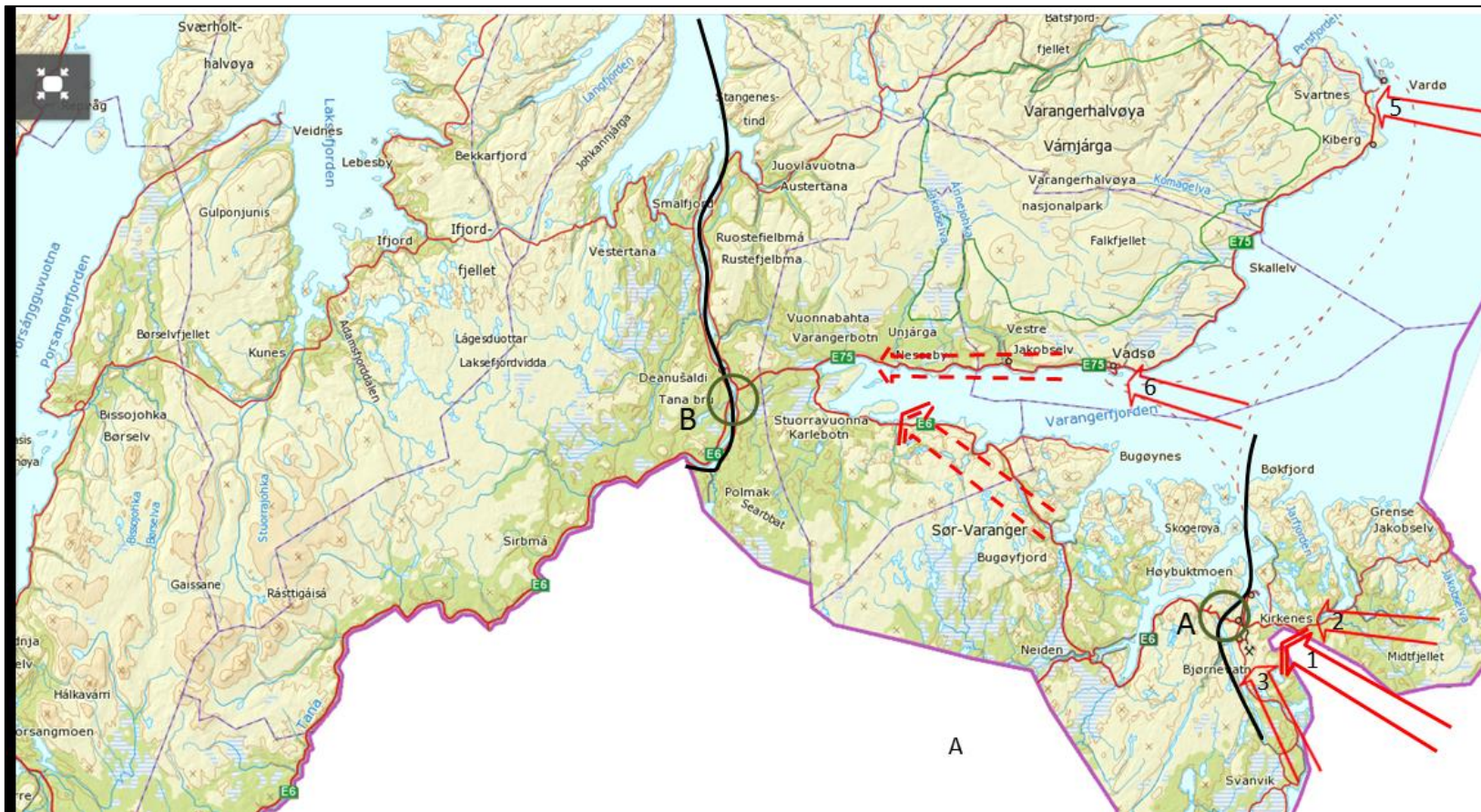
operasjon i seg selv. De militære virkemidlene utgjør de viktigste elementene også i en kampanje med utstrakt bruk av statens øvrige maktmidler (Hedenskog & Pallin, 2013), og det er dermed den militære trusselen som må være dimensjonerende for de norske forsvarstiltakene.

5.3.4 Russiske understøttende operasjoner

Da den strategiske målsetningen med å etablere Bastionforsvaret er å sikre Nordflåtens annenslagsevne, fremkommer det som logisk at sikring av flåtens kommandoplasser og baseområder på Kolahalvøya har høyeste prioritet, også etter at Bastionforsvaret er etablert. I tillegg til den økte sikkerheten som søkes oppnådd ved å fremgruppere land, fly og sjøstyrker, vil russerne trolig iverksette forsterket kontroll med bevegelser av personell og kjøretøyer, samt skjerpet fysisk sikring av kritisk infrastruktur. Dette vil utføres av styrker som fremføres fra andre områder av Russland. Basert på drøftingen i kapittel 4 vil det viktigste tiltaket imidlertid være forsterkningen av områdeluftvernet med ytterligere utskytingsenheter med S-400 (SA-21). Totalt sett vil de russiske forsvarstiltakene i bakre områder, gjøre det meget vanskelig for Norge og NATO å ramme disse.

5.3.5 Russiske avgjørende operasjoner

Fra styrkene er fremme i oppmarsjområdet, vil det basert på det vi har sett i Øst-Ukraina, maksimalt ta 24 timer før styrkene er klare til strid. Det korte tidsperspektivet vil bidra til overraskelse, men det eksakte tidspunktet for angrepet vil imidlertid kunne bli bestemt av Norges og NATOs reksjoner og forberedelser. Mulige angrepsaksler fra Russland mot Norge er skissert på kartet på neste side (Figur 9).

Figur 9: Mulige angrepsakser i Øst-Finnmark (Kartgrunnlag: Statens kartverk, 2016).

Gresekryssing på land kan i prinsippet gjennomføres flere steder langs den 196 km lange grensen mellom Norge og Russland, men alle akser vestover samles imidlertid i krysset E-105/E-6 like øst for Strømmen bro (A). Distansen fra Zapoljarnyj til Strømmen bro er 64,5 km. Fra Strømmen bro til Tana bru (B) er distansen 132 km. Kapasiteten på vegaksen fra Storskog grensestasjon til Tana bru, det vil si hvor mange stridskjøretøyer som effektivt kan utgrupperes, er på grunn av terrenget mange steder relativt liten, ofte bare én tropp eller tre kjøretøyer i front (Google maps, 2016; Statens kartverk, 2016). E-6 holder imidlertid god standard, hvilket innebærer at en panserkolonnie som ikke møter vesentlig motstand kan rykke frem med en marsjfart på 30 - 40 km/t (GBR General Staff, 1995, s. 2-9). Marsjtiden fra Zapoljarnyj til Langfjordlinjen blir dermed i overkant av to timer, mens marsjtiden fra Langfjordlinjen til Tanalinjen blir i underkant av fire timer.

Det er også mulig å gjennomføre landgangsoperasjoner på Varangerhalvøya enten for å landsette større tropper, eller som en taktisk finte. Vardø og Vadsø utpeker seg som de mest aktuelle landgangsstedene. Her har Forsvaret to av sine stasjoner, og det finnes både landgangsstrander, kaianlegg og kortbaneflyplasser i tilknytning til veiakser med god kapasitet. Landsettinger lengre nord på Varangerhalvøya kan ikke utelukkes, men de vil være mer risikofylte, da landgangsfartøylene i så fall vil måtte gå ut i åpent hav. Med sine fire tunge Ropucha-klasse landgangsfartøyer kan Nordflåten landsette én redusert bataljonsstridsgruppe på hver rundtur (Jane's, 2016a). Fra Petsjengafjorden til Vardø er det ca. 50 nautiske mil, en distanse som med en seilingsfart på 18 knop tar i underkant av tre timer. Til Vadsø er det ca. 45 nautiske mil, og seilingstiden blir da 2 ½ time. Inkludert embarkering og debarkering tar dermed en rundtur til Vadsø 6 timer. Dette innebærer at rundt regnet én brigadestørrelse med taktisk støtte vil kunne overføres til Varangerhalvøya i løpet av ett døgn. Også E-75 sørover rundt Varangerhalvøya tillater kolonner å rykke frem med en marsjfart på 30 - 40 km/t.

Luftlandsettinger kan gjennomføres like i forkant av kl. H, for å sikre viktig lende eller kritisk infrastruktur i tilknytning til fremrykningsaksene for bakkestyrker (GBR General Staff, 1995, s. 8-6,8-7). I Øst-Finnmark utpeker Kirkenes lufthavn og småflyplassene i Vardø og Vadsø seg som aktuelle områder for luftlandsettinger. Dette ville gi rask tilgang på viktig infrastruktur for å sikre den russiske fremrykningen, og det ville vanskeliggjøre norske operasjoner. Tana bru er et annet viktig objekt som kunne sikres gjennom en luftlandsetting.

Det er grunn til å tro at et strategisk overfall på Finnmark vil bli ledet fra Nordflåtens hovedkvarter, som også danner kjernen i den russiske fellesoperative kommando Nord. Med de rådende styrkeforholdene vil det kreves relativt små styrker for å nedkjempe det norske Forsvaret i Finnmark. Gitt de store avstandene og at Øst-Finnmark er delt av Varangerfjorden, er det imidlertid sannsynlig at én brigade blir satt inn i front på hver akse. Dette for å sikre effektiv K2, koordinering med luft- og sjøstyrker, samt understøttelse. Det ville være logisk at «de lokale» brigadene settes inn i front: 200. Motoriserte infanteribrigade langs veisystemet E-106/E-6, og 61. Marineinfanteribrigade over Varangerfjorden mot Vardø og Vadsø. Begge disse avdelingene er normalunderlagt til Nordflåtens hovedkvarter, kjenner området og er vant med det arktiske klimaet. Reserveoppdraget vil kunne bli ivaretatt av styrker som er fremført fra andre områder enn Kolahalvøya.

Tradisjonelt har russiske og sovjetiske styrker basert sin taktikk på overlegen ildstøtte, både i form av artilleri og nærstøtte fra fly. Denne prioriteringen gjenspeiler seg også i antallet skyts og rakettartillerisystemer i de russiske brigadene. Som vist i kapittel 4, har massiv ildstøtte også vært brukt i Øst-Ukraina. Dersom vi tar i betraktning den russiske målsetningen om å holde allierte styrker unna norsk territorium, er det imidlertid ikke usannsynlig at russiske angrepsstyrker, gitt den massive styrkeoverlegenheten, ser seg tjent med å unnlate å benytte sin overlegne ildkraft dersom dette er mulig. På denne måten vil ansvaret for en eventuell eskalering overlates til Norge, slik man så russerne gjorde overfor Ukraina på Krim. En overmanning av de norske forsvarsstyrkene uten bruk av massiv vold vil være et foretrukket scenario fra russisk side. Dette vil gjøre det vanskeligere for Norge å påkalle alliert oppmerksomhet knyttet til situasjonen i Finnmark, og i så fall undergrave en av de viktigste forutsetningene for norsk avskrekkingpolitikk slik som dette ble belyst i kapittel 3.

Det forventede styrkeforholdet på luftsiden, samt det faktum at Tanalinjen i snitt ligger 250 km fra flybasene på Kolahalvøya mot nærmere 500 km fra Evenes, gjør det til en logisk deduksjon at russiske styrker innledningsvis kan regne med luftoverlegenhet til godt vestenfor Tanalinjen. En slik situasjon vil kunne vedvare i alle fall inntil NATOs forventede luftstøtte er på plass. Basert på vurderingene om det russiske luftvernet i kapittel 4 er det sannsynlig at dette vil kunne innvirke på norske og allierte flyoperasjoner helt frem vest til Lyngelinjen.

Nordflåten forventes å seile vestover parallelt med bakkestyrkenes fremmarsj, og gitt styrkeforholdet i nordområdene burde Nordflåten med relativ enkelhet klare å etablere sjøkontroll i Bastionen og sjønektelse frem til GIUK-gapet, jamfør de antatte ambisjonene.

Totalt sett står Norge altså overfor en kombinasjon av massivt overlegne land- sjø og luftstyrker: Tallmessig overlegne mekaniserte landstyrker vil være i stand til å rykke frem med stor hastighet. Disse vil være støttet av en tallmessig overlegen flystyrke, som i et lengre tidsrom er i stand til å opprettholde luftoverlegenhet i et betydelig område over, og i forkant av egne styrker. På sjøen er den russiske Nordflåten i stand til å opprette sjøkontroll i de nære farvannene, samt sjønektelse lenger ut. Overlegen makt kan altså projiseres i alle de tre fysiske domenene: Land, luft og sjø, og disse kan gjensidig forsterke hverandre. Totalt sett gir dette russiske styrker overlegenhet i forhold til norske og allierte styrker, i alle fall innledningsvis, i et forhold som det nesten ikke er mulig å måle.

5.4 Norske operasjoner

5.4.1 Norske strategiske og operative målsetninger

Dersom vi skuer tilbake til kapittel 3, ser vi at Forsvarets viktigste oppgave er å forebygge væpnet konflikt, og dette gjenspeiles også i alle nyere styringsdokumenter for Forsvaret. Tanken er at et troverdig nasjonalt militært forsvar, sammen med NATO-alliansens sikkerhetsgarantier, vil avskrekke Russland fra å gå til væpnet angrep. Dette skal oppnås gjennom en kombinasjon av avskrekking ved nektelse, og avskrekking ved trusler om gjengjeldelse.

For å kunne utlede Varangerscenariet i sin fulle bredde, er det imidlertid nødvendig å forutsette at denne avskrekkingen ikke fungerer. I så fall er det Forsvarets oppgave å ta opp kampen, for å stanse eller eventuelt slå tilbake en angriper. Dersom vi sammenholder denne ambisjonen med styrkeforholdet og geografien i Finnmark, er det mulig å identifisere følgende realistiske operasjonelle målsetninger, for den norske forsvarskampen i forbindelse med et strategisk overfall på Finnmark:

- 1) Sikre kritisk infrastruktur, altså *“Gain possession of a position or terrain feature, with or without force, and to make such disposition as will prevent its destruction or loss to enemy action”* (NATO, 2006, s. A-13).
- 2) Forstyrre en fiendtlig fremrykning, som i denne sammenheng betyr *“Break apart an enemy's formation and tempo, interrupt the enemy timetable, cause premature and/or piecemeal commitment of forces”* (Ibid, s. A-7).

Gitt det utfordrende terrenget, og de meget begrensede norske styrkene, er mer ambisiøse målsetninger som forsvar eller oppholdende strid urealistiske. Den overordnede hensikten med disse operasjonene vil uansett være å utløse Atlanterhavspaktens artikkel V om kollektive forsvarstiltak, for dermed å kunne utløse trusselen om gjengjeldelse.

5.4.2 Tilgjengelige norske styrker

Fra et rent avskrekkingsperspektiv kunne det naturligvis vært formålstjenlig å gruppere store tropestyrker i Finnmark, gjerne også allierte styrker. En slik styrke ville kunne bidra effektivt til avskrekkelse ved nektelse jamfør utledningen i kapittel 3. Behovet for beroligelse av Russland, Finnmarks utfordrende geografi og sparsomme infrastruktur, samt økonomiske forhold, gjør imidlertid at Forsvarets styrker i Finnmark i 2020 er planlagt å bestå av:

- 1) Garnisonen i Sør-Varanger, som foruten oppklaringsavdelinger ved grensen skal bestå av ett jegerkompani. Dersom jegerkompaniet blir utrustet i tråd med tidligere konsepter for jegeravdelinger i Finnmark, vil kompaniet bli utrustet med lette terrenggående kjøretøyer og bærbare panservernvåpen.
- 2) Et antall HV-områder for sikring av statiske objekter (Forsvaret, 2015a, s. 38-45).
- 3) To HV-innsatsstyrker satt opp i Porsanger. Innsatsstyrkene er en lette mobile styrker som brukes til å forsterke objektsikringsoppgavene (Forsvaret, 2015c). Innsatsstyrkene er normalt godt trent, men de er de satt opp på upansrede kjøretøyer, lett utrustet og ikke organisert for strid mot en mekanisert motstander.
- 4) Én mekanisert kompanistridsgruppe i Porsanger, utrustet med anslagsvis fire stridsvogner, to storm- og spesialpanservogner, to til fire haubitser, samt luftvern.

Jamfør den foregående drøftingen forutsettes det en varslings tid på maksimalt 24 timer. På denne tiden rekker Forsvaret å mobilisere styrker som allerede er gruppert i Finnmark, herunder Heimevernet, og beredskapen kan økes for styrkene i de øvrige deler av landet.

Luftforsvaret kan også fremføre flere F-16 til Bodø eller F-35 til Evenes. Det avgjørende for dette er hvor det er utstasjonert luftvern, baseforsvar og ingeniørstyrker til rullebanereparasjon, hvilket må anses som en forutsetning for å kunne utplassere flystyrker i en konfliktsituasjon.

De av den norske marinens fartøyer som allerede er ute og seiler, kan fremgrupperes til gunstige posisjoner. For undervannsbåter vil dette typisk være i Varangerfjorden, eller eventuelt ennå lengre øst. For fregatter og korvetter vil dette måtte være øst av Nordkapp, for å kunne ha rekkevidde med NSM. Dersom det forutsettes at hovedtyngden av Marinens fartøyer ligger ved kai på Haakonvern, vil distansen til Tanafjorden være 950 nautiske mil, som i ren seilingstid vil ta i overkant av to døgn. I tillegg kommer tid til klargjøring.

5.4.3 Norske formende operasjoner

Det viktigste formende tiltaket Norge kan iverksette i forbindelse med en nært forestående russisk strategisk overfall mot Norge, er å sørge for at den norske oppfatningen av situasjonen umiddelbart blir delt med alliansepartnerne i NATO. Som beskrevet tidligere i kapitlet, vil Norge måtte forvente massive russiske informasjonsoperasjoner, herunder propaganda, og dette må møtes med korrekt informasjon, koblet med en presis analyse av situasjonen. Det er grunn til å forvente maksimalt russisk hemmelighold omkring operative målsetninger og planverk, men det legges likevel til grunn at norsk og alliert etterretning, er i stand til å forutse det kommende angrepet med en varslings tid på 24 timer.

Forsvaret skal ha kapasitet til å gjennomføre offensive cyberoperasjoner, jamfør FDs cyberretningslinjer (FD, 2014, s. 13-14). Hva disse kapasitetene innebærer er imidlertid gradert, og forfatteren har ingen kjennskap til kapasitetenes art eller omfang. Potensielle mål for offensive cyberoperasjoner ville imidlertid være russiske strategiske og operasjonelle kommunikasjonssystemer, for å hindre effektiv kommando- og kontroll. Likeledes vil anslag mot styringssystemer for lufttrafikk og jernbane, for å hindre effektiv styrkefremføring, samt styringssystemer for annen sivil og militær infrastruktur, som støtter opp om de offensive operasjonene, kunne være effektivt.

Nektelse basert på langtrekkende presisjonsild fremheves i gjennomgående i FMR som en vesentlig kapasitet i et moderne forsvar. Evnen til å ramme viktige mål på dyptet er avgjørende for å ramme fiendens offensive evne. I norsk sammenheng er de våpnene med lengst rekkevidde NSM med 185 km rekkevidde, og i fremtiden JSM med 280 km rekkevidde (Wall, 2012). En begrensende faktor for NSM vil imidlertid være antallet leveringsplattformer (Nansen-klasse fregatter og Skjold-klasse korvetter) i tilknytning til operasjonsområdet. Dersom vi sammenholder rekkevidden på JSM med rekkevidden på de mest avanserte russiske luftvernssystemene, innebærer dette at JSM må skytes ut innenfor den russiske luftvernparaplyen. Dersom vi legger til at russiske luftstyrker, i alle fall innledningsvis, vil ha luftoverlegenhet et godt stykke foran egne linjer, vil en slik operasjon kunne fremstå som meget risikofylt på tross av den nye F-35 flyenes *stealth*-teknologi. I tillegg medfører den begrensede sprengkraften, for både NSM/JSM (100 kg TNT), at flere missiler må til for å slå ut større mål. I følge Keyser-Amundsens beregninger trengs det eksempelvis 8 missiler for å slå ut en russisk Udaloy II antiubåtjager, og hele 62 missiler for å slå ut Admiral Kusnetzov, Nordflåtens flaggskip (Keyser-Amundsen, 2015b, s. 66). I en situasjon der man ønsker å bruke avstandsleverte presisjonsvåpen mot bakkemål som eksempelvis kommandoplasser eller sambandsinstitusjoner, vil man også stå

overfor en utfordring med å sette inn spesialstyrker til ildledning. Innsetting av spesialstyrker på Kolahalvøya eller i Finnmark, i en situasjon der russerne forutsettes å ha luftoverlegenhet, er ingen enkel oppgave.

Selv om denne enkle analysen av Norges avstandsleverte presisjonsvåpen kan ha sine metodiske svakheter, viser den oss at selv de mest moderne norske våpensystemene, vil stå overfor betydelige utfordringer i møte med en numerisk overlegen motstander. Analysen viser at mange av de forutsetningene som legges til grunn, av dem som hevder at nektelse best kan oppnås gjennom avstandsleverte presisjonsvåpen, bygger på sviktende forutsetninger. Våpen som ikke har rekkevidde frem til målet, eller som vanskelig kan leveres i tilstrekkelig antall til å slå ut målet, har ikke stor verdi i en nektelsesstrategi.

5.4.4 Norske understøttende operasjoner

Sikring av kritisk infrastruktur mot sabotasje og raid er en oppgave som i Norge tilligger Heimevernet. Spesielt viktig i denne sammenhengen er Heimevernets oppgave med å sikre ilandføringssteder for allierte forsterkninger i Trøndelag og i Troms (Faremo, 2010). I tillegg kommer Hans Majestet Kongens Garde, som er organisert og utrustet for å løse sikringsoppdrag for Kongefamilien og i Oslo (Forsvaret, 2016b).

Den eneste norske landstyrken som kan settes inn som forsterkning i Finnmark er Brigade Nord. Brigaden er gruppert i Indre Troms og på Rena i Østerdalen. Fullt oppsatt vil brigaden være utrustet med rundt 30 stridsvogner (Leopard IIA4), rundt 100 storm- og spesialpanservogner, rundt 20 haubitser, samt et antall Javelin panservernmissilsystemer. Brigade Nord er planlagt tilført organisk luftvern innen 2020 (Forsvaret, 2015a, s. 41). Fremføring av brigadens avdelinger fra Troms til Tanalinjen vil medføre en transportetappe på nærmere 800 km. Langs denne akse finnes det mer enn 30 broer med et spenn på over 25 m (Statens vegvesen, 2016). Dersom vi sammenholder dette faktum med den russiske kapasiteten for konvensjonelle presisjonsvåpen, er det en logisk slutning at transportetappen fra Troms til Finnmark vil kunne bli en tidkrevende affære. Troppetransporter til Finnmark med fly eller på kjøll anses som usannsynlig i en situasjon der russiske styrker er i stand til å gjennomføre nektelsesoperasjoner i luftrommet frem til Lyngenmassivet, og i sjødomenet helt vest til Norskehavet. En naturlig slutning er altså at styrkene i Øst-Finnmark ikke kan forsterkes av Brigade Nord's avdelinger før striden er over. Et annet alternativ er å fremføre brigaden til eksempelvis Altalinjen eller Porsangerlinjen for å forsvare disse. Også i en slik situasjon vil norske styrker imidlertid kunne stå overfor mange av de samme utfordringene, eksempelvis russiske

kommunikasjonsødeleggheter og massiv luftoverlegenhet. En ytterligere utfordring for Brigade Nord er at Telemark bataljon er gruppert på Rena. Fremføring av Telemark bataljon fra Rena til kysten med tog, og deretter videre med båt til Troms vil i beste fall ta én uke¹⁶. Realistisk sett bør man imidlertid regne med det dobbelte, da man ikke kan forutsette at jernbanemateriell, samt transport- og eskorteskiper er tilgjengelig på timers varsel. Brigaden vil altså være komplett i operasjonsområdet først etter én til to uker.

En akilleshæl for Forsvaret er den sterkt begrensede luftverndekningen. Med tre luftvernstridsgrupper skal Luftvernartilleriet være i stand til å etablere en begrenset luftvernparaply i fire områder (Forsvaret, 2015a, s. 53). Det er naturlig å tenke seg at dette først og fremst blir Ørlandet og Evenes, Luftforsvarets viktige baser, samt Bardufoss som i tillegg til å være en flyplass med en viss militær kapasitet, er et viktig oppmarsjområde for Hæren. Luftvernartilleriet har da kapasitet til å dekke kun ett område til. Foruten missilsystemene i Luftvernartilleriet har fregattene og det planlagte kampluftvernet i Hæren kapasitet til å dekke enkelte av Sjøforsvarets og Hærens behov for luftvern.

5.4.5 Norske avgjørende operasjoner

Basert på den foregående analysen legges det videre i denne studien til grunn at det kun er landstyrker som er forhåndsgruppert i Øst-Finnmark, fartøyer som seiler i Barentshavet, samt flystyrker som opererer fra baser i Nord-Norge, som vil kunne ha innvirkning på striden i de innledende fasene av et strategisk overfall mot Øst-Finnmark.

Som vist tidligere i dette kapittelet vil et realistisk ambisjonsnivå for styrkene i Finnmark være å 1) sikre kritisk infrastruktur, og 2) forstyrre fremrykkende russiske styrker.

Heimevernet er utrustet og trent for objektsikring, og vil kunne sikre utvalgte objekter mot mindre anslag, eksempelvis sabotasje eller raid, utført av femtekolonnister eller spesialstyrker. Heimevernet er imidlertid ikke utrustet for kamp mot mekaniserte styrker, og vil således ikke være i stand til å sikre objektene mot konvensjonelle angrep. Heimevernets innsatsstyrker kan forsterke objektsikringen ved hjelp av mer mobile operasjoner, men heller ikke dette er manøveravdelinger i tradisjonell forstand, utrustet for kamp mot en mekanisert motstander. På grunn av manglende luftvern vil de strategisk viktige objektene i Finnmark heller ikke kunne sikres mot missil- eller bombeangrep.

---

¹⁶ Én dag til klargjøring og opplasting på tog, og én dag til togtransport og avlastning. Én dag til lasting på båt, tre dager seilingstid, én dag til avlastning av båt og klargjøring. Et slikt tidsskjema krever imidlertid at alt materiell er tilgjengelig i avdelingen og at jernbanemateriell, transport- og eskorteskiper er tilgjengelig fra dag én.

Hærens lette styrker i Finnmark vil kunne forstyrre fremrykkende russiske styrker, eksempelvis ved å kombinere kommunikasjonsødeleggelser med panservernild. Likevel, den enorme russiske styrkeoverlegenheten, både på bakken og i luften, gjør at de russiske styrkene vil ha kapasitet til å sikre seg både i front og flanke. Slik vil selv potensielt effektive sperringer, bare gi en begrenset sinkende effekt. Den korte varslings tiden sammen med det faktum at de russiske mekaniserte styrkene er totalt overlegne og rykker frem med stort tempo, gjør at de norske styrkene rett og slett står i fare for å bli overrent. Det vurderes derfor som fullt mulig at russiske styrker kan stå ved Tanaelvas bredd, senest 24 timer etter at de satte i marsj fra Kolahalvøya.

Den eneste mekaniserte avdelingen i Finnmark, vil etter forslagene i FMR være gruppert i Porsanger, 250 km fra Tanalinjen. Fremføring av mekaniserte styrker over den åpne Finnmarksvidda i en situasjon hvor fienden vil måtte forventes å ha luftoverlegenhet, vil være meget risikabelt selv om styrken er oppsatt med luftvern. Dette forhold, sammen med den store avstanden gjør det mindre trolig at denne styrken vil kunne virke inn på striden i Øst-Finnmark i tide, selv om avdelingen setter i marsj før russiske styrker krysser grensen.

Gjennom denne utledningen er det belyst en situasjon hvor norske styrker i Finnmark, på grunn av sin numeriske underlegenhet og defensive gruppering, ikke har en reell evne til nektelse eller avskrekking gjennom nektelse. Tilsynelatende er dermed disse styrkene uten evne til å bidra til å løse sikkerhetspolitikens to viktigste oppgaver, slik disse ble forklart i kapittel 3. Det er i denne sammenheng imidlertid nødvendig å ta i betraktning en underkommunisert, men likevel svært relevant faktor i norsk forsvarsplanlegging. Styrkene i Finnmark sin primære oppgave er ikke å stanse en russisk fremrykning, men å skape en situasjon som utløser stormaktenes fulle oppmerksomhet om situasjonen. Det er derfor mange som hevder at Norge må utgyte et visst «blodsoffer» i forsvarskampen om Finnmark (Stormark, 2016d). Selv om NATO-traktatens artikkel V trolig vil bli utløst av et russisk angrep, tas det i forsvarsplanleggingen høyde for at dette ikke i seg selv er nok til å utløse substansiell væpnet støtte. Norge skal derfor søke å eskalere situasjonen til et nivå med massiv bruk av vold, som dermed medfører betydelige tap på norsk side, i den hensikt å sikre NATOs vilje til gjengjeldelse, slik dette ble forklart i kapittel 3.

Dersom norske styrker imidlertid blir overmannet uten å «komme til skudd», hvilket den foregående drøftingen utleder som en realistisk mulighet, vil norske styresmakter altså i løpet av mindre enn ett døgn risikere å stå overfor et *fait accompli* i Øst-Finnmark, hvor russiske styrker er befestet i sterkt lende fremme ved Tanaelven, uten at norske styrker evner å gjøre noe substansielt med dette.

5.5 Allierte operasjoner

5.5.1 Allierte strategiske og operative målsetninger

Gitt Nordflåtens strategiske betydning forutsettes det at blant annet USA har egne strategiske målsetninger i forhold til denne. Dette faller imidlertid utenfor problemstillingen i denne oppgaven, og det vurderes dermed ikke videre. Det som er relevant for denne oppgaven er de NATO-alliertes strategiske målsetninger knyttet til utløsning av NATO-traktatens artikkel V. Basert på drøftingen i kapittel 3 vurderes utløsning av den kollektive forsvarsgarantien som sannsynlig, og i det etterfølgende forutsettes det dermed alliert militær støtte til Norge, i det meste fra USA.

Politisk samhold og derigjennom evne til å utøve koordinert politisk, økonomisk og militært press, utgjør NATO-alliansens viktigste strategiske virkemidler. Relatert til denne oppgavens problemstilling, er det imidlertid de militære innsatsene som er i fokus for vurderingen. På det operative nivå, relatert til situasjonen i Øst-Finnmark, fremstår følgende allierte målsetninger som realistiske:

- 1) *Forstyrre* en fiendtlig fremrykning,
- 2) *motangrep* med langtrekkende presisjonsild.

5.5.2 Tilgjengelige allierte styrker

Med bakgrunn i den norske balansepolitikken finnes det ingen permanente allierte baser i Norge, og det er heller ingen allierte avdelinger, fly eller fartøyer som er fast stasjonert i landet. Det er også vanskelig å forutse hvilke allierte forsterkninger som kan være aktuelle, men basert på historikk og en vurdering av alliansens militære kapasiteter, er følgende kapasiteter mer sannsynlige:

- 1) Amerikanske strategiske bombefly og U-båter med langtrekkende presisjonsvåpen,
- 2) allierte flystyrker som kan operere fra baser i Nord-Norge,
- 3) *US Marine Corps, Marine Air Ground Task Force (MAGTF)*,
- 4) *NATO Response Force (NRF), herunder Very High Readiness Joint Task Force (VJTF)*,
- 5) *UK/NL Landing Force*.

5.5.3 Allierte formende operasjoner

Sett i lys av Healeys læresetning, slik denne ble forklart i kapittel 3, vil det viktigste allierte formende tiltaket være klare uttalelser fra amerikansk side i forkant av et forestående angrep, om at et angrep på norsk territorium vil utløse Atlanterhavspaktens artikkel V, og at USA vil svare militært på dette. Troverdigheten av slike trusler vil naturligvis styrkes av de særlige amerikanske interessene knyttet til Nordflåten. I beste fall vil slike trusler kunne forhindre et angrep under oppseiling, jamfør teoriene om avskrekking basert på gjengjeldelse.

Trusler som ikke følges opp med handling er undergravende for troverdigheten, og en logisk slutning er dermed at disse raskt vil følges opp med eksempelvis missilangrep. Gitt Nordflåtens strategiske betydning for Russland vil imidlertid slike missilangrep, spesielt mot strategisk viktige ressurser inne på Kolahalvøya, kunne medføre en risiko for uønsket eskalering, eventuelt med bruk av atomvåpen (Morgan, 2012). Sett i dette perspektivet er omfattende missilangrep mot russisk territorium, som i vesentlig grad forstyrrer en fremrykning mindre sannsynlig, i alle fall innledningsvis.

Kampen om narrativet vil innledningsvis være avgjørende, og i så måte vil amerikansk og alliert fokus på situasjonen i forkant av og under et strategisk overfall mot Øst-Finnmark, tiltrekke seg fokus fra verdensmedia. NATOs informasjonsapparat vil dermed være avgjørende for å få fremme NATOs narrativ, og for å kontre Russlands propaganda overfor verdenspressen.

NATO-toppmøtet i Wales i 2014 erklærte at cyberforsvar er en del av alliansens kjerneoppgaver, og at det således er dekket av Atlanterhavspaktens artikkel V. (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, 2014). På tross av dette har NATO ingen uttalt offensiv cyberdoktrine (Lewis, 2015). Av sikkerhetsårsaker er det heller ikke mye som er kjent om de ulike NATO-medlemmenes offensive cyberkapabiliteter. Basert hemmelig informasjon som er offentliggjort blant annet via Wikileaks, er det imidlertid grunn til å tro at i alle fall USA, Storbritannia og Frankrike har betydelige offensive kapabiliteter. I dette lys er det sannsynlig at det i fremtidige NATO-operasjoner, vil være betydelige innslag av cyberkrigføring, i det minste gjennomført av enkeltnasjoner eller på bilateral basis (Ibid).

5.5.4 Allierte understøttende operasjoner

I motsetning til perioden under den kalde krigen finnes det i dag ingen allierte styrker som er øremerket til innsats i Norge. Det finnes imidlertid avtaler om forhåndslagring av materiell, hvorav den mest omfattende av disse er det såkalte *Marine Corps Prepositioning Program-Norway* (MCPNN). Dette programmet omfatter materiell for en MAGTF, på om lag 4 500

soldater (Tamnes et al., 2015, s. 42). I 1989 ble det vurdert at en tilsvarende styrke kunne være operativ i Trøndelag innen 20 dager, med en påfølgende transportetappe via sjø- luft og vegtransport til et aktuelt innsatsområde i Nord-Norge (Lund, 1989, s. 63). I dag spekuleres det i media om klartiden for denne eller en tilsvarende styrke, er mellom 1-2 måneder (Stormark, 2016c).

En annen alliert forsterkningsstyrke er NATOs NRF, en flernasjonalt fellesoperativ styrke, som totalt kan telle opptil 40.000 soldater med maksimalt 30 dagers marsjberedskap. Fortroppen av NRF, den såkalte VJTF, er en flernasjonalt brigadestørrelse (5.000 personell) med maksimalt 7 dagers marsjberedskap (SHAPE, 2016). I tillegg kommer transporttiden til et aktuelt innsatsområde. Utfordringen med NRF er imidlertid at det er en sammensatt styrke med styrkebidrag fra mange nasjoner, og dermed mangelfull samtrening. Gitt de korte beredskapstidene vil det heller ikke være mulig å sammentrekke styrken før deployering til et operasjonsområde.

Etter en tids styrkeoppbygning er det grunn til å tro at NATO gradvis ville være i stand til å oppnå luftoverlegenhet over Finnmark, for slik å muliggjøre effektiv bombing av russiske styrker. Utfordringen er imidlertid at for å oppnå dette, ville allierte styrker måtte angripe Nordflåtens overflatefartøyer i stor skala, samt kommandoplasser, luftvernssystemer og flybaser inne på Kolahalvøya. Gitt Nordflåtens strategiske betydning for russerne vil en slik offensiv kunne føre til en eskalering som inkluderer bruk av atomvåpen, jamfør utledningen tidligere i dette kapittelet. Likeledes ville oppbygning av en massiv alliert landstyrke for å ta tilbake de okkuperte delene av norsk territorium (i den grad det finnes styrker i NATO som er utrustet og trent for operasjoner på Finnmarksvidda), kunne oppfattes truende i forhold til de russiske baseområdene på Kola.

Igjen er det verdt å ha i mente at et strategisk overfall mot Finnmark trolig vil være en del av et større konfliktbilde, som eventuelt inkluderer Baltikum. NATO vil dermed måtte prioritere sin innsats mellom Finnmark, som er en perifer og tynt befolket del av Norges territorium, og de baltiske landene. Disse statene har så liten strategisk dybde at enhver intervensjon vil true statenes eksistens (Shlapak & Johnson, 2016, s. 3). Det er ikke gitt at Finnmark i en slik situasjon ville få NATO-alliansens førsteprioritet.

5.5.5 Allierte avgjørende operasjoner

Sett i lys av tidsperspektivet er det først og fremst missilangrep fra amerikanske strategiske bombefly, samt missiler og torpedoer levert fra allierte U-båter, som innledningsvis kan påvirke

striden i Øst-Finnmark. Dette kan være missilangrep mot fremrykkende styrkers kommandoplasser, samt torpedo og missilangrep mot Nordflåtens overflatefartøyer. Slik støtte vil trolig kunne leveres innenfor 24 timer.

Når det gjelder allierte flystyrker med fremskutte baser i Norge, finnes det en avtale mellom Norge og USA om forhåndslagring av materiell ved to norske flybaser, avtalen om såkalte *Collocated Operating Bases (COB)*. Disse flybasene er per i dag Sola og Bodø (Tamnes et al., 2015, s. 81), men Forsvaret ønsker imidlertid å flytte materiellet fra Sola til Rygge og fra Bodø til Bardufoss i forbindelse med at Sola og Bodø tas ut av drift (Stormark, 2015). I 1989 var kapasitetene på hver av de daværende syv COB-basene beregnet til å være én skvadron. Det ble videre beregnet at de første av disse skvadronene kunne være operative i Norge innen 48 timer (Lund, 1989, s. 68). Dersom vi forutsetter at beredskapen er tilsvarende også i dag vil dette likevel være for sent i forhold til å kunne bidra til å degradere den russiske luftoverlegenheten i Finnmark, innenfor den tiden det tar for russiske styrker å besette lendet frem til Tanalinjen.

Når det gjelder større maritime styrker vil tiden det tar før disse kommer til unnsetning naturligvis være avhengig av hvor de opprinnelig befinner seg, og hvilket beredskapsnivå de er på. Distansen mellom US Navy sin hovedbase i Norfolk til Vestfjorden er imidlertid ca. 3.500 nautiske mil, hvilket gir en ren seilingstid på rundt 5 dager for en hangarskipsgruppe som holder 30 knop. For *US Navy 6th Fleet* i Middelhavet vil seilingsdistansen være omtrent tilsvarende. Realistisk sett vil nødvendig klargjøring komme i tillegg, hvilket gjør at tiden det tar å komme til unnsetning vil være minst én uke.

Forsvarssjefens fagmilitære råd legger til grunn at «*Ved et angrep må alliert støtte forutsettes innen få dager*» (Forsvaret, 2015a, s. 36), uten at det er nærmere spesifisert hvor lenge dette er og hvilke styrker som forventes. Dersom vi sammenligner denne forutsetningen med tidsestimatene for allierte forsterkninger til Norge i 1989, kan denne forutsetningen synes noe optimistisk (Lund, 1989). Det er i denne sammenheng verdt å huske på at både Norges og NATOs beredskap i 1989 var meget høy i forhold til i dag, mens den tiden det tar å forflytte styrker er tilnærmet uendret.

På grunn av Nordflåtens strategiske betydning, blant annet for USA, og for å kunne opprettholde NATO-alliansens troverdighet, er det altså grunn til å forvente støtte fra Norges NATO-allierte i tilfelle et russisk strategisk overfall på Øst-Finnmark. Realistisk sett er det likevel grunn til å stille spørsmål til omfanget av denne støtten i de avgjørende fasene av striden, grunnet tidsperspektivet og de store avstandene. De NATO-allierte har således begrenset evne til å bidra

til nektelse eller avskrekking ved nektelse, slik dette ble beskrevet i kapittel 3. NATO-alliansen, og spesielt stormaktene, har imidlertid et betydelig potensial for å bidra til avskrekking ved gjengjeldelse.

5.6 Implikasjoner for Forsvaret sett i lys av et mulig strategisk overfall i Øst-Finnmark

Etter denne gjennomgangen av styrkeforhold i tid og rom er det hensiktsmessig å oppsummere og analysere gapene mellom de målsetningene som er uttalt fra myndighetene, og de realistiske mulighetene.

Som presentert i den forutgående analysen, er kjernen i norsk sikkerhetspolitikk overfor Russland at et troverdig nasjonalt forsvar sammen med NATO-alliansens sikkerhetsgarantier, vil kunne avskrekke Russland fra å gå til væpnet angrep. Dersom avskrekkingen feiler skal Forsvaret imidlertid ha evne til å kunne håndtere et angrep i en begrenset periode. Det forutsettes imidlertid alliert støtte innen få dager (Forsvaret, 2015a, s. 34-36). Som analysen i dette kapitlet har belyst, innebærer den enorme asymmetrien mellom norske og russiske styrker, geografien i Finnmark, samt tilgjengelige norske og allierte forsterkninger, at denne politikken hviler på forutsetninger som ikke nødvendigvis holder i praksis.

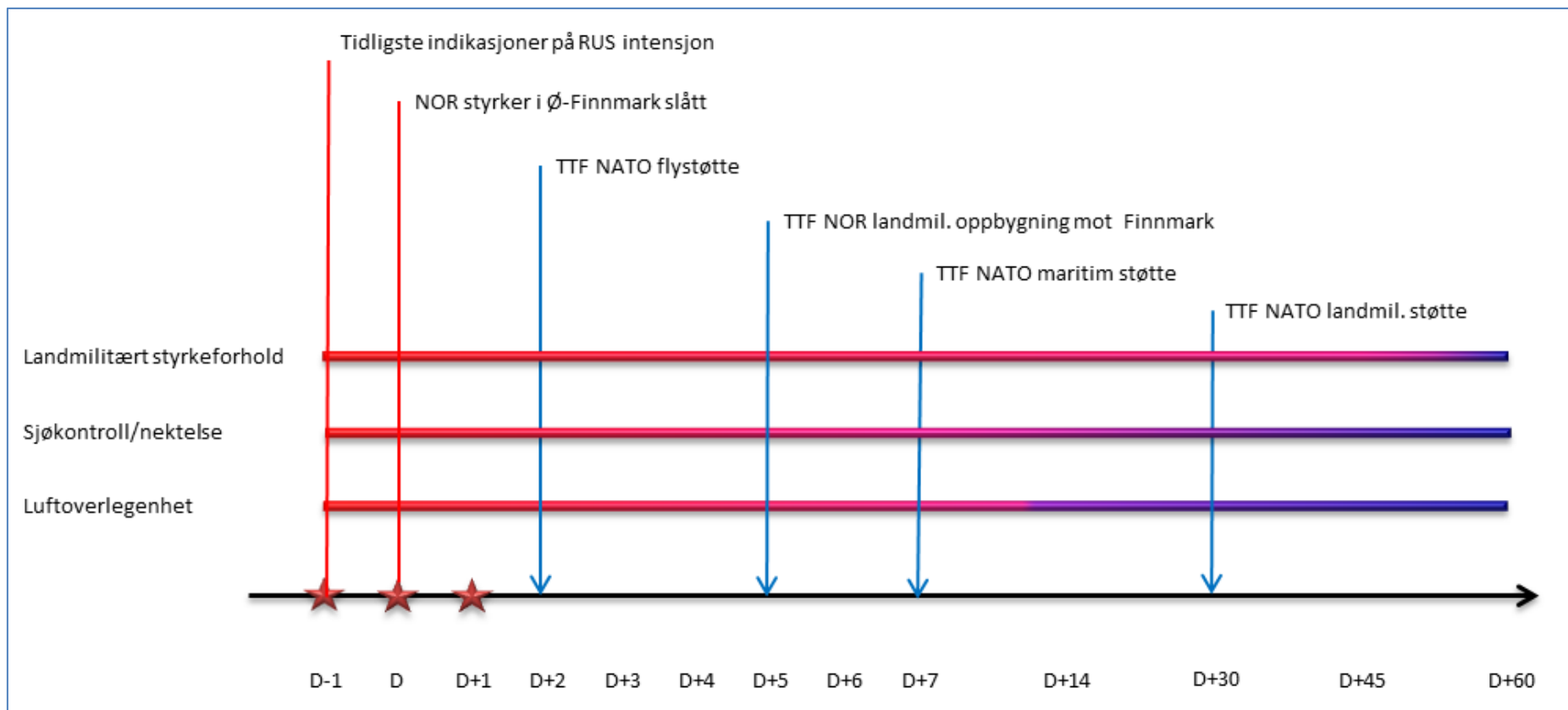
Denne analysen har anskueliggjort at dersom den russiske ambisjonen er å besette Varanger frem til Tanaelven, er dette en operasjon som kan iverksettes med minimal tid til forberedelser, og gjennomføres med stor kraft og tempo. Siden det norske forsvaret av Øst-Finnmark er underdimensjonert i forhold til den potensielle trusselen, vil operasjonen også kunne gjennomføres uten bruk av massiv vold fra russisk side. Innen 24 timer risikerer Norge å stå overfor et *fait accompli*, hvor russiske styrker står gruppert ved Tanaelven.

Selv om det er sannsynlig at Atlanterhavspaktens artikkel V vil bli utløst, gjør tidsperspektivet og de store avstandene at det er meget begrenset hvilken militær støtte de øvrige NATO-landene faktisk kan yte. Den foregående analysen har demonstrert, at Norge innenfor disse 24 timene realistisk sett ikke kan forvente annet enn politiske og begrenset militær støtte fra NATO.

Siden et strategisk overfall mot Finnmark trolig vil være en del av et større konfliktsenario mellom NATO og Russland, er det heller ikke sikkert at Nordflanken vil være NATOs kraftsamlingsretning i de påfølgende fasene. I en slik situasjon kan Norge ikke ta for gitt at Brussel og Washington vurderer det som rasjonelt å iverksette større operasjoner for å befri et tynt befolket område, med et særdeles ugjestmildt terreng og klima.

Selv om Finnmark er strategisk viktig også for USA og NATO på grunn av nærheten til basene på Kolahalvøya, vil massiv innsats fra NATO kunne føre til en uønsket og farlig eskalering som kan inkludere atomvåpen. Det kan da være fristende å låne Schellings ord: «Many territories are just not worth a war, especially a war that can get out of hand» (Schelling, 1966, s. 35).

Den etterfølgende figuren er ikke en eksakt tidstabell, men gir en anskueliggjøring og skjematisk fremstilling av de viktigste funnene basert på drøftingen i dette kapitlet.

Figur 10: Styrkeforhold i tid og rom

Rød farge viser det som er vurdert å være russisk overlegenhet mens blå farge viser det som er vurdert å være norsk/alliert overlegenhet.

6. Oppsummering og veien videre

Den resolute gjennomføringen av reform- og rustingsprogrammene i de russiske væpnede styrker, spesielt siden 2008, viser at det russiske lederskapet ser på en sterk militærmakt som en forutsetning for Russlands stormaktstatus og en effektiv utenrikspolitikk. Ved årsskiftet 2015/2016 fremsto de russiske væpnede styrkene som et anvendelig utenrikspolitisk verktøy med høy operativ evne, tilgjengelig for det russiske lederskapet. Den operative evnen forventes å stige ytterligere frem mot 2020 når det nåværende rustingsprogrammet i hovedsak vil være fullført. På tross av de økonomiske nedgangstidene er det også grunn til å tro at det russiske lederskapet fortsetter å prioritere utviklingen av forsvaret, selv på bekostning av andre samfunnsområder.

I forhold til andre ugraderte norske studier belyser denne oppgaven i større grad bredden i de russiske reform- og rustningsprogrammene, og hvordan dette kommer til uttrykk i form av øket operativ evne både under øvelser og operasjoner.

Relatert til rustningsprogrammet viser denne studien at det først og fremst er innen områdene luftvern, elektronisk krigføring og langtrekkende presisjonsvåpen at SRP 2020 medfører betydelig nye kapasiteter. Studien viser at den russiske utviklingen av kryssermissiler med lang rekkevidde og høy presisjon, medfører helt nye sårbarheter for Norge, ved at ethvert mål i Norge kan rammes i løpet av minutter etter en utskytning, og uten at leveringsplattformen trenger krenke det norske territoriet. Innenfor luftvern og EK regnes de russiske systemene som teknologisk verdensledende, og produksjonstakten indikerer også at dette er høyt prioriterte områder. På den annen side viser analysen imidlertid at nettopp denne satsingen kan være begrunnet i behovet for å kompensere for overlegen vestlig fly- og K2-teknologi. Nettopp derfor bør analysen av operasjonene i Ukraina og Syria, hvor både luftvern og EK-systemer har vært deployert i stor skala, vekke bekymring. Det finnes flere eksempler på at vestlige høyteknologiske systemer ikke er tilstrekkelig motstandsdyktige overfor moderne russiske luftvern- og EK-kapasiteter. Dersom dette ikke bare representerer enkeltepisoder, vil det medføre at russerne er i ferd med å utligne det vestlige teknologiske forspranget i luftdomenet og innenfor kommunikasjonsteknologi. Dette forspranget er en forutsetning for den mest anvendte formen for vestlig krigføring, nemlig nektelsesstrategier basert på langtrekkende presisjonsvåpen.

Når det gjelder den russiske øvingsvirksomheten viser denne studien at Øvelse *Zapad* 2013 representerer et markant skille i russisk operativ evne. Øvelsens omfang var på minst 70.000

soldater og innbefattet hundrevis av stridskjøretøyer, artilleriskyts, missilsystemer, fly og fartøyer. Bredden i øvingsmomentene og anvendelsen av hele spekteret av statens maktmidler, i rammen av NGK, viser at reformene har ført til en betydelig bedret evne til å gjennomføre komplekse militære operasjoner. Øvelsen viser også at russiske styrker øver på fullskala offensive operasjoner i den vestlige strategiske retningen, i dette tilfellet langs en front på 1.500 km. Mot slutten av øvelse *Zapad* seilte Nordflåten ut, en klar indikator på at russerne tar høyde for at en slik konflikt kan eskalere til bruk av atomvåpen. Dette er spesielt viktig i forhold til denne oppgavens problemstilling, fordi en utseiling av Nordflåten i forbindelse med eventuell konflikt vil innebære etablering av bastionforsvaret. På den måten kan nordområdene og Norges territorium bli involvert i en konflikt med opphav i andre regioner.

De russiske operasjonene i utlandet i 2014 og 2015 belyser først og fremst at Russland har evne og vilje til å anvende militærmakt for å oppnå sine strategiske målsetninger, både innenfor og utenfor det post-sovjetiske området. Det at Russland i løpet av halvannet år er i stand til å iverksette tre helt ulike operasjoner tyder også på en betydelig fleksibilitet i forhold til å tilpasse operative målsetninger, organisasjon og styrkestruktur til de strategiske målsetningene. Spesielt gir operasjonene på Krim og i Syria grunnlag for å hevde at reformene har hatt betydelig og positiv innvirkning på den russiske operative evnen. I begge disse tilfellene viste russiske styrker evne til å operere effektivt på måter som de til da ikke hadde anvendt før. I dette perspektivet fremstår operasjonene i Øst-Ukraina som gjennomført i et mer «umoderne sovjetisk mønster», men det er imidlertid en meget viktig lærdom å trekke også fra denne operasjonen: På tross av russernes betydelige evne til NGK, samt innføringen av nye doktriner og høyteknologiske våpen, ser fortsatt det russiske lederskapet på klassiske konvensjonelle operasjoner, herunder massiv bruk av vold, som et hensiktsmessig instrument for å oppnå sine målsetninger. Dette er dermed et viktig moment å ta med seg i den videre i debatten om utviklingen av det norske Forsvaret.

Scenariostudien gjennomført i denne oppgaven anskueliggjør på en tydelig måte hvordan den høye beredskapen i de russiske væpnede styrkene, kombinert med den økede evnen til strategisk mobilitet, kan medføre en varslings tid for et eventuelt strategisk overfall på Norge på kun 24 timer. Dette er i samsvar med generelle uttalelser fra forsvarsminister Søreide, men i denne analysen er tidsperspektivet detaljert utledet. Analysen underbygger dermed tidligere forskning, som omtaler muligheten for et russisk strategisk overfall på et mer overordnet plan, eksempelvis rapporten *Et felles løft*. Videre belyser scenariostudien hvordan russiske styrker kan klare å oppnå sine operative målsetninger innen ytterligere 24 timer, dersom ambisjonsnivået er begrenset til å besette Varangerhalvøya frem til Tanaelva. Sett med forfatterens øyne fremstår

nettopp tidsperspektivet som det mest kritiske, siden organiseringen og grupperingen av det norske Forsvaret gjør at bare en brøkdel av Forsvaret vil kunne få innvirkning på striden.

Utredningen belyser dermed en situasjon hvor norske styrker, på grunn av sin numeriske underlegenhet og defensive gruppering, kun har begrenset evne til nektelse overfor russiske styrker i forbindelse med et russisk strategisk overfall mot Øst-Finnmark. Uten evne til nektelse gir denne styrken også begrenset avskrekkende verdi. Grunnet de store avstandene og det korte tidsperspektivet er det også begrenset hvilken støtte norske styrker i Finnmark kan få fra sine allierte, så lenge kampene pågår. Dette medfører at den eneste gjengjeldende kilden til avskrekking er trusselen om gjengjeldelse fra Norges allierte. Selv om det i denne oppgaven forutsettes at Atlanterhavspaktens artikkel V blir utløst, understreker scenariostudien behovet for at norske styrker i Finnmark tar opp striden for å unngå et *fait accompli*, tilsvarende det Ukraina sto overfor på Krim. Selv om dette av mange vil kunne oppfattes som en kontroversiell påstand, viser denne scenariostudien at det kan være rasjonelt av norske styrker å utgyte et visst «blodsoffer» i forsvarskampen om Finnmark. Dette kan være en forutsetning for å få eskalert situasjonen til et nivå som gjør det nødvendig for Norges NATO-allierte å gjengjelde den russiske aggresjonen. Dette understreker betydningen av at Forsvaret grupperer styrker i Finnmark som er utrustet for å kjempe. Bare dersom norske styrker er i stand til å ta opp kampen mot russiske styrker vil angriperne bli nødt til å anvende massiv vold for å nå sine mål.

På tross av at denne utredningen tegner et nokså dystert bilde av Forsvarets evne til å avverge eller motstå et russisk strategisk overfall mot Øst-Finnmark, finnes det enkelte lyspunkter. Russlands massive opprustning og ekspansive utenrikspolitikk har blåst liv i den norske forsvarsdebatten. Dette har blant annet kommet til uttrykk i forbindelse med fremleggelsen av FMR, og i forkant av fremleggingen av den bebudede langtidsplanen for Forsvarssektoren. I skrivende stund er det imidlertid fortsatt usikkert om i hvor stor grad anbefalingene i FMR tas til følge i Langtidsplanen. Likevel, som denne studien har belyst, vil selv ikke en fullstendig oppfølging av FMR, herunder tilstrekkelige bevilgninger til å nå det fastsatte ambisjonsnivået, være tilstrekkelig til å dekke hele gapet mellom behovet for forsvarsevne i Finnmark og den evne som Forsvaret faktisk vil ha i 2020.

Det ligger utenfor forfatterens kompetanse og denne oppgavens formål å beskrive hva som bør være Forsvarets løsninger på dette dilemmaet. Med bakgrunn i funnene i oppgaven kan det likevel være på sin plass å antyde noen mulige skritt på veien mot en løsning, med forbehold om at slike vurderinger allerede kan være gjort av Forsvarsdepartementet eller Forsvarets ledelse, uten at forfatteren kjenner til dette.

Det sentrale er at det bør utarbeides et nytt strategisk konsept for Forsvaret, til avløsning for det eksisterende konseptet *Evne til innsats*, utgitt i 2009 (FD, 2011). Grunnen til det er at den sikkerhetspolitiske situasjonen er grunnleggende forandret siden den gang, og et nytt konsept bør ha sitt hovedfokus på forsvaret av Norge også mot ytre trusler. På samme måte som Forsvaret etter Den kalde krigen måtte omstilles fra et mobiliseringsforsvar til et innsatsforsvar, står vi igjen overfor en sikkerhetspolitisk situasjon som kan kreve helt andre løsninger enn de som var riktige for bare få år siden. Det er i en slik situasjon nødvendig å tenke nytt omkring både strategiske målsetninger og Forsvarets innretning i forhold til størrelse, organisering, utrustning og gruppering. For å sikre evne til å skalere organisasjonen opp til et større volum, kan man sågar være nødt til på ny å vurdere utfasede ordninger, for eksempel delvis vernepliktsbaserte stående styrker i Nord-Norge, og mobiliseringsstyrker etter kadreprinsippet på høy beredskap. Selv om det er avgjørende å henge med i den teknologiske utviklingen, kan det også være nødvendig å diskutere hvorvidt Forsvaret konsekvent bør velge høyteknologiske og dyre plattformer fremfor volum. Det er også relevant å stille seg spørsmålet om hvorvidt Forsvarets avdelinger er gruppert der de burde i forhold til trusselen.

Litteraturliste

- Adamsky, D. (2015). Cross-Domain Coercion: The Current Russian Art of Strategy. *Proliferation papers* (54).
- Askvik, Ø. (2015). *Utvikling av langtrekkende konvensjonelle presisjonsvåpen - konsekvenser for Norges evne til avskrekking og forsvar mot angrep*. Master, Forsvarets høgskole.
- Baev, P. (2015). Ukraine: A Test for Russian Military Reforms. *Russie Nei Reports*, (19), 4-28. Hentet fra <https://www.ifri.org/>
- Barabanov, M., Makienko, K., & Pukhov, R. (2012). Military Reform: Toward the New Look of the Russian Army. 3-32. Hentet fra <http://vid-1.rian.ru/>
- Bellingcat. (2015a, 13.11.2015). Artillerymen of Russia's 136th Motorized Infantry Brigade in the Donbass, *Bellingcat*. Hentet fra <https://www.bellingcat.com/>
- Bellingcat. (2015b, 31.05.2015). The Avalanche that Went from Russia to Ukraine, *Bellingcat*. Hentet fra <https://www.bellingcat.com/>
- Bellingcat. (2015c, 03.12.2015). The Burning Road to Mariupol: Attacks from Russia during the Novoazovsk Offensive of August 2014, *Bellingcat*. Hentet fra <https://www.bellingcat.com/>
- Bellingcat. (2015d, 17.02.2015). Origin of Artillery Attacks on Ukrainian Military Positions in Eastern Ukraine Between 14 July 2014 and 8 August 2014, *Bellingcat*. Hentet fra <https://www.bellingcat.com/>
- Bellingcat. (2016, 16.01.2016). Russia's 200th Motorized Infantry Brigade in the Donbass, *Bellingcat*. Hentet fra <https://www.bellingcat.com/>
- Blank, S. (2013). What Do the Zapad 2013 Exercises Reveal? (Part Two). *Eurasia Daily Monitor*, 10(180). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- Blank, S. (2015). A Military Assessment of the Russian War in Ukraine *Testimony Presented to the Senate Foreign Relations Committee, Subcommittee on Europe and Regional Security Cooperation*, 4. mars 2015 Hentet fra <http://www.foreign.senate.gov/>
- Boltenkov, D. (2014). Russian Nuclear Submarine Fleet. *Moscow Defense Brief*(6).
- Bredlove, P. (2014). Who Are the Men Behind the Masks? Hentet fra <http://shape.nato.int/saceur/blog/who-are-the-men-behind-the-masks>
- Bredlove, P. (2016). *U.S. European Command Posture Statement 2016*. Stuttgart: U.S. European Command Hentet fra <http://www.eucom.mil/>
- Brusgaard, K. V. (2014). Crimea and Russia's Strategic Overhaul. *Parameters*, 44(3), 81-90. Hentet fra <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/>
- Bukkvoll, T., & Åtland, K. (2015). Russlands kriger i Georgia og Ukraina - konsekvenser og lærdommer for Norge. I T. Heier & A. Kjølberg (Red.), *Norge og Russland - sikkerhetspolitiske utfordringer i Nordområdene* (s. 85-95). Oslo: Universitetsforlaget.
- Børresen, J. (2016, 27.04.2016). Forsvar uten Hær?, *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <http://www.dn.no/>
- Clover, C. (2013, 16.06.2013). Russia versus US: Military views defence as best form of attack, *Financial Times*. Hentet fra <http://www.ft.com/>
- Coalson, R. (2014, 09.02.2014). Top Russian General Lays Bare Putin's Plan for Ukraine, *Huffington Post*. Hentet fra <http://www.huffingtonpost.com/>
- Cohen, J. (2015, 31.03.2015). Russia Has Ukraine's Economy in a Choke Hold, *The Moscow Times*. Hentet fra <http://www.themoscowtimes.com/>
- Cooper, J. (2016). Russia's state armament programme to 2020: a quantitative assessment of implementation 2011–2015. Stockholm: FOI.
- Dahl, A. W. (2008). *Håndbok i militær folkerett*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- defencerussia. (2014, 13.08.14). Eastern Military District peacekeepers received unique set of exploration and management "Strelets", *defencerussia*. Hentet fra

- <https://defencerussia.wordpress.com/2014/08/13/eastern-military-district-peacekeepers-received-unique-set-of-exploration-and-management-strelets/>
- Ekström, M. (2010). Rysk operativ-strategisk øvningsverksamhet under 2009 och 2010 Hentet fra <http://www.foi.se/>
- Elflying, J., & Mattsson, P. A. (2015). Zapad 2013: A Multifaceted Exercise With Unique Ingredients. In L. Zdanavičius & M. Czekaj (Red.), *Russia's Zapad 2013 Military Exercise - Lessons for Baltic Regional Security*. Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- Faremo, G. (2010). Situasjonen i Heimevernet og betydningen for Forsvaret *Redegjørelse av forsvarsminister Grete Faremo i Stortinget 26. november 2010*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/>
- FD. (1949). *Direktiver for militære befalingsmenn og militære sjefer ved vepnet angrep på Norge*. Oslo: Hentet fra <https://lovdata.no/>
- FD. (2011). *Evne til innsats - strategisk konsept for Forsvaret*. Oslo: FD Hentet fra <https://www.regjeringen.no/>
- FD. (2014). *Forsvarsdepartementets retningslinjer for informasjonssikkerhet og cyberoperasjoner i forsvarssektoren*. Oslo: Hentet fra <https://www.regjeringen.no/>
- Felgenhauer, P. (2011). Russia Begins Tsentr 2011 Military Exercises. *Eurasia Daily Monitor*, 8(169). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- finnmark.no. (2016). Fakta om Finnmark. Hentet 07.03.2016, 2016, fra <http://www.finnmark.no/>
- Flight International. (2016). *World Air Forces 1016*. London: Reed Business Information Ltd.
- Forsvaret. (2004). *Forsvarets doktrine for landoperasjoner (FDLO)*. Oslo: Forsvarsstaben.
- Forsvaret. (2014). *Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD)*. Oslo: Forsvarsstaben.
- Forsvaret. (2015a). *Et forsvar i endring*. Oslo: Forsvarsstaben
- Forsvaret. (2015b). *Fokus 2015*. Oslo: Etterretningstjenesten
- Forsvaret. (2015c). Heimevernets innsatsstyrker. Hentet 10.03.2015, fra <https://forsvaret.no/>
- Forsvaret. (2016a). Etterretningstjenesten. Hentet 07.03.2015, fra <https://forsvaret.no/>
- Forsvaret. (2016b, 26.02.2016). Hans Majestet Kongens Garde. fra <https://forsvaret.no/>
- Foster, P. (2014, 06.12.14). Nato warns of Russian preparations to invade Ukraine, *The Telegraph*. Hentet fra <http://www.telegraph.co.uk/>
- Frolov, A. (2008). Serdyukov's Plan for Russian Military Reform. *Moscow Defence Brief*, 14(4), 3.
- Fylkesmannen i Finnmark. (2013). *Risiko- og sårbarhetsanalyse for Finnmark 2014-2017*. Vadsø: Fylkesmannen i Finnmark Hentet fra <https://www.fylkesmannen.no/>
- GBR General Staff. (1995). *The Army Field Manual, vol. II, Generic Enemy (Mobile Forces), Part 1, Operational Art & Tactical Doctrine*. London: GBR MoD Hentet fra <https://www.gov.uk/>
- Gerasimov, V. (2013). The value of science in prediction. *The Military-Industrial Courier*, 476(8). Hentet fra http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
- Giles, K. (2015a). Russia's toolkit. I K. Giles, P. Hanson, R. Lyne, J. Nixey, J. Sherr & A. Wood (Red.), *The Russian Challenge*. London: The Royal Institute of International Affairs.
- Giles, K. (2015b). Russia's Hybrid Warfare: a Success in Propaganda. *Arbeitspapier Sicherheitspolitik*, (1). Hentet fra <https://www.baks.bund.de/>
- Giles, K., & Monaghan, A. (2014). Russian Military Transformation - Goal in sight? *The Letort Papers*. Hentet fra <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/>
- Gjelsten, R. (2001). Avskrekking etter den kalde krigen: Hvilke muligheter har småstater for å bruke avskrekking som virkemiddel? *Bidrag fra Clausewitz-seminaret 2001*. Oslo: Europaprogrammet.
- Google maps (Kartograf). (2016). Google maps. Hentet fra <https://www.google.no/maps/>

- Gordts, E. (2015, 24.10.2015). Putin's Press: How Russia's President Controls The News, *The Huntington post*. Hentet fra <http://www.huffingtonpost.com>
- Gorenburg, D. (2015a, 13.11.2015). Russia's Syria operation reveals significant improvement in military capability. *Lowy Institute Interpreter*. Hentet 12.05.2016, fra <http://www.lowyinterpreter.org/>
- Gorenburg, D. (2015b). Shipbuilding Constraints Drive Downsized but Potent Russian Navy. *Center for International Maritime Security*. Hentet 11.04.2016, fra <http://cimsec.org/>
- Gould, J. (2015, 04.08.2015). Electronic Warfare: What US Army Can Learn From Ukraine, *Defence News*. Hentet fra <http://www.defensenews.com/>
- Gross, J. A. (2015, 26.11.2015). Russia deploys S-400 missile battery in Syria, state media says, *The Times of Israel*. Hentet fra <http://www.timesofisrael.com/>
- Grytsenko, O. (2015, 17.02.2015). Remembering the shelling: 'We saw a glow, they were burned alive', *The Guardian*. Hentet fra <http://www.theguardian.com/>
- Hakvåg, U. (2016). Rekruttering til Russlands væpnede styrker – status, tiltak og utfordringer (FFI-rapport 2015/02365 utg.). Kjeller: FFI.
- Hedenskog, J., & Pallin, C. V. (2013). Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective - 2013. Stockholm: Totalförsvarets Forskningsanstalt (FOI).
- Hertz, J. H. (2006). The Security Dilemma in the Atomic Age. I P. Williams, D. M. Goldstein & J. M. Shafritz (Red.), *Classic Readings and Contemporary Debates in International Relations* (s. 268-271). Boston, Massachusetts: Wadsworth.
- Holst, J. J. (1967). *Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv - bind I*. Oslo: NUPI.
- Humboldt, W. v. (1995). *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staats zu bestimmen*. Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Huntington, S. P. (1983). Conventional deterrence and conventional retaliation in Europe. *International Security*, 8(3), 32-56. Hentet fra <http://www.jstor.org/>
- Hæren. (2010). *Stabshåndbok for Hæren – Plan og beslutningsprosessen*. Heggelia: Hærstaben.
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser*. Oslo: Cappelen Damm.
- Jane's. (2016a). Ropucha (Project 775/775M) class. *Jane's Fighting Ships*. Hentet 10.03.2016, fra <https://janes.ihs.com/>
- Jane's. (2016b). Russian Navy. *Janes Defence*. Hentet 08.04.2016, fra <https://janes.ihs.com/>
- Johansen, I. (2006). Scenarioklasser i Forsvarsstudie 2007: En morfologisk analyse av sikkerhetspolitiske utfordringer mot Norge (FFI-rapport 2006/02664) Kjeller: FFI.
- Jones, B. (2014, 02.12.2014). Russia activates new Arctic Joint Strategic Command, *Janes Defence Weekly*. Hentet fra <https://janes.ihs.com/Janes/Display/1730251>
- Järvenpää, P. (2014). Zapad-2013: A View From HelsinkiThe Jamestown Foundationfra: Reprint Edition). Hentet <http://www.jamestown.org/>
- Karber, P. A. (2015). DRAFT Lessons Learned from the Russo-Ukrainian War. Vienna, Virginia: The Potomac Foundation.
- Keyser-Amundsen, C. (2015). *Marinens rolle i et fremtidig konfliktsenario ved Svalbard*. Master, Forsvarets høyskole, Oslo.
- Kipp, J. W. (2015). Zapad 2013: A Multifaceted Exercise With Unique Ingredients. I L. Zdanavičius & M. Czekaj (Red.), *Russia's Zapad 2013 Military Exercise - Lessons for Baltic Regional Security* (s. 77-101). Washington DC: The Jamestown Foundation.
- Kjølborg, A. (2015). Norsk sikkerhetspolitikk og Nordområdene. I T. Heier & A. Kjølborg (Red.), *Norge og Russland - sikkerhetspolitiske utfordringer i Nordområdene* (s. 27-40). Oslo: Universitetsforlaget.
- Klauswitz, C. v. (2010). *Wom Kriege*. Peiting, DEU: RaBaKa Publishing.
- Kremlin. (2000). *Military Doctrine of the Russian Federation*. Moskva: Kremlin Hentet fra <http://dlib.eastview.com/search/simple/doc?art=15&id=2733026&hl=>

- <http://dlib.eastview.com/search/simple/doc?art=13&id=2733073&hl=>
<http://dlib.eastview.com/search/simple/doc?art=12&id=2733100&hl=>.
- Kremlin. (2010). Vostok 2010 strategic operations exercises. Hentet 12.05.2016, fra <http://en.kremlin.ru/>
- Kremlin. (2015). The Tsentr-2015 strategic headquarters military exercises. Hentet 12.05.2016, fra <http://en.kremlin.ru/>
- Kvamme, O. D. (2016, 09.05.2016). Folk vet ikke hvor lite vi har igjen i nord, *Aldrimer*. Hentet fra <https://www.aldrimer.no/>
- Kystverket. (2016). Havnestruktur. Hentet 07.03.2016, 2016, fra <http://www.kystverket.no/>
- Lavrov, A. (2014). Northern Joint Strategic Command of the Russian Armed Forces. *Moscow Defense Brief*, 10(6), 26-28.
- Lund, J. (1989). Don't Rock the Boat. Reinforcing Norway in Crisis and War. Santa Monica, California: Rand Corporation.
- Lunde, M. H. (2016). Etterretningstjenestens fokus 2016 *Foredrag i Oslo militære samfund*, 14.03.2016 Hentet fra <https://forsvaret.no/>
- Majumdar, D. (2015a, 25.11.2015). Get Ready: Russia's Lethal S-400 Air Defense System Is Headed to Syria, *The National Interest*. Hentet fra <http://nationalinterest.org/>
- Majumdar, D. (2015b, 18.12.2015). No-Fly Zone: Russia's Lethal S-400 Goes Global, *The National Interest*. Hentet fra <http://nationalinterest.org/>
- McDermot, R. (2011). "Is Anybody There?" Russian Military Command and Control. *Publication: Eurasia Daily Monitor*, 8(182).
- McDermott, R. (2009). Russia's Conventional Armed Forces and the Georgian War. *Parameters, Spring 2009*. Hentet fra <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/>
- McDermott, R. (2010). Reflections on Vostok 2010: Selling an Image. *Eurasia Daily Monitor*, 7(134). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- McDermott, R. (2011a). Russia and Belarus Prepare Union Shield 2011. *Eurasia Daily Monitor*, 8(167). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- McDermott, R. (2011b). Russia's Conventional Military Weakness and Substrategic Nuclear Policy. *The Foreign Military Studies Office*. Hentet fra <http://fmso.leavenworth.army.mil/>
- McDermott, R. (2011c). Tsentr 2011: Russia's "New" Brutal Army 8(177). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- McDermott, R. (2014a). Vostok 2014 and Russia's Hypothetical Enemies (Part One). *Eurasia Daily Monitor*, 11(167). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- McDermott, R. (2014b). Vostok 2014 and Russia's Hypothetical Enemies (Part Two). *Eurasia Daily Monitor*, 11(172). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- McDermott, R. (2015a). Russia's Strategic Mobility and its Military Deployment in Syria. *Rufs briefing*, (31). Hentet fra www.foi.se
- McDermott, R. (2015b). Russian Military Reform: The Ukraine Conflict and Its Impact on Morale. *Eurasia Daily Monitor*, 12(136). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- McDermott, R. (2015c). Tsentr 2015: Testing Mobility and Strategic Messaging. *Eurasia Daily Monitor*, 12(170). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- McDermott, R. (2016). Russia's Air Operations in Syria Expose Problems. *Eurasia Daily Monitor*, 13(17). Hentet fra <http://www.jamestown.org/>
- Meld. St. nr. 37. (2015). *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/>
- Morgan, F. E. (2012). Dancing with the Bear Managing Escalation in a Conflict with Russia. *Proliferation Papers*, (40), 7-45. Hentet fra <http://www.ifri.org/>

- NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. (2014). NATO Summit Updates Cyber Defence Policy. *Incyder News*. Hentet 12.05.2016, fra <https://ccdcoe.org/nato-summit-updates-cyber-defence-policy.html>
- NATO. (2006). *STANAG 2287 LO: Task verbs for use in planning and the dissemination of orders*. Brussel: NATO Standardization Organization.
- Neretnieks, K. (2013). Zapad 13 – Observations and perspective. *Kungliga Krigsvetenskapsakademien*. Hentet fra <http://kkrya.se/>
- Norberg, J. (2014). The Use of Russia's Military in the Crimean Crisis. *Carnegie Endowment for International Peace*. Hentet fra <http://carnegieendowment.org/>
- Norberg, J. (2015). Training to Fight - Russia's Major Military Exercises 2011-2014. Stockholm: FOI.
- O'Gorman, R. (2013, 22.06.2013). Fire on ice: Russia's new Arctic brigades. Hentet 07.04.2016, fra <http://www.offiziere.ch/?p=12488>
- Pallin, C. V. (2010). *Serdjukovs reformering av de Väpnade Styrkorna – huvuddragen* Stockholm: FOI.
- Pallin, C. V., & Westerlund, F. (2009). Russia's war in Georgia: lessons and consequences. *Small Wars & Insurgencies*, 20(2), 400–424.
- Payne, K. B. (1996). *Deterrence in the Second Nuclear Age*. Lexington, Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Petraitis, D. (2012). Reorganisation of the Russian Armed Forces (2005-2015). *FIN National Defence University, Working Papers* (4/43), 1-26. Hentet fra <https://www.doria.fi/>
- Pettersen, T. (2012, 26.11.2012). Motorized infantry brigade to Northern Fleet, *The Barents Observer*. Hentet fra <http://barentsobserver.com/>
- Pettersen, T. (2014, 28.11.2014). More naval infantry to the Northern Fleet, *The Barents Observer*. Hentet fra <http://barentsobserver.com/>
- Pettersen, T. (2015, 05.05.2015). Shoigu to visit Arctic Brigade in Alakurtti, *The Barents Observer*. Hentet fra <http://barentsobserver.com/>
- Prop. nr. 73 S. (2012). *Et forsvar for vår tid*. Oslo: FD Hentet fra <https://www.regjeringen.no/>
- Putin, V. (2014). Address by the President of the Russian Federation *Transcript of speech, 18.09.2015* Hentet fra <http://en.kremlin.ru/>
- Putin, V. (2015). Reception in honour of graduates of military academies *Transcript of speech, 26.06.2015* Hentet fra <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46078>
- Putin, V., & Shoigu, S. (2014). Defence Minister's report on the Vostok 2014 military exercises Kremlin (Ed.) *Transcript of video conference, 23.09.2014* Hentet fra <http://en.kremlin.ru/>
- Putin, V., & Shoigu, S. (2015). Meeting between President Vladimir Putin & Defence Minister Sergei Shoigu Kremlin (Ed.) *Transcript of meeting, 07.10.2015* Hentet fra <http://en.kremlin.ru/>
- Pöyskö, T., Mäenpää, M., Meriläinen, A., & Tervonen, J. (2010). Forstudie jernbaneforbindelse mellom Rovaniemi - Kirkenes. Sodankylä: Insinööritoimisto (Ingeniørkontoret) Liidea Oy.
- Ramm, A. (2015). Electronic Warfare - Myths and Facts - Part I. How unique are Russian Electronic Warfare Systems? *Russian Defence Policy*. Hentet 12.05.2016, fra <https://russiandefpolicy.wordpress.com/2015/10/27/how-good-is-russian-electronic-warfare-part-i/>
- Riste, O. (1991). Isolasjonisme og stormaktsgarantiar: Norsk tryggingspolitikk 1905-1990 *Forsvarsstudier*(3/1991).
- Roki, A. (Kartograf). (2008).
- RUS MoD. (2014). Vostok-2014 strategic command and staff exercise. Hentet 12.05.2016, fra <http://eng.mil.ru/en/>

- RUS MoD. (2015). Session of the Russian Defence Ministry Board held under the leadership of the Head of Military department General of the Army Sergei Shoigu in Moscow. Hentet 12.05.2016, fra <http://eng.mil.ru/en/>
- RUS MoFA. (2013). *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*. Moscow: Russian Ministry of Foreign Affairs Hentet fra <http://archive.mid.ru/>
- Russian Aviation. (2015, 10.12.2015). New Northern Fleet Air Defence regiment takes up combat duty in the Arctic Region. Hentet 07.04.2015, fra <http://www.ruaviation.com/news/2015/12/10/4297/?h>
- Schelling, T. C. (1966). *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press.
- Shafritz, J. M., Goldstein, D. M., & Williams, P. (2006). *Classic readings and contemporary debates in international relations* (Vol. 3). Boston: Thomson Wadsworth.
- SHAPE. (2014). NATO Releases Imagery: Raises Questions on Russia's Role in Providing Tanks to Ukraine. 12.05.2016, fra <http://shape.nato.int/>
- SHAPE. (2016, 01.2016). Fact Sheet - NATO Response Force (NRF). Hentet 06.04.2016, fra <https://www.shape.nato.int/>
- Sharp, J. (1985). Arms Control and Alliance Commitments. *Political Science Quarterly* 100, 649-667.
- Shekhovtsov, A. (2015). The Challenge of Russia's Anti-Western Information Warfare. *Diplomaatia*, (April 2015). Hentet fra <http://www.diplomaatia.ee/en/>
- Sherr, J. (2015). A war of Narratives and Arms *The Russian Challenge* (s. 23-32). London: The Royal Institute of International Affairs.
- Shevchenko, V. (2014, 11.03.2014). "Little green men" or "Russian invaders"?, *BBC*. Hentet fra <http://www.bbc.com/>
- Shlapak, D. A., & Johnson, M. W. (2016). Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Santa Monica: Rand Corporation.
- Sikkerhetsloven. (1998). *Lov om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven)*. Hentet fra <https://lovdata.no/>
- SIPRI. (2015). SIPRI Military Expenditure Database Hentet 12.05.2016, fra <http://www.sipri.org/>
- Skogan, J. K. (2011). Sikkerhetspolitikk: Mål, utfordringer og virkemidler. I J. Hovi & R. Malnes (Red.), *Normer og makt: Innføring i internasjonal politikk* (s. 101-148). Oslo: Abstrakt forlag.
- Solovyov, D. (2008, 16.12.2008). Russian army not fit for modern war: top general, *Reuters*. Hentet fra <http://www.reuters.com/>
- Sputnik. (2008, 29.09.2008). Medvedev observes missile test-launch in Urals, *Sputnik News*. Hentet fra <http://sptnkne.ws/aErK>
- Sputnik. (2009, 04.12.2009). Reform of the Russian Armed Forces, *Sputnik News*. Hentet fra <http://sptnkne.ws/hgU>
- Sputnik. (2015, 25.07.2015). Russia Creating Air Force, Air Defense Forces for Northern Fleet. Hentet fra <http://sputniknews.com/military/20150725/1025044127.html#ixzz459vF2BHj>
- Sputnik. (2016, 08.01.2016). Modernization Time: Russian Northern Fleet to Receive More S-400 Systems. Hentet fra <http://sputniknews.com/military/20160108/1032850620/russia-military-modernization.html>
- Statens kartverk (Kartograf). (2016). Finnmark og Nord-Troms. Hentet fra <https://www.norgeskart.no/>
- Statens vegvesen. (2016). Nasjonal vegdatabank. Hentet 12.05.2016 <http://www.vegvesen.no/>
- Stoicescu, K. (2015). Potestatem et inimicus. *International Centre for Defence and Security*. Hentet fra <http://www.icds.ee/>
- Stormark, K. (2015, 10.03.2016). Orion blir erstattet av droner, *Aldrimer*. Hentet fra <https://www.aldrimer.no/>

- Stormark, K. (2016a, 11.04.2016). Brennpunkt Svalbard, *Aldrimer*. Hentet fra <https://www.aldrimer.no/>
- Stormark, K. (2016b, 05.04.2016). NATO-traktaten gir ingen garantier, *Aldrimer*. Hentet fra <https://www.aldrimer.no/>
- Stormark, K. (2016c, 05.04.2016). Tar 1-2 måneder før NATO kan hjelpe. Hentet 06.04.2016, fra <https://www.aldrimer.no/>
- Stormark, K. (2016d, 12.04.2016). Varslet om cyberangrep da flytrafikk ble lammet. Hentet fra <https://www.aldrimer.no/>
- Søreide, I. M. E. (2016). En ny langtidsplan for forsvarssektoren – vårt utgangspunkt og våre valg *Foredrag Oslo militære samfund, 12.01.2016* Hentet fra <https://www.regjeringen.no/>
- Taylor, G. (2014, 18.11.2014). NATO: Russia engaged in ‘serious military buildup’ near Ukrainian border, *The Washington Times*. Hentet fra <http://www.washingtontimes.com/>
- Tamnes, R. (1987). Integration and Screening - The Two Faces of Norwegian Alliance Policy, 1945-1986. I R. Tamnes (Red.), *Forsvarsstudier VI. Årbok for Forsvarshistorisk forskningssenter* Oslo: Forsvarets høgskole.
- Tamnes, R., Bundt, K. H., Grytting, T., Hoel, A. H., Matlary, J. H., Toje, A., & Wilhelmsen, J. (2015). Et felles løft. Oslo.
- TASS. (2015a, 02.09.2015). Manufacturer reports early delivery of S-400 Triumph regimental set to Russian army, *TASS*. Hentet fra <http://tass.ru/en/russia/818132>
- TASS. (2015b, 25.08.2015). Russian Defense Ministry expects industry to produce more than 200 aircraft in 2015, *TASS*. Hentet fra <http://tass.ru/en/russia/816474>
- TASS. (2016, 11.02.16). Putin says practice of Russian army’s surprise inspections to be continued, *TASS*. Hentet fra <http://tass.ru/en/defense/856044>
- The Military Balance. (2015). Russia and Eurasia *The Military Balance 2015*. London: International Institute for Strategic Studies.
- Thornton, R. (2011). *Military Modernization and the Russian Ground Forces*. Carlisle: U.S. Army War College.
- Tsvetkova, M. (2014, 12.03.2014). Russian Journalists See Kremlin Censorship In Editor’s Dismissal, *The Huffington Post*. Hentet fra <http://www.huffingtonpost.com>
- Tzu, S. (1963). *The Art of War*. London: Oxford University Press.
- Udgaard, N. M. (2014, 23.10.2014). Stalins «sfære»reddet Norge, *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/>
- Ulriksen, S. (2015). En kommentar til Forsvarsjefens fagmilitære råd (2): Strategi og struktur. *NUPI Policy brief(29)*.
- Volkov, R., & Brichevsky, A. (2016, 04.04.2016). Russian Navy 2016. *Russian ships*. Hentet 12.05.2016, fra <http://russianships.info/eng/today/>
- Wade, J. (2015, 13.04.2015). Russia's Northern Fleet Performs Interception Drills. *Russia Insider*. fra <http://russia-insider.com/en/russian-navy-leave-riley/5591>
- Wall, R. (2012, 25.06.2012). Norway’s JSF Deal Bolsters JSM missile, *Aviation Week & Space Technology*. Hentet fra <http://aviationweek.com/>
- Zdanavičius, L., & Czekaj, M. (2015). *Zapad 2013: A Multifaceted Exercise With Unique Ingredients*. Washington DC: The Jamestown Foundation.
- Zysk, K. (2015a). Managing Military Change in Russia. I J. I. Bekkevold, I. Bowers & M. Raska (Red.), *Security Strategy and Military Change in the 21st Century. Cross-Regional Perspectives* (s. 155-177). London: Routledge.
- Zysk, K. (2015b). Mellom fredsretorikk og militær opprustning. I T. Heier & A. Kjølberg (Red.), *Norge og Russland - Sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene* (s. 71-84). Oslo: Universitetsforlaget.